

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

Кафедра цивільного права

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО

Частина III

ПРАКТИКУМ

для здобувачів вищої освіти освітнього ступеня «бакалавр»
за спеціальністю 081 «Право»
факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

Одеса
Фенікс
2023

УДК 347 (076)
Ц 58

Рекомендовано до друку рішенням навчально-методичної ради
Національного університету «Одеська юридична академія»
(протокол № 1 від 26 вересня 2023 р.)

Головний редактор:

Харитонов Євген Олегович – доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія».

Відповідальні редактори-упорядники:

Мінченко Дар'я Анатоліївна – кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія»;

Некіт Катерина Георгіївна – доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія».

Рецензенти:

Діденко Л. В. – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри цивільно-правових дисциплін та статистики Міжнародного гуманітарного університету;

Церковна О. В. – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільно-правових дисциплін Одеського державного університету внутрішніх справ.

Цивільне право, частина III: практикум для здобувачів
Ц58 вищої освіти ступеня «бакалавр» за спец. 081 «Право» фак-ту цивіл. та господар. юстиції НУ «ОЮА» [Електронне видання] / за ред.: Є. О. Харитонova (голов.), Д. А. Мінченко, К. Г. Некіт. – Одеса: Фенікс, 2023. – 156 с. – Режим доступу:

ISBN 978–617–8395–38–4

Практикум охоплює короткий методичні рекомендації до вивчення курсу, питання до практичних занять, практичні завдання, тестові завдання, перелік рекомендованої літератури для глибокого засвоєння теоретичних знань курсу «Цивільне право, частина 3» та набуття практичних навичок, необхідних для застосування у професійній діяльності.

Практикум призначений для підготовки здобувачів вищої освіти ступеня «бакалавр» в Національному університеті «Одеська юридична академія» за спеціальністю 081 «Право», факультету цивільної та господарської юстиції, а також для здобувачів і викладачів юридичних факультетів і закладів вищої освіти.

УДК 347 (076)

ISBN 978–617–8395–38–4

© Колектив авторів, 2023

© Нац. ун-т «Одеська юридична академія», 2023

АВТОРСЬКИЙ КОЛЕКТИВ

Берназ-Лукавецька Олена Михайлівна – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія» – тема 10;

Голубєва Неллі Юріївна, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія» – тема 12;

Давидова Ірина Віталівна – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія» – тема 4;

Завальнюк Сергій Володимирович – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія» – теми 1–3;

Зубар Володимир Михайлович – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія» – тема 11;

Калітенко Оксана Михайлівна – кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія» – тема 5;

Мінченко Дар'я Анатоліївна – кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія» – теми 7, 8;

Некіт Катерина Георгіївна – доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія» – тема 13;

Оскілко Олексій Олегович – асистент кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія» – тема 6;

Шамота Олександр Володимирович – асистент кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія» – тема 9.

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ОБСЯГ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Анотація

Розпочинаючи вивчення даної дисципліни, студент має володіти знаннями в галузі теорії права, розуміти методологію вивчення дисциплін, знати систему джерел права, володіти способами і прийомами тлумачення норм права, мати розуміння основних понять, принципів та норм цивільного права.

Навчальна дисципліна «Цивільне право, частина III» є обов'язковим компонентом освітньо-професійної програми підготовки здобувачів вищої освіти ступеня «бакалавр» за спеціальністю 081 «Право» факультету цивільної та господарської юстиції Національного університету «Одеська юридична академія».

Дисципліна спрямована на отримання і поглиблення знань студентів з чинного цивільного законодавства та права. Цивільне право є однією з фундаментальних дисциплін, які вивчаються у закладах вищої освіти за юридичним напрямом. Програма викладання цивільного права ґрунтується на основах цивільного законодавства з урахуванням швидкого і динамічного розвитку та змін, які відбуваються з реформуванням соціально-економічних відносин суспільства. Дисципліна «Цивільне право, частина III» передбачає опанування широким інструментарієм зобов'язального права, вивчення загальних положень про зобов'язальні правовідносини, правового регулювання окремих видів договірних та недоговірних зобов'язань.

Практикум з дисципліни «Цивільне право, частина III» є основним ресурсом для надання основних теоретичних знань та розвитку практичних навичок здобувачів вищої освіти, отримання навичок аналізу, тлумачення та застосування норм цивільного права та законодавства у конкретних життєвих обставинах, формування фундаментальних фахових компетентностей фахівця в сфері цивільної та господарської юстиції, який буде здатним розпочати займатись професійною юридичною діяльністю.

Практикум покликаний допомогти здобувачам вищої освіти у вивченні системи правових норм, концептів, судової практики, що регулюють договірні та недоговірні зобов'язальні відносини фізичних та юридичних осіб, формуванні системи знань, вмінь, практичних навичок використання засобів правового захисту у зобов'язальних правовідносинах.

Наша мета – привернути увагу студентів до найважливіших питань курсу, а також дати пояснення щодо деяких найскладніших аспектів зобов'язального права.

Практикум включає в себе різноманітні навчальні ресурси, такі як методичні рекомендації до вивчення тем, питання для практичних занять та самостійної роботи, практичні завдання, тести для самостійної перевірки знань, питання для презентацій та повідомлень, питання для підсумкового контролю, а також перелік нормативно-правових актів та рекомендованої літератури.

Під час підготовки до практичних занять та безпосередньо під час занять здобувачі навчаються інтерпретувати та застосовувати нормативно-правові акти, виявляти зв'язки між ними, навчаються аналізувати реальні ситуації застосування цивільного права, використовуючи судову практику та приклади з життя. Під час практичних занять здобувачі беруть участь у дискусіях зі спірних питань застосування цивільного права, навчаються здійснювати правовий аналіз позицій сторін у спірних ситуаціях, вибудовувати правову аргументацію, відстоювати свою позицію при вирішенні спорів.

Практичним заняттям передують самостійна робота здобувачів з відповідної теми навчальної дисципліни. Здобувач вивчає і аналізує нормативно-правові акти, основну і допоміжну літературу, зіставляє отриману інформацію із конспектом лекції, критично аналізує різні концепції та погляди авторів та лектора, зважає всі аргументи, напрацьовує свою позицію та вчиться формулювати висновки.

Здобувачам необхідно глибоко вивчити ті норми права, які найчастіше викликають суперечки у літературі та неоднаково застосовуються судами. Вивчення актуальної судової практики та позиції Верховного Суду є важливою складовою під час вирішення практичних завдань та виконання завдань для самостійної роботи.

Розв'язання практичного завдання як правило записується в спеціальний зошит для практичних занять. Висновок щодо завдання рекомендується записувати у формі резолютивної частини рішення суду, висновку адвоката, який бере участь у справі, юри-сконсульта чи державного органу. Рішення має бути обґрунтовано посиланнями на відповідні статті чи пункти нормативного акта.

Здобувач, який вирішує завдання на практичному занятті, викладає усно обставини справи та дає висновок щодо кожного доводу сторін, зазначеного у завданні, спростовуючи або погоджуючись із їхніми думками. Ці висновки він підтверджує посиланнями на норми права та актуальні позиції Верховного Суду. Потім студент повідомляє своє рішення завдання. Рішення та його обґрунтування обговорюються. Кожен із виступаючих підтверджує свою думку посиланнями на матеріали судової практики, наводить теоретичні висновки.

Викладач підбиває підсумки обговорення теоретичного матеріалу чи вирішення завдання, дає оцінку думкам усіх учасників дискусії.

Плани практичних занять можуть бути уточнені з урахуванням змін до законодавства, актуальних проблем правозастосування, появою нових літературних джерел.

Перелік літератури обов'язкової до вивчення:

1. Цивільне право України: посібник для аудиторного і самостійного вивчення курсу / кол. авт.; за ред. проф. Є. О. Харитонова, доц. І. В. Давидової, доц. К. Г. Некіт. – Одеса: Фенікс, 2016. – 570 с.

2. Цивільне право України: посібник для підготовки до зовнішнього незалежного оцінювання / кол. авт.; за ред. проф. Є. О. Харитонова, І. В. Давидової. Одеса: Гельветика, 2021. 388 с.

3. Цивільний кодекс України. Станом на 01 січня 2023 р.: на-ук.-практ. коментар / за заг. ред. докт. юрид. наук, проф. Харитонова Є. О., канд. юрид. наук, доц. Калітенко О. М. Київ: Норма права, 2023. 1424 с.

Роль комп'ютерних технологій у вивченні курсу:

Використання комп'ютерних технологій розширює можливості залучення студентів у навчальний та дослідницький процес, дозволяючи їм бути самостійними учасниками. Це оптимізує процес навчання та робить його більш ефективним. З метою максимальної

узагальненості матеріалів, пов'язаних із даною дисципліною, автори практикуму вирішили представити його у формі електронного ресурсу. Використання комп'ютерів у навчальному процесі дозволяє поєднувати традиційні методи з можливостями інформаційно-комунікаційних технологій, розширюючи таким чином систему форм і методів навчання студентів та їх самостійної роботи з дисципліни. Крім того, використання комп'ютерів дозволяє викладачам масштабувати доступ до навчально-методичних матеріалів, забезпечуючи єдину платформу для викладання дисципліни та стандартизуючи підходи до обсягу та оцінки знань студентів.

Цей практикум створено відповідно до сучасних вимог кредитно-модульної системи та з огляду на європейський досвід, що забезпечує високу якість навчання та підготовку майбутніх професіоналів у сфері цивільної та господарської юстиції.

СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Денна форма навчання

№ з/п	Назва теми	Кількість годин ¹			
		усього	л.	п	с.р.
1	2	3	4	5	6
1	Зобов'язальне право: загальні положення. Виникнення, виконання та припинення зобов'язань.	12	2	4	6
2	Наслідки порушення зобов'язань. Засоби забезпечення виконання зобов'язань.	16	4	4	8
3	Договірне право. Поняття та види договорів. Укладення, зміна та припинення договору.	10	2	4	4
4	Договір купівлі-продажу та його різновиди. Захист прав споживачів.	14	4	4	6
5	Договір дарування. Договір ренти. Договір довічного утримання (догляду).	10	2	2	6

¹ Кількість годин, що відводиться на вивчення курсу є орієнтовною і може фактично змінюватися у зв'язку зі зміною навчальних планів на факультеті.

1	2	3	4	5	6
6	Договір найму (оренди) та його різновиди (прокат, лізинг, оренда житла, оренда транспортного засобу). Договір позички.	14	4	4	6
7	Договір підряду та його різновиди.	12	2	4	6
8	Договір надання послуг. Транспортні договори.	12	2	4	6
9	Договір зберігання. Договір страхування.	9	2	2	5
10	Договори доручення, комісії, управління майном. Агентський, брокерський договори.	8	2	2	4
11	Розрахунково-кредитні правовідносини. Способи та форми розрахунків. Різновиди банківських договорів.	12	2	4	6
12	Договір позики. Кредитний договір. Договір факторингу.	12	2	4	6
13	Загальні положення про недоговірні зобов'язання. Зобов'язання з відшкодування шкоди.	14	4	4	6
	Індивідуальне науково-дослідне завдання	10	-	-	10
	Усього годин за рік	165	34	46	85

Навчальне навантаження здобувача вищої освіти	
Види навантаження	Кількість годин
Усього годин аудиторної роботи, у т.ч.:	80
- лекційні заняття, год.	34
- практичні заняття, год.	46
Усього годин самостійної роботи, у т.ч.:	85
- індивідуальне науково-дослідне завдання, год.	10
- підготовка до аудиторних занять та контрольних заходів, год.	75
Залік	-
Екзамен	+

Шкала оцінювання		
Оцінка	Бали	Опис
A	90–100	Відмінно
B	82–89	Добре
C	75–81	Добре
D	67–74	Задовільно
E	60–66	Задовільно (достатньо)
Fx	35–59	Незадовільно з можливістю повторного складання
F	1–34	Незадовільно з обов'язковим повторним курсом

Заочна форма навчання

№ з/п	Назва теми	Кількість годин ¹			
		усього	л.	п.	с.р.
1	2	3	4	5	6
1	Зобов'язальне право: загальні положення. Виникнення, виконання та припинення зобов'язань.	10	2	-	8
2	Наслідки порушення зобов'язань. Засоби забезпечення виконання зобов'язань.	8	-	-	8
3	Договірне право. Поняття та види договорів. Укладення, зміна та припинення договору.	12	2	2	8
4	Договір купівлі-продажу та його різновиди. Захист прав споживачів.	14	2	2	10
5	Договір дарування. Договір ренти. Договір довічного утримання (догляду).	8	-	-	8
6	Договір найму (оренди) та його різновиди (прокат, лізинг, оренда житла, оренда транспортного засобу). Договір позички.	12	2	-	10

¹ Кількість годин, що відводиться на вивчення курсу є орієнтовною і може фактично змінюватися у зв'язку зі зміною навчальних планів на факультеті.

1	2	3	4	5	6
7	Договір підряду та його різновиди.	12	2	2	8
8	Договір надання послуг. Транспортні договори.	12	2	2	8
9	Договір зберігання. Договір страхування.	8	-	-	8
10	Договори доручення, комісії, управління майном. Агентський, брокерський договори.	8	-	-	8
11	Розрахунково-кредитні правовідносини. Способи та форми розрахунків. Різновиди банківських договорів.	10	-	-	10
12	Договір позики. Кредитний договір. Договір факторингу.	12	2	-	10
13	Загальні положення про недоговірні зобов'язання. Зобов'язання з відшкодування шкоди.	14	2	2	10
	Індивідуальне науково-дослідне завдання	10	-	-	10
	Усього годин за рік	150	16	10	124

Навчальне навантаження здобувача вищої освіти

Види навантаження	Кількість годин
Усього годин аудиторної роботи, у т.ч.:	26
- лекційні заняття, год.	16
- практичні заняття, год.	10
Усього годин самостійної роботи, у т.ч.:	124
- індивідуальне науково-дослідне завдання, год.	10
- підготовка до аудиторних занять та контрольних заходів, год.	114
Залік	-
Екзамен	+

Шкала оцінювання		
Оцінка	Бали	Опис
A	90–100	Відмінно
B	82–89	Добре
C	75–81	Добре
D	67–74	Задовільно
E	60–66	Задовільно (достатньо)
Fx	35–59	Незадовільно з можливістю повторного складання
F	1–34	Незадовільно з обов'язковим повторним курсом

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Тема 1. Зобов'язальне право: загальні положення. Виникнення, виконання та припинення зобов'язань

Поняття та система зобов'язального права. Поняття та види зобов'язань. Елементи зобов'язань: суб'єкти, об'єкти, зміст. Заміна осіб в зобов'язанні. Заміна кредитора: цесія, правонаступництво, суброгація. Заміна боржника: правонаступництво, переведення боргу. Суть і значення регресних зобов'язань. Підстави виникнення зобов'язань. Поняття та загальні правила виконання зобов'язання. Місце і строки виконання зобов'язань. Передоручення і переадресування виконання зобов'язань. Особливості виконання грошових зобов'язань. Поняття, підстави та види припинення зобов'язань. Припинення зобов'язань з волі сторін. Припинення зобов'язань з підстав, що не залежать від волі сторін.

Тема 2. Наслідки порушення зобов'язань. Засоби забезпечення виконання зобов'язань

Правові наслідки порушення зобов'язання. Цивільно-правова відповідальність за порушення зобов'язання. Способи захисту сторін зобов'язання. Відшкодування збитків, завданих порушенням зобов'язання. Одностороння відмова від зобов'язання. Відшкодування моральної шкоди. Особливості відповідальності за порушення грошових зобов'язань. Підстави звільнення від цивільно-правової відповідальності. Засоби забезпечення виконання зобов'язань: ознаки, види та умови. Неустойка як спосіб забезпечення виконання зобов'язання. Форми та види неустойки. Поручка. Форма, зміст, строки, підстави припинення договору поручки. Гарантія як спосіб забезпечення виконання зобов'язань. Поняття завдатку та його відмінність від авансу. Застава як спосіб забезпечення виконання зобов'язання, форма, зміст та правове регулювання. Види застави: заклад, застава товарів у обороті та переробці, застава майнових прав, застава цінних паперів, іпотека. Порядок звернення стягнення на предмет застави. Правове регулювання іпотеки.

Тема 3. Договірне право. Поняття та види договорів. Укладення, зміна та припинення договору

Договірне право. Джерела договірного права. Поняття, значення та функції договору. Свобода договору. Види договорів. Зміст (умови) договору та його тлумачення. Істотні та типові умови. Переддоговірні правочини. Попередній договір. Порядок укладення договорів: оферта, акцепт. Публічна оферта. Форма договору. Місце та момент укладення договору. Нікчемні та оспорювані договори. Правові наслідки недійсності договорів. Порядок, способи та підстави для зміни та розірвання договору. Правові наслідки розірвання договору. Відмова від договору. Особливості укладення договорів на аукціонах та на біржі.

Тема 4. Договір купівлі-продажу та його різновиди. Захист прав споживачів

Поняття, цивільно-правова характеристика договору купівлі-продажу. Елементи, зміст, форма договору купівлі-продажу. Правові наслідки продажу товару неналежної якості. Відповідальність у договорі купівлі-продажу. Роздрібна купівля-продаж. Захист прав споживачів: основні поняття, засади та правила. Продаж товару в кредит, купівля-продаж з розстроченням платежу. Договір поставки. Зовнішньоекономічний договір купівлі-продажу. Біржові договори та їх види. Особливості купівлі-продажу майнових прав.

Тема 5. Договір дарування. Договір ренти. Договір довічного утримання (догляду)

Поняття, ознаки, форма та істотні умови договору дарування. Види договору дарування. Сторони у договорі дарування, їх права та обов'язки. Поняття, зміст, форма та сторони договору ренти. Розрахунки за договором ренти, відповідальність за прострочення виплати ренти. Порядок та підстави припинення договору ренти. Поняття, зміст, форма та сторони договору довічного утримання (догляду). Розірвання, припинення та визнання договору довічного утримання недійсним.

Тема 6. Договір найму (оренди) та його різновиди (прокат, лізинг, оренда житла, оренда транспортного засобу). Договір позички

Поняття, ознаки та елементи договору найму (оренди). Зміст зобов'язання з договору найму (оренди), права та обов'язки сторін. Розірвання договору найму (оренди). Найм (оренда) будівлі або іншої капітальної споруди. Найм (оренда) земельної ділянки. Найм (оренда) житла. Найм (оренда) транспортного засобу. Договір прокату та його відмінність від договору найму транспортного засобу. Договір лізингу та його особливості. Договір оренди державного та комунального майна. Договір позички.

Тема 7. Договір підряду та його різновиди

Поняття, ознаки та елементи договору підряду. Права та обов'язки сторін за договором підряду. Відповідальність сторін за невиконання чи неналежне виконання договору підряду. Гарантії, гарантійні строки та види позовної давності за договором підряду. Договір побутового підряду. Договір будівельного підряду. Правове регулювання підрядних відносин у будівництві. Договір підряду на проведення проектних та пошукових робіт. Відмежування договору підряду від суміжних договорів. Договір на виконання науково-дослідних, дослідно-конструкторських та технологічних робіт. Наслідки неможливості досягнення результату за договором на виконання науково-дослідних, дослідно-конструкторських та технологічних робіт.

Тема 8. Договір надання послуг. Транспортні договори

Договір про надання послуг та його види. Права та обов'язки сторін за договором про надання послуг. Види перевезень та їх правове регулювання. Договір перевезення вантажу. Договір перевезення пасажирів та багажу. Перевезення вантажу автомобільним транспортом. Перевезення вантажу залізничним транспортом. Перевезення вантажу морським транспортом. Договір транспортного експедирування. Договір чартеру.

Тема 9. Договір зберігання. Договір страхування

Поняття, цивільно-правова характеристика договору зберігання. Зміст зобов'язання з договору зберігання. Зберігання на товарному складі. Складські документи (складська квитанція, просте складське свідоцтво та подвійне складське свідоцтво). Зберігання у ломбарді, зберігання у банку. Зберігання у камерах схову, зберігання багажу, зберігання у готелі. Договір охорони об'єктів. Поняття страхування та страхового зобов'язання. Види страхування. Поняття, цивільно-правова характеристика договору страхування. Суб'єкти, істотні умови та форма договору страхування. Права та обов'язки страховика. Права та обов'язки страхувальника. Випадки застосування суброгації та регресу у страхових відносинах. Припинення та недійсність договору страхування.

Тема 10. Договори доручення, комісії, управління майном. Агентський, брокерський договори

Поняття та елементи договору доручення. Права та обов'язки сторін у договорі доручення. Поняття та елементи договору комісії. Права та обов'язки сторін у договорі комісії. Поняття та елементи договору управління майном. Права та обов'язки сторін у договорі управління майном. Цивільно-правова характеристика агентського договору. Цивільно-правова характеристика брокерського договору.

Тема 11. Розрахунково-кредитні правовідносини.

Способи та форми розрахунків.

Різновиди банківських договорів

Система розрахунково-кредитних правовідносин. Способи та форми розрахунків. Форми безготівкових розрахунків (платіжне доручення, акредитив, інкасо, чеки). Класифікація банківських договорів. Поняття, елементи та види договору банківського вкладу. Порядок укладення та форма договору банківського вкладу. Підстави припинення договору банківського вкладу. Повернення вкладу та процентів. Поняття і види банківських рахунків.

Поняття та елементи договору банківського рахунку. Порядок укладення та форма договору банківського рахунку. Відповідальність за невиконання чи неналежне виконання договору банківського рахунку. Банківська таємниця. Гарантії забезпечення інтересів клієнтів банку. Поняття та особливості договору рахунку умовного зберігання (ескроу).

Тема 12. Договір позики. Кредитний договір. Договір факторингу

Поняття та елементи договору позики. Права та обов'язки сторін за договором позики. Форма укладення та підтвердження укладення договору позики. Наслідки порушення договору позики позичальником. Співвідношення договору позики та договору позички. Забезпечення виконання зобов'язання позичальником. Правова природа та поняття кредитного договору. Види кредитних договорів. Права та обов'язки сторін за кредитним договором. Підстави визнання кредитного договору недійсним. Відповідальність боржника за невиконання чи неналежне виконання договору кредиту. Поняття та елементи договору факторингу.

Тема 13. Загальні положення про недоговірні зобов'язання. Зобов'язання з відшкодування шкоди

Публічна обіцянка винагороди без оголошення конкурсу. Публічна обіцянка нагороди за результатами конкурсу. Вчинення дій в майнових інтересах іншої особи без її доручення. Рятуння здоров'я та життя фізичної особи, майна фізичної та юридичної особи. Створення загрози життю, здоров'ю майну фізичної особи або майну юридичної особи. Набуття, збереження майна без достатньої правової підстави. Поняття, значення, елементи зобов'язань із відшкодування шкоди. Підстави та умови виникнення зобов'язань з відшкодування шкоди. Способи відшкодування шкоди, завданої майну потерпілого. Відшкодування шкоди, завданої при здійсненні особою права на самозахист та у стані крайньої необхідності. Відшкодування шкоди, завданої органами публічної влади, їх служ-

бовими чи посадовими особами. Відшкодування шкоди, завданої малолітньою, неповнолітньою, недієздатною, обмежено дієздатною особою. Відшкодування шкоди, завданої джерелом підвищеної небезпеки та взаємодією кількох джерел підвищеної небезпеки. Відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я, смертю потерпілого. Зобов'язання із відшкодування шкоди, завданої внаслідок недоліків товарів, робіт чи послуг. Особливості відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок лікарської помилки. Особливості відшкодування моральної шкоди.

НАВЧАЛЬНИЙ КОНТЕНТ

Тема 1. Зобов'язальне право: загальні положення. Виникнення, виконання та припинення зобов'язань

Методичні вказівки

Під час вивчення цієї теми необхідно звернути увагу на визначення та характеристику основних концептів зобов'язального права. Зобов'язальне право є найбільшою підгалуззю цивільного права і складається з низки правових норм, які у своїй сукупності утворюють відповідну систему.

Зобов'язання – цивільне правовідношення, через яке одна особа (боржник) зобов'язана вчинити на користь іншої особи (кредитора) певні дії або утриматися від певних дій, а кредитор має право вимагати від боржника виконання певних дій.

Підставою виникнення зобов'язання називають ті факти, з настанням яких право пов'язує виникнення зобов'язального правовідношення. Юридичним називається такий факт, із настанням якого виникає, змінюється або припиняється правовідношення. породити зобов'язання може будь-який із юридичних фактів, перерахованих у ст. 11 ЦК України, причому перелік цих підстав не є вичерпним. Зобов'язання повинно ґрунтуватися на загальних засадах цивільного законодавства, зокрема на засадах добросовісності, розумності та справедливості (ст. 3 ЦК України).

Студенти повинні розуміти специфіку зобов'язальних правовідносин і знати їх відмінність від речових правовідносин. Зобов'язання відрізняється від речових правовідносин перш за все тим, що в зобов'язанні відображається динаміка цивільних прав і обов'язків, а речові правовідносини фіксують статистику майнових прав.

В ЦК України прослідковується чіткий поділ всіх зобов'язань на два види: договірні та недоговірні зобов'язання. *Договірні* зобов'язання виникають на підставі угоди між суб'єктами договору, тобто завжди є результатом правомірних дій. *Недоговірні* зобов'язання виникають за відсутності погодженої волі його учасників і не завжди є результатом правомірних дій.

За співвідношенням прав і обов'язків зобов'язання поділяються на *односторонні* і *взаємні*. В першому випадку у однієї сторони зобов'язання є тільки права, тоді як у другої – тільки обов'язки. В другому випадку кожний з учасників зобов'язання має як права, так і обов'язки

Залежно від предмету виконання, зобов'язання можуть бути конкретно визначеними, альтернативними або факультативними. Конкретно визначені зобов'язання стосуються певного блага, «предмету», який має бути наданим боржником кредитору. Під альтернативними зобов'язаннями маються на увазі такі зобов'язання, за якими боржник повинен здійснити одну з двох або декількох дій. Альтернативне зобов'язання слід відрізняти від факультативного, за яким боржник зобов'язується до здійснення певної дії вчинити замість цієї дії іншу, також вказану у зобов'язанні, дію.

За характером взаємозв'язку зобов'язань один з одним розрізняють *головні (основні)* і *додаткові (акцесорні)* зобов'язання. Головні зобов'язання можуть існувати самостійно, без додаткового зобов'язання. Додаткові (наприклад, поручительство) можуть існувати тільки за наявності головного зобов'язання. Додаткові зобов'язання автоматично припиняються з припиненням дії головних зобов'язань.

Залежно від значення для існування зобов'язання *особи кредитора або боржника* розрізняють зобов'язання *особисті* та *неособисті*. Для неособистих зобов'язань особа сторін зобов'язання, боржника і кредитора, не має істотного впливу для виникнення, зміни і припинення правовідношення. Наприклад, смерть сторони, як правило, не припиняє зобов'язання, оскільки права і обов'язки сторін переходять до спадкоємців. Особисті зобов'язання залежать від особи сторін та припиняються у випадку їх зміни з різних причин.

Залежно від змісту прав і обов'язків сторін розрізняють зобов'язання, *спрямовані на відчуження майна у власність; надання майна в користування; виконання робіт і надання послуг* тощо.

У зобов'язанні беруть участь дві сторони: зобов'язана сторона – *боржник*, зобов'язаний вчинити певну дію, що становить зміст зобов'язання, чи утриматися від певних дій, та управне-на сторона – *кредитор*, який має право вимагати виконання зобов'язання

(в окремих видах зобов'язань вони мають спеціальні назви, як, наприклад, позичальник-позикодавець, орендар-орендодавець).

Суб'єктами зобов'язання, як і будь-яких цивільних правовідносин, можуть бути фізичні особи, юридичні особи, держава, інші соціальні утворення (АРК, територіальні громади, інші суб'єкти публічного права).

Кількість кредиторів і боржників у конкретному зобов'язанні не обмежується, тому можливі *зобов'язання з множинністю осіб*. В деяких зобов'язаннях крім боржника і кредитора можуть брати участь і інші суб'єкти – *треті особи*.

Залежно від кількості суб'єктів на тій або іншій (або на кожній) стороні зобов'язань розрізняють зобов'язання прості і складні (з множинністю осіб).

Простими є зобов'язання, в яких є один боржник і один кредитор.

Складними (зобов'язаннями з множиною осіб) є зобов'язання, де на котрійсь зі сторін (або на обох сторонах) виступають кілька осіб.

Треті особи, беручи участь у зобов'язаннях, зв'язані правовідносинами лише з одним з основних суб'єктів – з кредитором або з боржником. Стаття 511 ЦК України встановлює імперативне правило – зобов'язання не створює обов'язку для третьої особи. У випадках, установлених договором, зобов'язання може породжувати для третьої особи права щодо боржника та (або) кредитора. Це можливо, наприклад, у випадку укладення договору на користь третьої особи (ст. 636 ЦК України). До зобов'язань за участю третіх осіб належать: зобов'язання на користь третьої особи; зобов'язання, що виконуються третьою особою; регресні зобов'язання.

Третя особа (новий кредитор) через договір боржника з первинним кредитором може набути лише право вимоги, але не обов'язок.

Регресні зобов'язання виникають у випадках, коли боржник за основним зобов'язанням виконує його замість третьої особи або з вини третьої особи.

Заміна кредитора означає, що із зобов'язання вибуває колишній (первісний) кредитор і його замінює інша особа, що вступила в це зобов'язання. Це можливо в усіх випадках, крім тих, коли така заміна заборонена договором або законом (ст. 515 ЦК України).

Підстави заміни кредитора:

1) цесія (відступлення права вимоги) – передання ним своїх прав іншій особі за правочином;

2) правонаступництво – воно може бути як універсальним (наприклад, спадкування за загальними правилами), так і сингулярним, тобто частковим (наприклад, у деяких випадках реорганізації юридичних осіб);

3) суброгація – виконання зобов'язання за боржника третьою особою зі вступом зазначеної особи у права кредитора (може мати місце у двох випадках: при виконанні обов'язку боржника поручителем або заставодавцем (майновим поручителем) та при виконанні обов'язку боржника третьою особою).

Кредитор у зобов'язанні може бути замінений також в інших випадках, встановлених законом, наприклад, право на зворотну вимогу, що виникає у боржника, який виконав солідарний обов'язок (ст. 544 ЦК України).

Загальне правило щодо форми правочину про заміну кредитора у зобов'язанні полягає в тому, що правочин щодо заміни кредитора має бути вчиненим у такій самій формі, що і правочин, на підставі якого виникло зобов'язання, право вимоги за яким передається новому кредиторові (ст.ст. 205–210 ЦК України).

Неможливо передати іншому право, яке ще тільки виникне у майбутньому. До випадків, передбачених законом чи договором, коли можливе передання «майбутнього» права (вимоги).

У ст. 515 ЦК України імперативним правилом встановлено, що заміна кредитора не допускається у зобов'язаннях, нерозривно пов'язаних з особою кредитора.

Заміна кредитора у зобов'язанні здійснюється без згоди боржника, якщо інше не встановлено договором або законом. Для захисту інтересів боржника існує правило, згідно з яким первісний кредитор зобов'язаний повідомити у письмовій формі боржника про заміну кредитора (цесіонарія).

Боржник у зобов'язанні може бути замінений іншою особою (переведення боргу) лише за згодою кредитора. Переведення боргу (заміна боржника) у цивілістиці називають делегацією. Заміна боржника можлива навіть у зобов'язаннях, пов'язаних з особистістю їх учасників – виражаючи свою згоду на переведення боргу,

кредитор оцінює перспективи виконання зобов'язання новою особою, фактично має місце досягнення нової домовленості. Однак не можна передати іншій особі борг, виконання якого засноване на дозволі (ліцензії) займатися відповідною діяльністю, якщо інше не встановлене законом або іншими правовими актами.

Зміст зобов'язального правовідношення складає право вимоги кредитора і борг боржника. Право вимоги однієї сторони і відповідний їй обов'язок іншої сторони спрямоване на те, щоб боржник вчинив певну дію або утримався від якої-небудь дії. Таким чином, розрізняють зобов'язання з *позитивним* змістом, коли боржник зобов'язаний вчинити на користь кредитора яку-небудь дію, і з *негативним* змістом, коли боржник зобов'язаний утриматися від здійснення дії.

Виконання зобов'язання – це здійснення боржником тієї дії, яку має право вимагати від нього кредитор на підставі зобов'язання, що існує між ними.

Вимоги до виконання зобов'язань визначають, насамперед, принципи – закріплені в законі основоположні засади, відповідно до яких будується правове регулювання реалізації суб'єктивних прав і обов'язків у цих правовідносинах.

Орієнтири визначення загальних умов належного виконання зобов'язань встановлюють ст.ст. 526–545 ЦК України, аналіз котрих дозволяє зробити висновок, що зобов'язання мають виконуватися:

- 1) щодо належного предмету зобов'язання;
- 2) належними сторонами;
- 3) у належний строк;
- 4) у належному місці;
- 5) належним способом (і з належним оформленням).

За загальним правилом виконання зобов'язання здійснюється повністю (у повному обсязі). Тому кредитор має право не приймати від боржника виконання його обов'язку частинами, якщо інше не встановлено договором, актами цивільного законодавства або не впливає із суті зобов'язання чи звичаїв ділового обороту.

Належними мають бути суб'єкти виконання. Боржник зобов'язаний виконати свій обов'язок, а кредитор – прийняти виконання особисто, якщо інше не встановлено договором або законом, не впливає із суті зобов'язання чи звичаїв ділового обороту.

Виконання обов'язку може бути покладене боржником на іншу особу («передоручення виконання»), якщо з умов договору, положень актів цивільного законодавства або суті зобов'язання не впливає обов'язок боржника виконати зобов'язання особисто. Загальним правилом є виконання зобов'язання іншою особою зі згоди (зазвичай, на прохання) боржника. Проте закон передбачає випадок, коли інша особа може задовольнити вимогу кредитора без згоди боржника (ч. 3 ст. 528 ЦК України).

Має особливості виконання договорів у зобов'язаннях з декількома кредиторами або декількома боржниками (так звана множинність осіб). Цьому питанню присвячені ст.ст. 540–544 ЦК України.

З точки зору способу виконання зобов'язання з множинністю осіб поділяються на *часткові* та *солідарні*. Зазвичай зобов'язання з множинністю осіб є *частковими*. У *частковому активному* зобов'язанні кожен із кредиторів має право вимагати від боржника виконання зобов'язання лише у певній частці, причому частки передбачаються рівними, якщо інше прямо не встановлено законом або договором. Кредитор, який одержав належне йому виконання, із зобов'язання вибуває, але воно зберігає свою силу для решти кредиторів доти, поки вони не здійснять належне їм право.

У *частковому пасивному* зобов'язанні кожен із боржників зобов'язаний надати кредиторові виконання лише у певній частці з тим, щоб боржник, який виконав зобов'язання, вибував, але воно зберігало силу для решти боржників, поки вони не виконають покладений на них обов'язок перед кредитором. Також в юридичній науці виділяють *змішане часткове зобов'язання*, в якому поєднуються обидва принципи

За загальним правилом, між сторонами встановлюються часткові зобов'язання. *Солідарний обов'язок або солідарна вимога виникають* у випадках, коли це передбачене договором або встановлено законом, зокрема, при неподільності предмета зобов'язання (ст. 541 ЦК України). Так, ст. 543 ЦК України передбачає, що за солідарного обов'язку боржників кредитор має право вимагати виконання як від усіх боржників разом, так і від кожного окремо, причому як повністю, так і в частині боргу. Зокрема, кредитор, який не отримав повного задоволення від одного з солідарних боржників, має право вимагати неотриманого від інших співборжників.

Самостійний різновид зобов'язань із множинністю осіб складають *субсидіарні (додаткові, запасні) зобов'язання*. Законом або договором може бути передбачено, що при незадоволенні вимог кредитора основним боржником воно може бути заявлено в невиконаній частині іншому боржнику.

Належне виконання означає також виконання у встановлений строк (термін). Якщо у зобов'язанні встановлений строк або термін його виконання, то воно підлягає виконанню у цей строк або термін. Якщо договором не встановлений строк його виконання, або якщо він визначений лише моментом вимоги, то, згідно з ч. 2 ст. 530 ЦК України, кредитор має право вимагати виконання, а боржник – виконати зобов'язання в будь-який час або строк чи термін встановлені законом.

Закон допускає дострокове виконання зобов'язань. Боржник має право виконати свій обов'язок достроково, якщо інше не встановлено договором, актами цивільного законодавства або не впливає зі суті зобов'язання чи звичаїв ділового обороту (ст. 531 ЦК України).

Для того, щоб виконання вважалось належним, треба, щоб воно відбулося у належному місці, яке визначається договором або актами цивільного законодавства. Воно може також впливати зі суті зобов'язань чи звичаїв ділового обороту.

Зобов'язання має виконуватися належним способом і з належним оформленням. Ця вимога означає, що зобов'язання має виконуватися боржником шляхом вчинення дій, що становлять його зміст.

У разі невиконання однією зі сторін у зобов'язанні свого обов'язку або за наявності очевидних підстав вважати, що вона не виконає свого обов'язку у встановлений строк (термін) або виконає його не в повному обсязі, друга сторона має право зупинити виконання свого обов'язку або відмовитися від його виконання частково або в повному обсязі.

Припиненням зобов'язання називається ліквідація з передбачених законом або договором підстав існування суб'єктивних прав і обов'язків, які становлять його зміст. Внаслідок цього учасників зобов'язання більше не пов'язують ті права і обов'язки, які раніше з нього впливали.

Закон (ст. 598 ЦК України) не визначає вичерпно підстави припинення зобов'язання, встановлюючи, що зобов'язання припиняється частково або у повному обсязі на підставах, передбачених договором або законом. При цьому припинення зобов'язання на вимогу однієї зі сторін допускається лише у випадках, встановлених договором або законом. Необхідною умовою тут є визначеність у договорі або в законі підстав для одностороннього припинення зобов'язання (ст. 615 ЦК).

Окремі випадки припинення зобов'язань:

- 1) Виконання зобов'язання.
- 2) Передання відступного припиняє зобов'язання, якщо на те є згода сторін. Відступне – це певне майно, що передається замість виконання зобов'язання. Саме передання боржником кредиторіві відступного (грошей, іншого майна тощо) за згодою останнього і є підставою припинення зобов'язання.
- 3) Зарахування зустрічних вимог.
- 4) Новація (оновлення зобов'язання) – має місце у тому випадку, коли зобов'язання припиняється за домовленістю сторін про заміну первісного зобов'язання новим зобов'язанням між тими ж сторонами (ст. 604 ЦК України).
- 5) Прощення боргу (ст. 605 ЦК України).
- 6) Поєднання боржника і кредитора в одній особі. Така ситуація можлива, якщо боржник придбає право вимоги, що належало раніше його кредиторі (злиття юридичних осіб, спадкування тощо).
- 7) Неможливість виконання припиняє зобов'язання, якщо вона викликана обставинами, за які жодна зі сторін не відповідає. Якщо неможливість виконання виникла внаслідок порушення зобов'язання, то воно не припиняється, а трансформується в додаткові обов'язки: відшкодувати заподіяні збитки, сплатити штраф тощо (наприклад, ч. 2 ст. 612 ЦК України).
- 8) Припинення зобов'язання смертю фізичної особи має місце в тих випадках, коли виконання неможливе без особистої участі боржника, або виконання призначене особисто для кредитора, або зобов'язання в інший спосіб нерозривно пов'язане з особою кредитора.
- 9) Зобов'язання припиняється також ліквідацією юридичної особи.

Питання до практичних занять:

1. Поняття та система зобов'язального права.
2. Поняття та види зобов'язань.
3. Елементи зобов'язань: суб'єкти, об'єкти, зміст.
4. Заміна осіб в зобов'язанні.
5. Заміна кредитора: цесія, правонаступництво, суброгація.
6. Заміна боржника: правонаступництво, переведення боргу.
7. Суть і значення регресних зобов'язань.
8. Підстави виникнення зобов'язань.
9. Поняття та загальні правила виконання зобов'язання
10. Місце і строки виконання зобов'язань.
11. Передоручення і переадресування виконання зобов'язань.
12. Особливості виконання грошових зобов'язань.
13. Поняття, підстави та види припинення зобов'язань.
14. Припинення зобов'язань з волі сторін.
15. Припинення зобов'язань з підстав, що не залежать від волі сторін.

Практичні завдання:

Практичне завдання № 1.

Завод «Сельмаш» під поруку ТОВ «Ромашка» отримав в АТ «Банк Північний» кредит на суму 500,000 грн строком на 1 рік. Скільки сторін беруть участь у зобов'язанні? Якщо кредит не буде повернено у визначений строк, яку відповідальність будуть нести Завод «Сельмаш» та ТОВ «Ромашка»?

Практичне завдання № 2.

Боржник запропонував кредитору провести виконання в іншому, не узгодженому місці. Кредитор погодився. Надалі кредитор, скориставшись неформальним характером умови, подав позов до боржника про відшкодування збитків, завданих в результаті неналежного виконання.

1. Чи будуть задоволені позовні вимоги, якщо кредитор доведе наявність збитків? Чому?
2. Чи потребує зміна місця виконання новації договору?

Практичне завдання № 3.

Сидоренко позичив у Микитенка грошову суму із зобов'язанням повернути її через 3 місяці. В обумовлений термін до Микитенка прийшов Миколайчук і запропонував віддати борг за Сидоренка,

оскільки він винен Сидоренку таку ж суму грошей, і Сидоренко не заперечує проти такого способу розрахунків. Микитенко відмовився прийняти запропоноване Миколайчуком виконання, оскільки між Сидоренком та ним була досягнута домовленість про конфіденційність даної угоди. Крім того, Миколайчук запропонував лише основну суму боргу без урахування 10% річних, обумовлених угодою з Сидоренком. Миколайчук відправив всю суму боргу поштовим переказом на ім'я Микитенка і передав Сидоренку поштову квитанцію.

1. Дайте визначення зобов'язанням.
2. Чи може встановлюватись в зобов'язанні така умова як конфіденційність?
3. Чи правомірні заперечення Микитенка?

Практичне завдання № 4

Власники двох розташованих поруч будинків домовились про те, що вони будуть по черзі здійснювати весняне та осіннє прибирання обох земельних ділянок, що прилягають до їх будинків. Але так як ділянка Петренка вдвічі більше ділянки Черненка, було також узгоджено, що за прибирання, здійснене Черненком, він отримує від Петренка доплату в розмірі одного прожиткового мінімуму на місяць.

Першим прибирання здійснив Петренко. Але коли свої обов'язки виконав Черненко, Петренко відмовився від сплати грошей, посилаючись на те, що їх договір не має юридичної сили і має виключно побутовий характер.

1. В якій формі укладаються зобов'язання?
2. В якому випадку зобов'язання не матиме юридичної сили?
3. Чи обгрунтована поведінка Петренка?

Практичне завдання № 5

Граючи у дворі будинку у футбол, неповнолітні розбили вікно у магазині вартістю 20 000 грн. Особи неповнолітніх були встановлені, ними виявилися 12-річні учні школи № 25. Магазин пред'явив до суду позов про стягнення збитків з батьків неповнолітніх.

1. Скільки осіб виступають на боці кредитора та скільки – на боці боржника?
2. Яке у цьому випадку зобов'язання: дольове або солідарне?
3. Що є підставою виникнення зобов'язання?
4. Яке рішення має винести суд?

Практичне завдання № 6

Будівельник прийняв на себе зобов'язання протягом 12 місяців побудувати будинок гр. Ситника. Виконавши 50% узгодженого об'єму робіт, будівельник помер. Син будівельника, який є його спадкоємцем, зажадав від гр. Ситника сплатити вартість виконаної його батьком частини роботи. Гр. Ситник відмовився задовольнити вимогу, посилаючись на незавершеність роботи. Син будівельника звернувся до суду для вирішення спору.

1. Визначте зобов'язання.
2. Які існують підстави припинення зобов'язань?
3. Чи правомірні вимоги сина будівельника?

Практичне завдання № 7

Для придбання автомобіля у Давиденка не вистачало 15 000 грн, які він позичив під розписку у свого дядька Максима із зобов'язанням повернути борг через 2 роки. Через рік дядько Максим помер. Після його смерті був знайдений заповіт, у якому єдиним спадкоємцем був призначений його племінник – Давиденко.

1. Визначте, яке зобов'язання існувало між сторонами?
2. Чи наявна в даному випадку підстава припинення зобов'язання?
3. Що сталось з борговим зобов'язанням Давиденка?
4. Як має діяти Давиденко, якщо в заповіті зазначено про ще одного спадкоємця, племінницю Анастасію?

Завдання для самостійної роботи:

Завдання № 1

Проаналізуйте зміст понять «сторони» та «суб'єкти» зобов'язань.

Завдання № 2

Проаналізуйте співвідношення суброгації та цесії; співвідношення суброгації та регресу.

Завдання № 3

Угода про відступне: умови і наслідки.

Тема 2. Наслідки порушення зобов'язань. Засоби забезпечення виконання зобов'язань

Методичні вказівки

Порушенням зобов'язання є його невиконання або виконання з порушенням умов, визначених змістом зобов'язання (неналежне виконання), що тягне за собою негативні наслідки для сторони, що спричинила їх.

Невиконання зобов'язань має місце тоді, коли сторони взагалі не вчиняють дій, які складають зміст зобов'язання (передача і прийняття майна, виконання роботи тощо), або не утримуються від певних дій, хоча за змістом зобов'язання повинні були утримуватися від їхнього вчинення.

Під виконанням зобов'язань розуміють вчинення кредитором і боржником дій зі здійснення прав та виконання обов'язків, що впливають із зобов'язання.

У разі порушення зобов'язання настають правові наслідки, встановлені договором або законом, зокрема:

- 1) припинення зобов'язання внаслідок односторонньої відмови від зобов'язання, якщо це встановлено договором або законом, або розірвання договору (ст.ст. 615, 651 ЦК України);
- 2) зміна умов зобов'язання (ст. 651 ЦК України);
- 3) сплата неустойки (ст. 624 ЦК України);
- 4) відшкодування збитків та моральної шкоди (ст. 623 ЦК України).

Сплата неустойки, відшкодуванні збитків і моральної шкоди є мірами відповідальності і застосовуються, за загальним правилом, при наявності вини порушника. Однак відповідальність є лише одним із багатьох можливих правових наслідків порушення зобов'язання. Припинення зобов'язання і зміна його умов не є заходами відповідальності й, отже, застосовуються незалежно від вини порушника зобов'язання.

Перелік правових наслідків не є вичерпним, тому що договором або законом можуть бути передбачені й інші наслідки порушення зобов'язань. Так, у ст. 621 ЦК України передбачена можливість виконання зобов'язання за рахунок боржника.

Одностороння відмова від зобов'язання. Відповідно до ст. 525 ЦК України одностороння відмова від зобов'язання або одностороння зміна його умов не допускається, якщо інше не встановлене договором або законом. У ст.ст. 611, 615 ЦК України мається на увазі загальне право на односторонню відмову від зобов'язання у випадку порушення зобов'язання, однак не в усіх без винятку випадках, а тільки у тих випадках, що обумовлені договором чи встановлені у законі.

Розірвання договору. Відповідно до ст.ст. 651, 652 ЦК України розірвання договору можливе, як правило, у разі домовленості сторін. Але у разі порушення договору розірвання договору можливе і без такої згоди, а передбачається законом як захист постраждалої сторони. Договір може бути розірвано судом на вимогу однієї зі сторін, але при наявності істотного порушення договору іншою стороною або при істотній зміні обставин та в інших випадках передбачених договором або законом.

Відшкодування збитків, завданих порушенням зобов'язання.

Відповідно до ст. 22 ЦК України збитками є:

- 1) втрати, яких особа зазнала у зв'язку зі знищенням або пошкодженням речі, а також витрати, які особа зробила або мусить зробити для відновлення свого порушеного права (реальні збитки);
- 2) доходи, які особа могла б реально одержати за звичайних обставин, якби її право не було порушене (упущена вигода).

Відшкодування моральної шкоди (ст. 23 ЦК України). Моральна шкода полягає:

- 1) у фізичному болю та стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я;
- 2) у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з протиправною поведінкою щодо неї самої, членів її сім'ї чи близьких родичів;
- 3) у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку із знищенням чи пошкодженням її майна;
- 4) у приниженні честі та гідності фізичної особи, а також ділової репутації фізичної або юридичної особи.

Закон пов'язує виникнення права на компенсацію моральної шкоди з випадками порушення прав особи (наприклад, ст.ст. 32, 56, 62 Конституції України, ст.ст. 216, 280, 611 ЦК України). Вимоги

про відшкодування заподіяної фізичній чи юридичній особі моральної (немайнової) шкоди розглядаються, зокрема: коли право на її відшкодування безпосередньо передбачене нормами Конституції або впливає з її положень, а також у випадках, передбачених ст.ст. 39, 200, 225, 226, 230–233, 276, 298, 332, 386, 393, 700, 1076, 1168 ЦК України та іншим законодавством, яке встановлює відповідальність за заподіяння моральної шкоди.

Сплата неустойки. Неустойка належить до спеціальних форм відповідальності разом із деякими іншими способами забезпечення зобов'язань, передбачених главою 49 ЦК України.

Наслідки прострочення боржника. По-перше, він стає зобов'язаним відшкодувати збитки кредиторам, заподіяні простроченням. По-друге, якщо унаслідок прострочення боржника виконання втратило інтерес для кредитора, він може відмовитися від виконання зобов'язання і вимагати відшкодування збитків. По-третє, він відповідає, навіть якщо виконання зобов'язання стало неможливим за обставинами, від нього не залежними, але така неможливість настанала після прострочення.

Боржник, який прострочив виконання зобов'язання, відповідає перед кредитором за збитки, заподіяні простроченням. Крім відшкодування збитків, у разі прострочення боржника, з нього може бути стягнута неустойка або завдаток, якщо вони передбачені договором.

Прострочення кредитора. Основним обов'язком кредитора у будь-якому зобов'язанні є своєчасне прийняття належного виконання. Оскільки прийняття виконання має бути належним чином посвідчене кредитором (ст. 545 ЦК України), він також вважається таким, що прострочив, у разі його відмови повернути боржнику борговий документ або видати розписку про виконання (ч. 4 ст. 545 ЦК України).

Прострочення з боку кредитора дає боржнику право на відшкодування заподіяних простроченням збитків. Проте право на відшкодування збитків у боржника виникає за умови, що кредитор не довів відсутність своєї відповідальності за прострочення.

Можливі ситуації, коли за наявності формальних підстав (фактичного складу) для виникнення відповідальності, законодавець **звільняє сторони від відповідальності**. У таких випадках мова йде про звільнення від відповідальності внаслідок неможливості виконання зобов'язання у разі:

- 1) провину кредитора;
- 2) непереборної сили;.
- 3) випадку;
- 4) інших обставин, що спричиняють неможливість виконання зобов'язання, якщо вони виникли не з вини боржника.

Особливості відповідальності субсидіарного боржника. Сутність субсидіарної відповідальності полягає у залученні поряд із основним боржником додаткового (субсидіарного) боржника. Якщо основний боржник відмовився задовольнити вимогу кредитора або кредитор не одержав від нього в розумний строк відповіді на пред'явлену вимогу, кредитор може пред'явити вимогу в повному обсязі до особи, яка несе субсидіарну відповідальність.

Наприклад, поручитель (гарант) відшкодовує кредитору невиконане основним боржником зобов'язання при недостатності у нього засобів через існуючий між ними спеціальний договір про це (договір поруки, гарантії). Через пряму вказівку закону майнова шкода, заподіяна неповнолітнім у віці від 14 до 18 років, при недостатності у нього власного майна відшкодовують його батьки або опікуни (ст. 1179 ЦК України).

Також, ст. 625 ЦК України встановлено особливості наслідків відповідальності за порушення боржником грошового зобов'язання. Згідно даній статті, боржник, який прострочив виконання грошового зобов'язання, на вимогу кредитора зобов'язаний сплатити суму боргу з урахуванням встановленого індексу інфляції за весь час прострочення, а також три проценти річних від простроченої суми, якщо інший розмір процентів не встановлений договором або законом.

Засоби забезпечення зобов'язань. Згідно зі ст. 546 ЦК України виконання зобов'язання може забезпечуватися неустойкою, порукою, гарантією, заставою, при-триманням, завдатком. Договором або законом можуть бути встановлені інші види забезпечення виконання зобов'язання.

Згідно з нормами ст. 547 ЦК України, правочин щодо забезпечення виконання зобов'язання має вчинятися у письмовій формі, недодержання якої тягне нікчемність правочину.

Неустойка – це грошова сума або інше майно, які боржник повинен передати кредитору у разі порушення боржником зобов'язан-

ня. Практично так само визначається неустойка в навчальній і науковій цивілістичній літературі (ст. 549 України).

В ст. 549 ЦК України передбачено дві форми неустойки: штраф і пеня. Штраф – це неустойка, що обчислюється у відсотках від суми порушеного зобов'язання. Пеня – це неустойка, яка встановлюється на випадок прострочення виконання зобов'язань і обчислюється у відсотках від суми несвоєчасного виконаного грошового зобов'язання за кожен день прострочення виконання.

Порука – це договір, за яким до зобов'язання основного боржника додатково приєднується зобов'язання іншої особи, що за нього ручається. У випадку неспроможності основного боржника відповідальність несе особа, що за нього ручалася, тобто поручитель.

У разі порушення боржником зобов'язання, забезпеченого порукою, боржник і поручитель відповідають перед кредитором як солідарні боржники, якщо договором поруки не встановлено додаткову (субсидіарну) відповідальність поручителя (ст. 554 ЦК України).

Порука припиняється:

1) з припиненням забезпеченого нею зобов'язання. Це пояснюється тим, що порука має акцесорний характер;

2) у разі зміни зобов'язання без згоди поручителя, внаслідок чого збільшується обсяг його відповідальності;

3) у разі, якщо після настання строку виконання зобов'язання кредитор відмовився прийняти належне виконання, запропоноване боржником або поручителем;

4) у разі переведення боргу на іншу особу, якщо поручитель не поручився за нового боржника;

5) після закінчення строку, встановленого в договорі поруки. У разі, якщо такий строк не встановлено, порука припиняється, якщо кредитор протягом шести місяців від дня настання строку виконання основного зобов'язання не пред'явить вимоги до поручителя. Якщо строк основного зобов'язання не встановлений або встановлений моментом пред'явлення вимоги, порука припиняється, якщо кредитор не пред'явить позову до поручителя протягом одного року від дня укладення договору поруки.

Гарантія відповідно до ст. 546 ЦК України є одним зі способів забезпечення виконання зобов'язань. Відповідно до ст. 560 ЦК України за гарантією банк, інша фінансова установа, страхова орга-

нізація (гарант) гарантує перед кредитором (бенефіціаром) виконання боржником (принципалом) свого обов'язку. Гарант відповідає перед кредитором за порушення зобов'язання боржником.

Характерними ознаками гарантії є те, що вона: 1) має самостійний характер. Зобов'язання гаранта перед кредитором не залежить від основного зобов'язання (його припинення або недійсності), зокрема, і тоді, коли в гарантії міститься посилання на основне зобов'язання; 2) має особливий суб'єктний склад (як гарант можуть виступати тільки банки, інші фінансові установи, страхові організації); 3) не обмежується строком пред'явлення кредитором позовних вимог до гаранта; 4) має оплатний характер; 5) є безвідкличною.

Завдатком, відповідно до ст. 570 ЦК України, є грошова сума або рухоме майно, що видається кредиторіві боржником у рахунок належних з нього за договором платежів, на підтвердження зобов'язання і на забезпечення його виконання. Завдаток виконує три основні функції: 1) платіжну (авансування), оскільки видається в рахунок належних платежів; 2) доказову, оскільки підтверджує факт укладення договору (факт виникнення договірної зобов'язання); 3) забезпечувальну – згідно зі ст. 571 ЦК України.

Аванс – це певна грошова сума або інші цінності, які боржник передає кредитуру у рахунок майбутніх платежів. Аванс, як і завдаток, є доказом, який посвідчує факт наявності зобов'язання (доказова функція), а також зараховується в рахунок майбутніх платежів (платіжна функція), але не може бути визнаним одним зі способів забезпечення виконання зобов'язання. Сторона, яка видала аванс, має право вимагати його повернення практично в усіх випадках невиконання договору.

Правове регулювання **застави** здійснюється згідно з главою 49 ЦК України, Законом України «Про заставу», Законом України «Про іпотеку».

Згідно зі ст. 572 ЦК України, як і в законі України «Про заставу», в силу застави кредитор (заставодержатель) має право у разі невиконання боржником (заставодавцем) зобов'язання, забезпеченого заставою, одержати задоволення за рахунок заставленого майна переважно перед іншими кредиторами цього боржника, якщо інше не встановлено законом (право застави).

В чинному законодавстві можемо виділити наступні види застави.

1) *Застава товарів в обороті або у переробці*. Предметом такої застави можуть бути сировина, напівфабрикати, комплектуючі вироби, готова продукція тощо (ст. 40 Закону України «Про заставу»).

2) *Заклад* – застава рухомого майна, при якій майно, що складає предмет застави, передається заставодавцем у володіння заставодержателя (ст. 44 Закону України «Про заставу»).

3) *Застава майнових прав*. Так, заставодавець може укласти договір застави як належних йому на момент укладення договору прав вимоги по зобов'язаннях, в яких він є кредитором, так і тих, що можуть виникнути в майбутньому. (ст. 49 Закону України «Про заставу»).

4) *Застава цінних паперів*.

5) *Іпотека* – вид забезпечення виконання зобов'язання нерухомим майном (неподільним об'єктом незавершеного будівництва, майбутнім об'єктом нерухомості), що залишається у володінні і користуванні іпотекодавця, згідно з яким іпотекодержатель має право в разі невиконання боржником забезпеченого іпотекою зобов'язання задовольнити свої вимоги за рахунок предмета іпотеки переважно перед іншими кредиторами такого боржника у порядку, встановленому Законом України «Про іпотеку».

6) *Майнова порука* – застава, в якій заставодавцем є третя особа (майновий поручитель). Системне тлумачення положень законодавства України дозволяє зробити висновки про те, що відносини майнової поруки за своєю природою є комплексними, поєднують у собі елементи як застави майна, так і поруки (ст. 548 ЦК України, ст. 11 Закону України «Про заставу»).

Питання до практичних занять:

1. Правові наслідки порушення зобов'язання.
2. Цивільно-правова відповідальність за порушення зобов'язання. Способи захисту сторін зобов'язання.
3. Відшкодування збитків, завданих порушенням зобов'язання.
4. Одностороння відмова від зобов'язання.
5. Відшкодування моральної шкоди.

6. Особливості відповідальності за порушення грошових зобов'язань.
7. Підстави звільнення від цивільно-правової відповідальності.
8. Засоби забезпечення виконання зобов'язань: ознаки, види та умови.
9. Неустойка як спосіб забезпечення виконання зобов'язання.
10. Форми та види неустойки.
11. Поручка. Форма, зміст, строки, підстави припинення договору поручки.
12. Гарантія як спосіб забезпечення виконання зобов'язань.
13. Поняття завдатку та його відмінність від авансу.
14. Застава як спосіб забезпечення виконання зобов'язання, форма, зміст та правове регулювання.
15. Види застави: заклад, застава товарів у обороті та переробці, застава майнових прав, застава цінних паперів, іпотека.
16. Порядок звернення стягнення на предмет застави.
17. Правове регулювання іпотеки.

Практичні завдання:

Практичне завдання № 1

Відповідно до договору поставки підприємство мало відвантажити магазину полицки у кількості 500 шт. Однак підприємство відвантажило тільки 400 шт. з технічних непередбачених причин. Магазин надіслав підприємству претензію про оплату неустойки.

1. Чи можливо встановити вину підприємства?
2. Чи може підприємство посилатись на обставини форс-мажору?
3. Чи є оплата неустойки зобов'язанням?

Практичне завдання № 2

Водій автобазу гр. Борисов порушив правила дорожнього руху, що призвело до зіткнення автомобіля автобазу з автомобілем гр. Зінченко. Оскільки аварія сталася з вини гр. Борисова, то він погодився добровільно відремонтувати пошкоджений автомобіль гр. Зінченко в гаражі автобазу. Для цього він домовився з працівниками автобазу, що вони відремонтують машину гр. Зінченко, однак коли ремонт було закінчено, гр. Борисов відмовився сплатити вартість ремонту працівникам, посилаючись на те, що за шкоду має відповідати ав-

тобаза як власник джерела підвищеної небезпеки. Працівники автобаз, які ремонтували автомобіль, пред'явили до суду позовну заяву про стягнення з гр. Борисова вартості ремонтних робіт, посилаючись на те, що всі роботи виконувалися ними в неробочий час і з використанням власних матеріалів.

1. Проаналізуйте всі зобов'язання, що виникли в наведеній ситуації. Які підстави їх виникнення?
2. Яке рішення має прийняти суд?
3. Чи змінюються висновки у разі, якщо відповідальність водія Борисова застрахована Страховою компанією?

Практичне завдання № 3

ТОВ «Скат» та АБ «Північний» уклали 17.03.2020 року кредитний договір та договір застави – обидва строком на один рік. Оскільки станом на 19.03.2021 року кредит не було повернуто, АБ «Північний» звернувся до ТОВ «Скат» з позовом про стягнення суми заборгованості, нарахованих відсотків та пені шляхом звернення стягнення на заставлене майно.

ТОВ «Скат» заперечувало проти звернення стягнення на предмет застави, оскільки договір застави припинився.

1. Чи правомірні вимоги банку?
2. Який порядок стягнення заборгованості, відсотків та пені?

Практичне завдання № 4

ПрАТ «Атлант» не виконало вчасно свого зобов'язання перед АТ «Приватбанк» щодо повернення коштів за кредитним договором. Наступного місяця АТ «Приватбанк» надіслав ПрАТ «Атлант» повідомлення про притримання коштів ПрАТ «Атлант», які перебували на поточному рахунку ПрАТ у цьому ж банку.

1. Надайте визначення поняттю притримання.
2. Що може бути об'єктом притримання?
3. Чи правомірні дії банку?

Практичне завдання № 5

ТОВ «Шипшина» уклало договір про надання послуг з ТОВ «Перлина» під заставу товарів в обороті, які належали ФОП Артеменко. Через півтора року після спливу строку виконання зобов'язання, яке не було виконано належним чином, ТОВ «Шипшина» звернулось до нотаріуса про вчинення виконавчого напису для звернення стягнення на заставлене майно в рахунок сплачених за послу-

ги коштів. Однак нотаріус відмовив у вчиненні таких дій, оскільки вважав, що ФОП Артеменко у даних правовідносинах є поручителем і його зобов'язання припинились через 6 місяців з моменту настання виконання основного зобов'язання.

1. Які функції застави?
2. Чи правомірна відмова нотаріуса? Обґрунтуйте.

Практичне завдання № 6

ТОВ «Мрія» звернулось з позовом до ДП «Будсервіс» про стягнення заборгованості за отриману продукцію: папір, канцелярські товари тощо на суму 30 000 грн, а також про стягнення неустойки у вигляді пені та 10% річних у зв'язку з простроченням виконання грошового зобов'язання. Відповідач проти позову заперечував, посилаючись на несвоечасність отримання коштів з державного бюджету, за рахунок якого він фінансується, й відсутність своєї вини.

1. Надайте визначення поняттю пені.
2. Як обчислюється нарахування пені?
3. Чи можливо стягнути 10% річних?
4. Яке рішення має прийняти суд?

Завдання для самостійної роботи:

Завдання № 1

Узагальніть судову практику у справах про компенсацію моральної шкоди.

Завдання № 2

Підготуйте порядок засвідчення форс-мажорних обставин згідно чинного законодавства.

Завдання № 3

Складіть схему відмінностей між різними способами забезпечення виконання зобов'язань.

Завдання № 4

Який порядок звернення стягнення на заставлене майно у разі невиконання боржником основного зобов'язання?

Завдання № 5

Порядок вчинення виконавчого напису у забезпечувальних відносинах.

Завдання № 6

Порівняйте правову природу завдатку та авансу.

Тема 3. Договірне право. Поняття та види договорів. Укладення, зміна та припинення договору

Методичні вказівки

Договором є домовленість двох або більше сторін, яка спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків (626 ЦК України).

В цивілістичній науці загалом прийнято виділяти наступні функції договору: ініціативна, програмно-координаційна, інформаційна, гарантійна та захисна.

Принцип свободи договору як один із загальних принципів цивільного законодавства знаходить свій вираз передусім у ст.ст. 6 і 627 ЦК України. У ст. 627 ЦК України сутність свободи договору розкривається насамперед через співвідношення актів цивільного законодавства і договору (ст. 6 ЦК): сторони у договорі мають право врегулювати ті відносини, які не визначені у положеннях актів цивільного законодавства, а також відступати від положень, що визначені цими актами, і самостійно регулювати свої відносини, крім випадків, коли в актах законодавства міститься пряма заборона відступів від передбачених ними положень, або якщо обов'язковість для сторін положень актів цивільного законодавства впливає з їхнього змісту або суті відносин між сторонами.

Класифікація договорів у цивільному праві можлива за різними підставами.

Залежно від моменту виникнення прав і обов'язків у сторін договору розрізняють договори консенсуальні (укладені з моменту досягнення згоди з усіх істотних умов, тобто після одержання згоди на пропозицію укласти договір) і реальні (укладені з моменту передання відповідного майна або вчинення певної дії).

Залежно від характеру розподілу прав і обов'язків між учасниками договори поділяються на односторонні та двосторонні (взаємні або синалагматичні).

З урахуванням наявності або відсутності еквівалентності відносин договори поділяються на оплатні і безоплатні.

За ступенем юридичної завершеності можна виокремити договори остаточні та попередні.

Залежно від значення договору для задоволення певних (приватних або суспільних) інтересів розрізняють звичайні (приватно-правові) договори і договори публічні.

З урахуванням значення договору для визначення кола повноправних учасників розрізняють основні договори і договори приєднання.

Залежно від цілей укладення розрізняють такі групи цивільно-правових договорів:

- договори про передачу майна у власність, повне господарське відання або оперативне управління (купівля-продаж, постачання, контрактація, позика, міна, дарування, постачання енергоресурсів);
- договори про передачу майна у тимчасове користування (майновий найм, оренда, житловий найм, побутовий прокат, безоплатне користування майном, лізинг);
- договори про виконання робіт (побутовий підряд, підряд на капітальне будівництво, договір на виконання проектних і пошукових робіт, договір на виконання аудиторських робіт);
- договори про передачу результатів творчої діяльності (авторські, ліцензійні договори, договори про передачу науково-технічної продукції);
- договори про надання послуг (перевезення, страхування, доручення, комісія, зберігання, про посередницькі послуги, довічне утримання, кредитний договір);
- договори про спільну діяльність (засновницький договір, угоди про науково-технічну співпрацю).

Залежно від суб'єкта, що набуває права за договором, розрізняють договори на користь кредитора і договори на користь третьої особи.

Зміст договору складають, ті умови (пункти), які визначені на розсуд сторін і погоджені ними. *Залежно від їхнього юридичного значення всі договірні умови можна звести до трьох основних груп: істотні, звичайні і випадкові.*

Істотними є умови про предмет договору, умови, визначені як істотні законом або є необхідними для договорів такого виду, а також усі ті умови, щодо яких за заявою хоча б однієї зі сторін має бути досягнуто згоди. Згідно ч. 1 ст. 638 ЦК України, договір вважа-

ється укладеним, якщо сторони в належній формі досягнули згоди з усіх істотних умов договору.

До істотних умов належать: умови про предмет; умови, які визначені законом як істотні; умови, які є необхідними для договорів цього виду; умови, щодо яких за заявою однієї зі сторін має бути досягнуто згоди.

Звичайними називають ті умови, які передбачені нормативними актами. На відміну від істотних, вони не потребують узгодження сторонами, оскільки автоматично набирають чинності з моменту укладення договору.

Випадкові умови включаються у договір на розсуд сторін.

Типові або взірцеві договори (містять типові умови) є перелусім уніфіковним засобом, що забезпечує однакове оформлення конкретних договірних відносин. Крім того, типовий договір – це своєрідний нормативно-правовий акт, який часто заповнює правове регулювання певної сфери договірних відносин через недостатнє врегулювання їх актами вищої юридичної сили.

Умови договору тлумачать за тими самими правилами, що й правочини (ст. 214 ЦК України, зокрема за принципом концентричних кіл), але при цьому можуть враховуватися типові умови (типові договори), якщо навіть у конкретному договорі і немає посилання на ці умови (ст. 637 ЦК України).

Пропозицію *укласти договір (оферту)* може зробити кожна із сторін майбутнього договору. Пропозиція укласти договір має містити істотні умови договору і виражати намір особи, яка її зробила, вважати себе зобов'язаною у разі її прийняття. *Відповідь особи*, якій адресована пропозиція укласти договір, *про її прийняття (акцепт)* повинна бути повною і безумовною.

Зміна і розірвання договору. Відповідно до ст.ст. 651, 652 ЦК України зміна і розірвання договору можливе, як правило, у разі домовленості сторін. Але у разі порушення договору зміна і розірвання договору можливі і без такої згоди, це передбачається законом як захист постраждалої сторони. Договір може бути розірвано судом на вимогу однієї зі сторін, але при наявності істотного порушення договору іншою стороною або при істотній зміні обставин та в інших випадках передбачених договором або законом.

Договір є укладеним у місці проживання фізичної особи або за місцезнаходженням юридичної особи, яка зробила пропозицію укласти договір, якщо інше не встановлено договором.

Форма договору. Договір є правочином, тому загальні положення про форми та недійсність договорів передбачено в главі 16 ЦК України, яка називається «Правочини». В ст. 205 ЦК України передбачено дві форми правочинів: усну (способи волевиявлення: словесно, мовчанням, конклюдентними діями) та письмову (електронну) форми. В свою чергу письмова форма може бути виражена у вигляді простої письмової форми, а також з нотаріальним посвідченням (ст. 209 ЦК України, наприклад, ст. 657 ЦК України) та з державною реєстрацією (ст. 210 ЦК України, наприклад, договір про спільну інвестиційну діяльність за участю іноземного інвестора).

Законодавче регламентування електронної форми договорів встановлено Законом України «Про електронну комерцію». На перший погляд, при прочитанні ст. 205 ЦК України може скластися враження, що законодавець ототожнює електронну форму договору з письмовою формою правочину, але згідно ч. 12 ст. 11 Закону України «Про електронну комерцію», електронний договір за правовими наслідками прирівнюється до договору, укладеного у письмовій формі, коли він укладений шляхом обміну електронними повідомленнями, підписаний у порядку, визначеному ст. 12 Закону України «Про електронну комерцію».

Необхідно вивчити, що для окремих договорів чинним законодавством передбачено особливий порядок їх укладення. Це стосується, зокрема, закупівлі товарів, робіт і послуг за рахунок державних коштів (порядок укладення таких договорів врегульовано Законом України «Про публічні закупівлі»), продажу арештованого в рамках виконавчого провадження майна на електронних торгах (Порядок реалізації арештованого майна затверджено Наказом Міністерства України від 29.09.2016 № 2831/5), продажу об'єктів приватизації на аукціоні (Закон України «Про приватизацію державного і комунального майна»).

Питання до практичних занять:

1. Договірне право. Джерела договірних прав.
2. Поняття, значення та функції договору. Свобода договору.
3. Види договорів.

4. Зміст (умови) договору та його тлумачення. Істотні та типові умови.
5. Переддоговірні правочини. Попередній договір.
6. Порядок укладення договорів: оферта, акцепт. Публічна оферта.
7. Форма договору. Місце та момент укладення договору.
8. Нікчемні та оспорювані договори.
9. Правові наслідки недійсності договорів.
10. Порядок, способи та підстави для зміни та розірвання договору.
11. Правові наслідки розірвання договору. Відмова від договору.
12. Особливості укладення договорів на аукціонах та на біржі.

Практичні завдання:

Практичне завдання № 1

23.05.2020 року між Тараненко та банком «Атлант» укладений кредитний договір, на підставі якого Тараненко отримав 5 000 доларів США у вигляді відновлювальної кредитної лінії на споживчі потреби до 23.05.2022 року. В цей же день з метою забезпечення виконання зобов'язання за договором кредиту між сторонами укладений договір застави рухомого майна та договір застави товару в обороті.

Тараненко звернувся до суду з вимогою розірвати кредитний договір, посилаючись на відсутність у відповідача індивідуальної ліцензії, яка надає право валютного кредитування, однак доказів цьому не надав. Тараненко посилається на ч. 2 ст. 652 ЦК, яка передбачає можливість розірвання договору в судовому порядку у разі якщо сторони не досягли згоди щодо приведення договору у відповідність до обставин, які істотно змінилися (зміна курсу долару).

1. Чи підлягають задоволенню вимоги Тараненко за ч. 2 ст. 652 ЦК?
2. У разі розірвання кредитного договору в судовому порядку, які наслідки до договору застави рухомого майна та договору застави товару в обороті?

Практичне завдання № 2

20.03.2020 Олійник звернувся до суду про розірвання договору купівлі-продажу квартири. 11.06.2018 між Олійником та Розановим був укладений договір купівлі-продажу квартири за ціною 500 000 грн. Згідно договору Олійник отримав від Розанова 150 000 грн до

підписання договору, а решту коштів 350 000 грн Розанов зобов'язався сплатити Олійнику до 15.12.2020.

Розанов не виконав взяті на себе зобов'язання в частині повного розрахунку за договором у визначений час, тобто не виконав умови договору. Олійник просить розірвати договір купівлі-продажу квартири та визнати за ним право власності на цю квартиру.

1. Які умови є істотними для договору купівлі-продажу?
2. Визначте порядок оплати з договором купівлі-продажу.
3. Що є істотним порушення договору?
4. Чи мають бути задоволені вимоги Олійника?

Завдання для самостійної роботи:

Завдання № 1

Порівняйте наступні поняття: зобов'язання, правочин, договір, контракт.

Завдання № 2

Свобода договору та її межі. В яких випадках допускається обмеження свободи договору?

Завдання № 3

Проаналізуйте актуальну судову практику доведення істотної зміни обставин як підстави для зміни або розірвання договору.

Тема 4. Договір купівлі-продажу та його різновиди. Захист прав споживачів

Методичні вказівки

У процесі вивчення вказаної теми слід звернути увагу, перш за все, на визначення поняття договорів купівлі-продажу, поставки та міни, надати характеристику цих договорів.

Відповідно до ст. 655 ЦК України договір купівлі-продажу – це договір, за яким одна сторона (продавець) зобов'язується передати майно (товар) у власність іншій стороні (покупцеві), а покупець зобов'язується прийняти майно і сплатити за нього певну грошову суму (ціну).

Характеризуючи договір купівлі-продажу, слід зазначити, що даний договір є консенсуальним, оплатним, взаємним. За договором купівлі-продажу майно переходить у власність покупця. Сто-

ронами в договорі купівлі-продажу є продавець і покупець. Відповідно до ст. 658 ЦК України право продажу майна, крім випадків примусового продажу, належить власникові. Змістом договору купівлі-продажу є ті умови, з приводу яких сторони досягли угоди. Істотною умовою договору купівлі-продажу є умова про предмет. Предметом договору купівлі-продажу може бути майно (товар), яке є у продавця на момент укладення договору або буде створене (придбане, набуто) продавцем у майбутньому. Особливості купівлі-продажу об'єктів незавершеного будівництва та майбутніх об'єктів нерухомості визначаються законом. Тобто, товаром можуть бути речі рухомі та нерухомі, визначені родовими та індивідуальними ознаками, споживчі та неспоживчі, подільні та неподільні. Єдиним винятком із переліку можливих товарів є гроші (окрім іноземної валюти), що обумовлено природою договору купівлі-продажу. Ціна не є істотною умовою, оскільки, якщо вона не встановлена у договорі, то визначається виходячи із звичайних цін, що склалися на аналогічні товари на момент укладення договору.

Також слід зазначити, що форма договору купівлі-продажу визначається переважно загальними правилами про форму правочинів, тобто він може бути укладений у залежності від особливостей того чи іншого його різновиду – в усній чи письмовій (простій чи нотаріально засвідченій формі), а також шляхом конклюдентних дій. При цьому слід керуватися загальними правилами, що містяться у законі (ст. 205–211 ЦК) і спеціальними нормами.

Необхідно надати характеристику прав і обов'язків покупця і продавця, приділити увагу правовим наслідкам продажу речі неналежної якості та захисту прав споживачів. При цьому слід керуватися положеннями Закону України «Про захист прав споживачів» в останній редакції. Зокрема необхідно вивчити загальні права та гарантії споживачів, такі як право на безпеку та якість товарів і послуг, право на інформацію про товари, право на відшкодування збитків, право на гарантійне обслуговування та ремонт товарів.

Важливо приділити увагу особливостям роздрібної купівлі-продажу. Відповідно до ст. 698 ЦК України за договором роздрібної купівлі-продажу продавець, який здійснює підприємницьку діяльність із продажу товарів, зобов'язується передати покупцю товари, котрі звичайно призначаються для особистого, домашнього чи ін-

шого використання, не пов'язаного з підприємницькою діяльністю, а покупець зобов'язується прийняти товари і сплатити за них певну грошову суму.

За договором поставки продавець (постачальник), який здійснює підприємницьку діяльність, зобов'язується передати у встановлений строк (строки) товар у власність покупця для використання його у підприємницькій діяльності або в інших цілях, не пов'язаних з особистим, сімейним, домашнім або іншим подібним використанням, а покупець зобов'язується прийняти товар і сплатити за нього певну грошову суму.

До істотних умов договору поставки входить предмет, що включає в себе найменування товару та його кількість. Товар може бути в наявності або буде виготовлений (набутий) постачальником в майбутньому (наприклад, договір на поставку автомобілів, які ще не зішли з конвеєра). Предмет договору поставки визначається більш розширено, в ньому вказується: асортимент (номенклатура) якості, кількість, комплектність товару.

Для визначення умов договорів поставки сторони використовують міжнародні звичаї, рекомендації, правила міжнародних органів та організацій, зокрема міжнародні комерційні умови «Інкотермс».

Укладення зовнішньоекономічних договорів здійснюється з урахуванням до положень Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність», Закону України «Про міжнародне приватне право», міжнародних договорів.

Договір контракції сільськогосподарської продукції є окремим видом договорів купівлі-продажу, передбаченим ст. 713 ЦК України, відповідно до якої виробник сільськогосподарської продукції зобов'язується виробити визначену договором сільськогосподарську продукцію і передати її у власність заготівельникові (контрактанту) або визначеному ним одержувачеві, а заготівельник зобов'язується прийняти цю продукцію та оплатити її за встановленими цінами відповідно до умов договору.

При вивченні цього договору необхідно звернути увагу на особливості його сторін. Це виробник сільськогосподарської продукції (фермерське господарство, виробничий кооператив тощо) та заготівельник (контрактант) сільськогосподарської продукції (юридична

особа або фізична особа підприємця, що здійснює професійну діяльність із закупівлі сільськогосподарської продукції).

За **договором міни (бартеру)** кожна із сторін зобов'язується передати другій стороні у власність один товар в обмін на інший товар.

Варто зазначити, що ст. 650 ЦК України не встановлює порядку укладення договорів на біржах, аукціонах, конкурсах тощо, а лише передбачає встановлення такого порядку актами цивільного законодавства. Стаття 185 Господарського кодексу України передбачає укладення господарських договорів на біржах, оптових ярмарках, публічних торгах відповідно до загальних правил укладання договорів на основі вільного волевиявлення з урахуванням нормативно-правових актів, якими регулюється діяльність відповідних бірж, ярмарків та публічних торгів.

Порядок укладення договорів на товарних біржах («здійснення та реєстрації біржових операцій») визначається правилами біржової торгівлі, що затверджуються загальними зборами членів товарної біржі або уповноваженим зборами органом товарної біржі і врегульоване Законом України «Про товарні біржі».

Брокери можуть здійснювати біржові операції від імені членів біржі для власних потреб членів біржі, яких вони представляють, на підставі договорів на брокерське обслуговування, або з метою наступного перепродажу товарів.

Окрему специфіку мають і договори постачання енергетичними та іншими ресурсами через приєднану мережу. За такими договорами одна сторона (постачальник) зобов'язується надавати другій стороні (споживачеві, абонентові) енергетичні та інші ресурси, передбачені договором, а споживач (абонент) зобов'язується оплачувати вартість прийнятих ресурсів та дотримуватись передбаченого договором режиму її використання, а також забезпечити безпечну експлуатацію енергетичного та іншого обладнання (ст. 714 ЦК України).

Особливістю цього договору є те, що ресурси постачаються саме через мережу, яка безпосередньо приєднана до мережі постачальника і дозволяє постачати ресурси безперебійно, тоді як газ у балонах, вода у цистернах, акумулятори постачаються за договором поставки або відповідно до загальних положень про купівлю-продаж.

Варто звернути увагу, що за своєю юридичною характеристикою цей договір є публічним та договором приєднання, а правила укладання та виконання таких договорів деталізовані у Законі України «Про ринок природного газу», Законі України «Про ринок електричної енергії», Кодексі газорозподільних систем, Правилах роздрібного ринку електричної енергії, затверджених Постановою НКРЕКП № 312 від 14.03.2018, Правилах постачання природного газу, затверджених Постановою НКРЕКП № 2496 від 30.09.2015.

Питання до практичних занять:

1. Поняття, цивільно-правова характеристика договору купівлі-продажу.
2. Елементи, зміст, форма договору купівлі-продажу.
3. Правові наслідки продажу товару неналежної якості.
4. Відповідальність у договорі купівлі-продажу.
5. Роздрібна купівля-продаж.
6. Захист прав споживачів: основні поняття, засади та правила.
7. Продаж товару в кредит, купівля-продаж з розстроченням платежу.
8. Договір поставки.
9. Зовнішньоекономічний договір купівлі-продажу.
10. Договір контрактації сільськогосподарської продукції.
11. Договір міні (бартеру).
12. Біржові договори та їх види.

Практичні завдання:

Практичне завдання № 1

1 березня давні друзі – Стеценко (продавець) та Матвієнко (покупець) – усно домовилися про продаж кухонного гарнітура французького виробництва за 8000 грн. Матвієнко передав Стеценко завдаток в розмірі 3000 грн. При цьому друзі погодили, що решту суми Матвієнко передасть на наступний день, тобто 2 березня, і одночасно вивезе гарнітур. Однак ввечері 1 березня на оголошення Стеценко про продаж гарнітура, яке він дав у газету раніше, відгукнувся Панфілов і запропонував за гарнітур 10 000 грн. Стеценко не зміг відмовитися від такої вигідної пропозиції і продав гарнітур Панфілову.

1. Визначте норми права, що регулюють описані відносини і обґрунтуйте свій вибір.
1. Чи укладено між Стеценко і Матвієнко договір купівлі-продажу?
2. Чи погоджені сторонами істотні умови договору купівлі-продажу?
3. Як повинен бути оформлений договір купівлі-продажу в даному випадку?
4. Чи правомірно Стеценко продав гарнітур Панфілову?

Практичне завдання № 2

Взимку Проценко купив у Чайкіна дачу. Коли в травні він приїздив на дачу своєю сім'єю, то виявив, що в двох кімнатах оселився Петришин зі своєю сім'єю. Петришин заявив, що влітку минулого року він уклав з Чайкіним договір оренди двох кімнат в дачному будинку строком на п'ять років і заплатив наперед всю орендну плату, хоча письмового договору з Чайкіним не має.

Проценко звернувся з претензіями до Чайкіна, але останній заявив, що Проценко знав про те, що Чайкін систематично здавав дачу в оренду. Крім того, як він зрозумів, Проценко цікавило тільки оформлення правовстановлюючих документів на будинок, а користуватись дачею він не збирався, оскільки постійно проживає з сім'єю за кордоном. Проценко звернувся за допомогою до адвоката.

1. Визначте обставини (юридичні факти), які мають значення для правильної кваліфікації спірних правовідносин.
2. Які права має покупець у разі наявності прав третіх осіб на майно?
3. Які роз'яснення повинен дати адвокат?

Практичне завдання № 3

12-річний Петро отримав в подарунок від діда велосипед. Оскільки Петру терміново знадобилися лижі, він продав велосипед знайомому підлітку 17 років, а на виручені гроші купив лижі. Мати Петра, дізнавшись про це, розцінила вчинок сина як неповагу до діда. Вона звернулася до покупця з вимогою повернути гроші за придбаний велосипед, однак підліток, якому Петро продав його, відмовився повертати гроші.

1. Чи є обґрунтованими вимоги мати Петра щодо повернення велосипеда, проданого Петром іншому підлітку?
2. Чи існують в даному разі підстави для розірвання договору?
3. Назвіть юридичні наслідки даної ситуації, якби Петру було 15 років або 19 років. Чи може мати Петра повернути велосипед в цій ситуації?

Практичне завдання № 4

На блошиному ринку покупець купував дуже дорогу статуетку. Після коротких торгів чоловік кивнув продавцеві в знак згоди. Продавець упакував товар і поставив його на прилавок, для того, щоб покупець взяв товар.

Покупець дістав гроші, але в цей момент на вулиці голосно загавкав собака. Від несподіванки чоловік різко повернувся і ненароком зачепив статуетку, яка впала і розбилася. Продавець зажадав сплати покупки, заявивши, що товар був переданий покупцеві і він отримав право власності на статуетку. Покупець, в свою чергу, спростовував цю вимогу, заявивши, що він товар не прийняв, оскільки не взяв його в руки, не прийняв у своє володіння і не розрахувався за нього.

1. В який момент переходить право власності до покупця?
2. В який момент на покупця переходить ризик випадкової загибелі і псування речі?
3. Чи була в цьому випадку загибель товару випадковою?

Практичне завдання № 5

За договором купівлі-продажу від 25 вересня 2021 року ТОВ «Крокус», яке спеціалізується на постачанні цитрусових, взяло на себе зобов'язання поставити 50 тон фруктів до ФОП Мельник. Відповідно до договору товар було відвантажено 25 жовтня 2021 року. Платіж повинен був бути здійснений після поставки протягом місяця за ціною, яка встановлюється агентством «Степ» на підставі висновку лабораторії агентства про якість продукту з коригуючим коефіцієнтом на рівень попиту і пропозиції і за даними власних кон'юнктурних досліджень агентства. В кінці жовтня стало відомо, що це агентство припинило існування. ТОВ «Крокус» вимагає повернення товару, на що ФОП Мельник відповідає відмовою, оскільки він товару вже не має, так як він був відправлений на подальшу переробку.

1. Як визначається ціна товару в договорі купівлі-продажу?

2. Які наслідки того, що ціна була не визначена в договорі купівлі-продажу?
3. Який порядок розірвання двостороннього договору?

Практичне завдання № 6

Проценко звернувся до магазину «Мрія» з проханням замінити куплені там дитячі чоботи. Він пояснив, що хотів зробити синові подарунок, але забув розмір і купив чоботи на 2 розміри менше. Працівник магазину у відповідь заявив, що замінити товар вони згодні, але оскільки чобіт цього фасону відповідного розміру вже немає, вони нічим допомогти не можуть.

Від прийняття чобіт і повернення грошей працівник магазину відмовився.

1. Чи має право Проценко повернути придбані дитячі чоботи в магазин і отримати назад сплачену за них грошову суму?
2. За яких умов він може це зробити?

Практичне завдання № 7

ФОП Горлов зобов'язався передати ФОП Птаха 100 шт. жіночих і 100 шт. чоловічих зимових і осінніх курток синього і чорного кольору визначеного розміру. ФОП Птаха попередньо оплатив 100% вартість курток. У визначений договором строк ФОП Горлов передав ФОП Птаха всю партію замовлених курток і понад цього ще 30 шт. жіночих курток зеленого кольору різних розмірів.

1. Який договір укладений між сторонами?
2. Як називається сукупність товарів, переданих за договором купівлі-продажу у разі, якщо він відрізняється за видами, моделями, розмірами, кольором та іншими ознаками?
3. Які вимоги має право пред'явити ФОП Птаха до ФОП Горлова в зв'язку з передачею йому не передбачених договором курток?
4. В який момент куртки, що надійшли, але не замовлені ФОП Птаха будуть вважатися прийнятими ним?

Завдання для самостійної роботи:

Завдання № 1

Проаналізуйте правову природу та види строків в договорах купівлі-продажу (гарантійні строки, строки придатності, строки служби, претензійні строки, строки оперативного захисту, позовна давність).

Завдання № 2

Складіть договір купівлі-продажу б/в автомобіля між фізичною особою – громадянином України та юридичною особою – товариством з обмеженою відповідальністю з оплатою по ¼ вартості впродовж 4 місяців після укладення договору. Які умови має містити такий договір?

Завдання № 3

Проаналізуйте порядок зміни постачальника газу для побутового споживача, для суб'єкта господарювання та для об'єднання співвласників багатоквартирного будинку.

Завдання № 4

Проаналізуйте правову природу та види строків в договорах купівлі-продажу (гарантійні строки, строки придатності, строки служби, претензійні строки, позовна давність).

Завдання № 5

Підготуйте покроковий порядок продажу об'єкта нерухомості відповідно до чинного законодавства.

Тема 5. Договір дарування. Договір ренти. Договір довічного утримання (догляду)

Методичні вказівки

При вивченні **договору дарування** слід звернути увагу на те, що дарувальник повинен бути власником майна, що відчужується. Договір дарування вважається укладеним з моменту передачі майна обдарованому або передачі його у майбутньому, і тому він може належати як до реальних, так і до консенсуальних договорів. Договір дарування є одностороннім. З його укладанням у сторін, як правило, не виникають взаємні або односторонні обов'язки. Належність дарування до односторонніх договорів не позбавляє його ознак двостороннього правочину, для укладання якого необхідне волевиявлення двох сторін (дарувальника і обдарованого). Якщо дарунок не прийнято, договір дарування вважається не укладеним.

Договір дарування завжди є безоплатним. Проте вимога дарувальника до обдарованого щодо вчинення певних дій майнового чи немайнового характеру, або утримання від таких дій, не позбавляє дарувальника можливості покласти такий обов'язок не відносно

себе особисто, а на користь третіх осіб. Сторонами у договорі дарування можуть бути фізичні особи, юридичні особи, держава України, АРК, територіальні громади (ст. 720 ЦК України).

Предметом договору дарування може бути не тільки рухоме (у тому числі гроші та цінні папери) та нерухоме майно, але й також майнові права – як такі, якими вже володіє дарувальник, так і ті, які можуть виникнути у нього у зв'язку зі здійсненням права інтелектуальної власності, а також інші права (ст. 718 ЦК України). Предметом договору дарування може бути будь-яке майно, не вилучене з обігу і яке може бути у власності особи, якій воно дарується (предмети домашнього побуту, гроші, житловий будинок, квартира, автомобіль, тощо). При даруванні необхідно також дотримуватися спеціальних правил, встановлених для набуття права власності громадянами на окремі види майна. Договір дарування укладається у формі, яка визначається загальними правилами цивільного законодавства про форму договорів відповідно до ст. 719 ЦК України.

Відповідно до ст. 721 ЦК України дарувальник зобов'язаний повідомити обдарованого про недоліки або його особисті властивості, які можуть бути небезпечними для життя, здоров'я, майна як для самого обдарованого, так і для інших осіб (якщо вони відомі обдарованому). Якщо дарувальник не повідомить обдарованого про зазначені обставини, тоді він зобов'язаний відшкодувати шкоду, завдану майну, та шкоду, завдану каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю в результаті володіння чи користування дарунком. Стаття 727 ЦК України передбачена можливість дарувальника розірвати договір дарування при наявності певних обставин, якщо на момент пред'явлення вимоги дарунок збережений. До вимог про розірвання договору дарування застосовується позовна давність один рік.

Різновидом договору дарування відповідно до ст. 729 ЦК України є **пожертва** – дарування нерухомого і рухомого майна, зокрема, грошей і цінних паперів фізичним особам, юридичним особам, державі України, АРК, територіальним громадам, для досягнення ними певної, заздалегідь обумовленої мети. До договору пожертви застосовуються положення про договір дарування, при умові, якщо інше не встановлено законом.

Відповідно до ст. 729 ЦК України пожертвою є дарування нерухомих та рухомих речей, зокрема грошей та цінних паперів, встановленим ч. 1 ст. 720 ЦК особам, для досягнення ними певної наперед обумовленої мети. Аналіз цього легального визначення надає підстави вважати:

1) цей договір є різновидом договору дарування;
2) його предмет уточнено шляхом повторення ч. 1 ст. 718 ЦК України. Проте жертва може бути надана у виді робіт (ремонтні роботи), у виді послуг а також й шляхом звільненні від боргу, що не враховується у цією статтею і тим самим невиправдано звужує предмет договору пожертви;

3) сторони в договорі пожертви визначені на загальному рівні як можливі суб'єкти відповідних цивільних правовідносин. Можна було сподіватися що законодавець повинен був би їх персоніфікувати, що зв'язано із пільгами у оподаткуванні. Проте не вказано ні жертвувача ні жертвоотримувача;

4) спеціальною відмінною від договору дарування ознакою пожертви визначено її встановлений жертвувачем цільовий характер. Не встановлено наскільки жертвувач може деталізувати цільове використання предмету пожертви. Очевидно, що законодавець це віддав на врегулювання самим жертвувачам чи звичаям. Відповідно жертвувач може встановити загальне використання пожертви (наприклад на підтримку дитячого будинку чи на будівництво культової чи іншої споруди) чи деталізувати напрямок її використання (на харчування, на лікування вказаної ним людини, чи придбання покрівлі). Водночас деякі пожертви визначаються їх загальним спрямуванням. Правовий режим пожертви у релігійних храмах встановлено церковним чи іншим канонічним правом.

Важливо зазначити, що виникнення права власності на майно у набувача (платника ренти) відбувається в момент укладання договору, а грошове або інше надання платник ренти здійснює одержувачеві ренти безстроково, довічно або впродовж визначеного у договорі періоду часу, але відстроченого від моменту укладення цього договору.

Необхідно також звернути увагу на характерні для договору ренти специфічні ознаки, які свідчать про його самостійність серед інших цивільно-правових договорів про передачу майна у власність:

а) зміст ренти полягає в обов'язку однієї особи надати утримання іншій особі, яке для останньої часто є єдиним джерелом одержання засобів існування; б) відносини ренти носять триваючий, стабільний характер; в) характерна ознака ренти алеаторність, тобто існує ризик в тому, що розмір рентних платежів буде більшим або, навпаки, меншим вартості відчуженого під виплату ренти майна.

Характеризуючи сторони у договорі ренти слід зазначити, що сторонами за договором ренти є одержувач ренти та платник ренти. Відповідно до ст. 733 ЦК України, сторонами у договорі ренти можуть бути фізичні або юридичні особи. Зазначені особи повинні бути наділені цивільною правоздатністю та дієздатністю. Одержувачем ренти (кредитором) є особа, яка передає другій стороні у власність майно з метою одержання від останнього доходу (ренти). Тобто одержувачем ренти є власник майна. Платником ренти (боржником) є особа, яка зобов'язана взаєм одержаного у власність майна виплачувати особі, яка його передала, дохід (ренту).

Основним обов'язком одержувача ренти є передача іншій стороні майна у власність, а основним обов'язком платника ренти – здійснення рентних платежів у грошовому або іншому вигляді на користь одержувача ренти. Відповідно у платника ренти виникає право вимагати передачі йому майна одержувачем ренти, а у останнього – право вимагати виплати рентних платежів в сумі і в строки, встановлені в договорі. Права одержувача ренти можуть передаватися іншим особам. Це може відбуватися шляхом відступлення вимоги і переходити у спадок, якщо одержувач ренти є фізичною особою, або передаватися в порядку правонаступництва в разі реорганізації юридичних осіб, якщо інше не передбачене законом чи договором.

При вивченні **договору довічного утримання** слід, по-перше, дати визначення договору довічного утримання (догляду). При цьому бажано звернути увагу на відмінності договору довічного утримання і договору ренти. Отже, договір ренти – це цивільно-правовий договір відповідно до якого одна сторона (одержувач ренти) передає іншій стороні (платнику ренти) у власність майно, а платник ренти зобов'язаний в обмін на отримане майно періодично виплачувати отримувачеві ренту у вигляді певної грошової суми Починаючи вивчення договору ренти, слід звернути увагу на поняття, характе-

ристику та елементи договору ренти. **Договір ренти** – це цивільно-правовий договір відповідно до якого одна сторона (одержувач ренти) передає іншій стороні (платнику ренти) у власність майно, а платник ренти зобов'язаний в обмін на отримане майно періодично виплачувати отримувачеві ренту у вигляді певної грошової суми чи надання засобів на його утримання в іншій формі.

чи надання засобів на його утримання в іншій формі. За договором довічного утримання одна сторона передає у власність другій стороні (набувачеві) будинок або частину його, взамін чого набувач зобов'язується надати відчужувачеві довічне матеріальне забезпечення в натурі у вигляді житла, харчування, догляду і необхідної допомоги.

По-друге, слід звернути увагу на характерні ознаки договору довічного утримання. Договір довічного утримання є одностороннім, оскільки у відчужувача є лише право вимагати від набувача надання обумовленого договором матеріального забезпечення, а набувач несе лише обов'язок надати відчужувачеві матеріальне забезпечення. Зазначений договір вважається реальним, так як набуває чинності з моменту його державної реєстрації і в цей же момент до набувача переходить право власності на будинок (інше майно). У набувача виникає обов'язок утримувати відчужувача взамін отриманого майна, що дозволяє вважати договір оплатним. Договір є направленим на надання довічного забезпечення, його слід вважати тривалим і не визначеним будь-яким строком.

Говорячи про форму договору довічного утримання, слід зазначити, що для договору довічного утримання передбачена обов'язкова письмова нотаріальна форма. Недотримання форми договору тягне за собою визнання договору недійсним (ст. 210 ЦК України). Наслідки визнання договору недійсним закріплені в ст. 217 ЦК і спричиняють двосторонню реституцію. Якщо предметом договору є нерухомість, то такий договір підлягає обов'язковій державній реєстрації. Право власності на відчужувану нерухомість переходить до набувача тільки з моменту реєстрації договору.

Розглядаючи питання про сторони у договорі довічного утримання, слід відзначити, що сторонами в договорі довічного утримання є відчужувач та набувач. Відчужувачем може бути фізична особа незалежно від віку та стану здоров'я, що має майно на праві

власності, яким вона може розпоряджатися на свій розсуд. Набувачем може бути фізична та юридична особа. Набувачами можуть бути декілька фізичних осіб. Набувачем майна за договором може бути така особа, яка може і здатна надати відчужувачеві обумовлене договором матеріальне забезпечення. Варто приділити увагу особливостям змісту договору довічного утримання, аналізу прав та обов'язків сторін договору.

Наприкінці слід зупинитися на вивченні питання про особливості припинення договору довічного утримання. Отже, слід зазначити випадки та наслідки припинення договору довічного утримання, порядок відшкодування збитків відчужувачем у разі невиконання або неналежного виконання набувачем своїх обов'язків тощо.

Питання до практичних занять:

1. Поняття, ознаки, форма та істотні умови договору дарування.
2. Види договору дарування.
3. Сторони у договорі дарування, їх права та обов'язки.
4. Поняття, зміст, форма та сторони договору ренти.
5. Розрахунки за договором ренти, відповідальність за прострочення виплати ренти.
6. Порядок та підстави припинення договору ренти.
7. Поняття, зміст, форма та сторони договору довічного утримання (догляду).
8. Розірвання, припинення та визнання договору довічного утримання недійсним.

Практичні завдання:

Практичне завдання № 1

Пенсіонер Марченко подарував своїй племінниці будинок за договором дарування. Через рік Марченко звернувся до суду з позовом до племінниці про визнання договору дарування недійсним через те, що під час укладення договору він не розумів суті здійснюваного правочину через неграмотність та похилий вік (75 років). Будинок він подарував з умовою, що племінниця буде утримувати пана Марченко та доглядати за ним. Такі умови були включені до договору. Однак після отримання правовстановлюючих докумен-

тів на будинок племінниця перестала за ним доглядати і утримувати його.

1. Чи правильно було оформлено договір дарування будинку?
2. Чи допускає Цивільний кодекс України укладення договору дарування з умовою?
3. Чи підлягає вимога пана Марченко задоволенню? Надайте юридичну консультацію.

Практичне завдання № 2

За договором ренти, укладеним на 3 роки, громадянин Петренко передав безоплатно у власність громадянина Тищенка автомобіль Chevrolet Cruze. Натомість Тищенко зобов'язався виплачувати рентні платежі у сумі 3000 грн. щомісячно.

Через рік автомобіль був викрадений у Тищенка і тому він відмовився від подальшої виплати рентних платежів. Петренко звернувся до суду з вимогою розірвати договір ренти та зобов'язати Тищенка відшкодувати вартість автомобіля.

1. Хто несе ризик випадкового знищення або пошкодження майна, переданого під виплату ренти?
2. Які підстави відмови від договору?
3. Який порядок розрахунків при припиненні договору ренти?
4. Чи зміниться Ваша відповідь, якщо згодом виявиться, що Тищенко, перебуваючи у злочинній змові зі своїм братом, навмисно сховали автомобіль?

Завдання для самостійної роботи:

Завдання № 1

Проаналізуйте правове регулювання благодійної діяльності в Україні. Які є види благодійних організацій?

Завдання № 2

Складіть проект договору пожертви автомобіля «пікап» для перевезення гуманітарної допомоги між громадянином України та благодійним фондом.

Завдання № 3

Порівняйте договір ренти та договір купівлі-продажу з розстроченням платежу.

Завдання № 4

Проаналізуйте актуальну практику Верховного Суду щодо підстав для розірвання договору про довічне утримання.

Завдання № 5

Правові наслідки смерті набувача за договором довічного утримання та договором ренти. Правові наслідки припинення юридичної особи-набувача.

Тема 6. Договір найму (оренди) та його різновиди (прокат, лізинг, оренда житла, оренда транспортного засобу). Договір позички

Методичні вказівки

В процесі вивчення даної теми слід звернути увагу перш за все на питання визначення **договору найму (оренди)**. При цьому слід зазначити, що основною ознакою договору оренди є передача однією особою (орендодавцем) іншій особі (орендарю) майна у володіння і користування за плату на певний строк. Також слід відмітити, що цей договір відрізняється від інших договорів такими особливостями: наймач отримує майно не у власність, а лише у тимчасове користування. За цією ознакою даний договір відрізняється від договорів купівлі-продажу, міни, за якими покупець майна стає його власником.

Варто відмітити, що предметом договору майнового найму можуть бути тільки індивідуально-визначені, неспоживані речі (нежитлові приміщення, обладнання, машини та ін.), які не знищуються у процесі їх використання, адже здане в найм майно підлягає поверненню. За цією ознакою цей договір відрізняється від договору позички, за яким позичальник набуває майно у власність, і він зобов'язаний повернути наймодавцю таку ж кількість речей того ж роду.

Крім того, слід звернути увагу на особливості об'єктів оренди, а також на існування обмежень та заборон на передачу в оренду окремих видів майна. Свої особливості має договір оренди державного та комунального майна, порядок передачі в оренду земельних ділянок. Тому слід звернути особливу увагу на Закон України «Про оренду державного та комунального майна» і Закон України «Про оренду землі».

Окремо слід розглянути питання про орендну плату. Потрібно звернути увагу на способи оплати оренди, наслідки порушення термінів внесення орендної плати.

Важливо також зупинитися на питанні про **договір піднайму**, його особливості, права та обов'язки наймача та піднаймача. Варто з'ясувати чим договір піднайму відрізняється від договору найму.

Крім того, слід приділити увагу питанню про розірвання та припинення договору найму (оренди). Необхідно звернути увагу на підстави, що дозволяють орендодавцю вимагати дострокового розірвання договору найму (оренди), а також на підстави, що дають таке право орендарю.

Говорячи про **договір прокату**, слід перш за все визначити, у чому полягає суть договору прокату як різновиду договору найму (оренди) та здійснити загальну характеристику договору прокату. Отже, за договором прокату наймодавець, який здійснює підприємницьку діяльність з передання речей у найм, передає або зобов'язується передати рухому річ наймачеві у володіння та користування за плату на певний строк (ч. 1 ст. 787 ЦК України). Прокат являє собою короткостроковий найм майна, при якому предмет прокату багаторазово використовується різними наймачами. У зв'язку з цим можна визначити загальну характеристику договору прокату: 1) договір є оплатним; 2) консенсуальним або реальним; 3) двостороннім, адже права та обов'язки є у кожної з сторін договору прокату.

Слід зазначити, що договір прокату є різновидом договору найму (оренди) і за своєю правовою природою – договором приєднання, умови якого встановлені однією із сторін у формулярах або інших стандартних формах, який може бути укладений лише приєднанням другої сторони до запропонованого договору в цілому, при цьому наймач не має права запропоновувати свої умови до договору.

Суттєвою особливістю договору прокату є те, що він відноситься до публічних договорів, в яких одна сторона (підприємець) взяла на себе обов'язок здійснювати продаж товарів, виконання робіт або надання послуг кожному, хто до неї звернеться.

Варто відмітити особливості предмета договору прокату, звернути увагу на те, які речі можуть бути предметом договору прокату, чим даний договір відрізняється від договору позики.

Наприкінці слід з'ясувати у чому полягає специфіка договору прокату, чим договір прокату відрізняється від інших різновидів договору найму (оренди), а також зупинитися на питанні про особливості припинення договору прокату.

Окремо слід приділити увагу питанню про поняття **договору найму (оренди) житла**, дати загальну характеристику цього договору. Згідно ст. 810 ЦК України за договором найму (оренди) житла одна сторона – власник житла (наймодавець) передає або зобов’язується передати другій стороні (наймачеві) житло для проживання у ньому на певний строк за плату. Договір найму (оренди) житла відноситься до двосторонніх, а в деяких випадках до багатосторонніх правочинів. Договір оренди житла є відплатним, строковим, консенсуальним.

Особливу увагу слід звернути на характеристику прав та обов’язків наймача та наймодавця, проаналізувати особливості правового положення членів сім’ї наймача, тимчасових мешканців.

Варто приділити увагу питанню про умови укладення договору найму житла на новий строк. Наймодавець, який має намір укласти договір найму житла на новий строк, зобов’язаний виконати вимоги закону щодо переважного права наймача перед іншими особами на укладання такого договору. Стаття 822 ЦК України надає наймодавцю право не пізніше, ніж за три місяці до спливу строку договору найму житла, запропонувати наймачеві укласти договір на таких самих або інших умовах чи попередити наймача про відмову від укладення договору на новий строк. Слід також приділити увагу особливостям припинення договору найму (оренди) житла.

За цією темою вивченню також підлягають договори оренди державного та комунального майна, порядок передання в оренду яких врегульовано Законом України «Про оренду державного та комунального майна».

Необхідно звернути увагу, що порядок передачі в оренду земельних ділянок окрім Цивільного кодексу України врегульовано і Земельним кодексом України, і Законом України «Про оренду землі».

За договором лізингу одна сторона (лізингодавець) передає або зобов’язується передати другій стороні (лізингоодержувачеві) у користування майно, що належить лізингодавцю на праві власності і було набуто ним без попередньої домовленості із лізингоодержувачем (прямий лізинг), або майно, спеціально придбане лізингодавцем у продавця (постачальника) відповідно до встановлених лізингоодержувачем специфікацій та умов (непрямий лізинг), на

певний строк і за встановлену плату (лізингові платежі) (ст. 806 ЦК України).

Варто звернути увагу, що до договору лізингу застосовуються загальні положення про найм (оренду) з урахуванням особливостей, встановлених Цивільним Кодексом України та іншими законодавчими актами. Договори лізингу є специфічними договорами, тому що до відносин, пов'язаних з лізингом, застосовуються загальні положення про купівлю-продаж та положення про договір поставки, якщо інше не встановлено законом. Особливості окремих видів і форм лізингу встановлюються законом.

Лізингові відносини регулюються нормами ЦК України та Закону України «Про фінансовий лізинг». На міжнародному рівні відносини у сфері фінансового лізингу регулюються Конвенцією УНІДРУА про міжнародний фінансовий лізинг від 28 травня 1988 р.

Предметом договору лізингу може бути неспоживна річ, визначена індивідуальними ознаками, віднесена відповідно до законодавства до основних фондів. Не можуть бути предметом договору лізингу земельні ділянки та інші природні об'єкти, а також інші речі, встановлені законом (ст. 807 ЦК України).

Окремими видами лізингу є оперативний лізинг та фінансовий лізинг.

При вивченні питання про **договір позички**, перш за все слід звернути увагу на визначення та характерні ознаки цього договору. При цьому варто зазначити, чим договір позички відрізняється від суміжних із ним договорів, зокрема, від договорів дарування, зберігання, позики, найму (оренди).

Отже, слід зазначити такі характерні ознаки позички: 1) договір позички спрямований на передачу в тимчасове користування об'єктів цивільних прав; 2) за договором позички передаються у тимчасове користування не будь-які об'єкти цивільних прав, а тільки індивідуально визначені речі; 3) позичка передбачає безоплатну передачу речей у тимчасове користування, що відрізняє її від найму (оренди), найму житла.

У чинному ЦК України форма договору позички визначається у ст. 828 ЦК України, де передбачена усна та письмова форма договору позички, а також, випадки, коли вимагається обов'язкове нотаріальне посвідчення цього договору.

Розглядаючи питання про сторони договору позички, слід зазначити, що сторонами договору позички є позичкодавець та користувач. Позичкодавцем може бути фізична або юридична особа. Річ може передаватися у користування тільки її власником чи іншими особами, уповноваженими на те законом чи власником. Особливу увагу слід приділити також питанню про зміст договору позички, аналізу прав та обов'язків позичкодавця та користувача.

Наприкінці слід розглянути питання про розірвання та припинення договору позички, а також правові наслідки неповернення речі після закінчення строку користування нею.

Питання до практичних занять:

1. Поняття, ознаки та елементи договору найму (оренди)
2. Зміст зобов'язання з договору найму (оренди), права та обов'язки сторін
3. Розірвання договору найму (оренди)
4. Найм (оренда) будівлі або іншої капітальної споруди
5. Найм (оренда) земельної ділянки
6. Найм (оренда) житла
7. Найм (оренда) транспортного засобу.
8. Договір прокату та його відмінність від договору найму транспортного засобу
9. Договір лізингу та його особливості
10. Договір оренди державного та комунального майна.
11. Договір позички

Практичні завдання:

Практичне завдання № 1

Приватне підприємство «Квітка» передало 16 березня 2022 року в оренду приміщення ТОВ «Аквавіта», однак письмовий договір був укладений тільки 16 травня 2022 року. ТОВ «Аквавіта» відмовилося сплачувати на цій підставі орендну плату за 2 місяці, які передували даті укладення письмового договору. У жовтні того ж року ПП «Квітка» звернулося до господарського суду з позовом про стягнення з відповідача орендної плати і неустойки за прострочення сплати орендної плати. Відповідач пояснював відмову від сплати орендної плати тим, що усна форма договору оренди не надає права позивачеві стягувати орендну плату.

1. Як вирішити справу? Хто правий в даній ситуації?
2. В якій формі повинен бути укладений договір найму будівлі або іншої капітальної споруди?
3. Які юридичні наслідки недотримання форми договору?

Практичне завдання № 2

01.08.2022 р. ТОВ «Найкі» уклало договір суборенди приміщення магазину з ТОВ «Альпіна» для продажу взуття строком на 1 рік. Приміщення магазину розташоване у Торговому центрі «Діамант», з яким у ТОВ «Альпіна» укладено договір оренди. Під час укладення договору суборенди ТОВ «Альпіна» запевнило ТОВ «Найкі», що має дозвіл орендодавця на здачу приміщення в суборенду. Однак під час виконання договору суборенди виявилось, що строк дії договору оренди ТОВ «Альпіна» та ТЦ «Діамант» сплинув 30.09.2022 р., а 01.10.2022 р. між ними було укладено новий договір оренди на тих самих умовах.

1. Визначте всі договори, які були укладені у вищенаведеній ситуації та їх суб'єктний склад.
2. Чи мало право ТОВ «Альпіна» укладати договір суборенди з ТОВ «Найкі» строком на 1 рік?
3. Чи є дійсним договір суборенди? Якщо так, то чому?

Практичне завдання № 3

Науково-дослідний інститут взяв у оренду у ТОВ «Магніт» приміщення загальною площею 200 кв.м. на останньому поверсі будівлі для розміщення нової лабораторії. Через кілька днів з'ясувалося, що приміщення перебуває в поганому стані. Спеціалісти, запрошені інститутом, після огляду приміщення дійшли висновку, що потрібна заміна перекриття стелі, оскільки в протилежному випадку використання приміщення за призначенням буде неможливим і це приміщення не витримає зимових опадів. Інститут звернувся до ТОВ «Магніт» з вимогою замінити перекриття і привести приміщення у придатний для використання стан. Одночасно інститут повідомив про припинення внесення орендної плати на весь час проведення ремонтних робіт.

1. В якому стані орендодавець зобов'язаний надати приміщення?
2. Хто зі сторін договору повинен здійснювати капітальний ремонт?

3. Які підстави для звільнення орендаря від обов'язку сплати орендної плати?

Практичне завдання № 4

За договором оренди транспортного засобу з екіпажем організація «Мотто трейд» надала ФОП Петренко напівпричіп-тягач з автоцистерною за плату у тимчасове володіння та користування для перевезення пального по Україні. На шляху слідування з Одеси до Кисва вночі водій заснув за кермом і тягач врізався у стовп, який підтримував телефонні та інтернет кабелі і зламав його. Цистерна з паливом перекинулась та також була пошкоджена. Організація «Мотто трейд» зажадала від ФОП Петренко оплати ремонту тягача, автоцистерни і вартості робіт з відновлення телефонного та інтернет зв'язку, яку вона оплатила ремонтній організації.

1. Яка правова природа договору найму транспортного засобу з екіпажем, який його обслуговує?
2. В яких відносинах перебуває екіпаж транспортного засобу з наймодавцем?
3. Хто в даній справі несе відповідальність за відшкодування витрат, пов'язаних з ДТП? Організація «Мотто трейд», водій чи ФОП Петренко?

Практичне завдання № 5

Григоришин взяв у прокат весільний костюм до дня свого одруження та вніс плату за сім днів. В цей же день з'ясувалася причина, через яку весілля відклали на один рік, і наречений повернув костюм в салон прокату. Салон прийняв костюм, утримавши із сплаченої суми вартість одного дня прокату. Однак Григоришин зажадав всю суму, вказавши на недосягнення мети договору, а також на те, що користування костюмом фактично не відбулося.

1. Чи обґрунтованими є вимоги Григоришина?
2. Вирішіть спір з посиланням на норми чинного законодавства.

Практичне завдання № 6

Тетяна Волинська взяла у прокат електричний самокат «Джет» для того, щоб дістатись з гуртожитку до університету. В дорозі виявилось, що задні гальма електросамокату не працюють, через що Тетяна на самокаті зіткнулась з жінкою-пішоходом похилого віку, яка внаслідок зіткнення отримала синці та подряпини. Тетяна не

вважає себе винуватою у цьому інциденті, в усьому звинувачує прокатну компанію та вимагає повернення коштів за оренду самокату.

1. Хто в даній ситуації несе відповідальність за відшкодування витрат, пов'язаних з лікуванням жінки-пішохода?
2. Як розмежовується відповідальність орендодавця та орендаря в цьому випадку?
3. Чи має право Тетяна вимагати повернення плати за прокат?

Практичне завдання № 7

Лазаренко отримав у спадщину половину житлового будинку, яку за договором найму жилого приміщення передав Марченку строком на три роки. Згодом, втративши роботу в місті, він переїхав в село з наміром поселитися у своєму будинку і запропонував Марченку звільнити його. Оскільки термін договору ще не сплинув Марченко відмовився виселитися. Лазаренко подав позов про виселення Марченка.

1. На який строк укладається договір найму житла, що знаходиться у приватній власності?
2. Які підстави розірвання договору найму житла?
3. Яке рішення повинен прийняти суд?
4. Чи мав право Лазаренко самостійно передавати оренду половину житлового будинку, якщо в іншій половині цього будинку проживає його колишня дружина?

Завдання для самостійної роботи:

Завдання № 1

Проаналізуйте зміст та відмінності оперативного лізингу та фінансового лізингу.

Завдання № 2

Порівняйте договір лізингу з кредитним договором, договором купівлі-продажу у розстрочку, із загальними положеннями про договір найму (оренди).

Завдання № 3

Складіть проект договору найму (оренди) квартири.

Завдання № 4

Розкрийте зміст та співвідношення понять «підприємство» та «цілісний майновий комплекс». Що є об'єктом договору оренди?

Завдання № 5

Дослідіть порядок отримання державного майна в оренду згідно чинного законодавства.

Тема 7. Договір підряду та його різновиди

Методичні вказівки

При вивченні договору підряду необхідно врахувати, що він є основним різновидом договорів про виконання робіт. За договором підряду одна сторона (підрядник) зобов'язується на свій ризик виконати певну роботу за завданням другої сторони (замовника), а замовник зобов'язується прийняти та оплатити виконану роботу (ст. 837 ЦК України).

Договір підряду укладається з метою виготовлення, обробки, переробки, ремонту речі або виконання іншої роботи з подальшим переданням результату замовнику. Для виконання конкретних видів робіт, які визначені законодавством, підрядник (або субпідрядник) повинен отримати спеціальний дозвіл.

Договір підряду не має чітко визначеної форми в законодавстві, тому його укладають відповідно до загальних вимог цивільного законодавства щодо форми правочинів (ст.ст. 205–209 ЦКУ), зазвичай в письмовій формі.

Сторонами у договорі підряду є замовник і підрядник.

Відповідно до статті 838 ЦК України, підрядник має право залучити до виконання роботи інших осіб (субпідрядників), залишаючись відповідальним перед замовником за результат їхньої роботи. У цьому випадку підрядник виступає перед замовником як генеральний підрядник, а перед субпідрядником – як замовник. Генеральний підрядник несе відповідальність перед субпідрядником за невиконання або неналежне виконання замовником своїх обов'язків за договором підряду, а перед замовником – за порушення субпідрядником свого обов'язку. Замовник і субпідрядник не мають права пред'являти один одному вимоги, пов'язані з порушенням договорів, якщо інше не встановлено договором або законом.

Варто звернути увагу на специфічні **ознаки договору підряду**, які включають в себе те, що підрядник виконує роботу за завданням замовника для задоволення його інтересів; зобов'язаний виконати конкретну роботу з виготовлення нової речі або обробки, переробки, ремонту існуючої речі; річ, створена за договором підряду, належить підряднику до моменту прийняття замовником виконаної роботи; підрядник самостійний у виборі засобів і способів досягнення

обумовленого результату; підрядник виконує роботу на свій ризик і отримує винагороду лише за досягнення результату, якщо інше не передбачено договором або законом.

Предмет договору підряду – результат виконаної роботи підрядником, який може приймати різні форми, такі як виготовлення речі чи її ремонт. Основною рисою предмета договору підряду є єдність роботи та її результату.

Стаття 839 ЦК України встановлює, що підрядник повинен виконати роботу, визначену договором підряду, з використанням свого матеріалу та обладнання, якщо інше не передбачено угодою. При цьому підрядник несе відповідальність за недостатню якість наданого ним матеріалу та обладнання, а також за використання матеріалу або обладнання, яке обтяжене правами третіх осіб.

Згідно зі статтею 847 ЦК України, підрядник має обов'язок повідомити замовника вчасно про недоброякісність або непридатність матеріалу, який надав замовник; те, що дотримання вказівок замовника може загрожувати якості або придатності результату роботи; наявність інших обставин, не залежних від підрядника, які можуть погіршити якість або придатність результату роботи.

Якщо, незважаючи на своєчасне повідомлення від підрядника, замовник протягом визначеного строки не замінить недоброякісний або непридатний матеріал, не змінить вказівки щодо виконання роботи або не усуне інші обставини, що загрожують якості або придатності результату роботи, підрядник має право відмовитися від угоди про підряд та право на відшкодування збитків (згідно зі статтею 848 ЦК України).

Варто звернути увагу на те, що ризик випадкового знищення або пошкодження матеріалу до терміну здачі результату робіт за договором підряду несе саме сторона, яка надала матеріал. Після завершення терміну здачі результату робіт, ризик переходить до сторони, яка не встигла вчасно здати матеріал, якщо інше не встановлено угодою чи законом (згідно зі статтею 842 ЦК України).

Важливою умовою договору підряду є **ціна**, яка може бути визначена як у певній грошовій сумі, так і шляхом зазначення способу її визначення. Ціна роботи у договорі підряду включає відшкодування витрат підрядника та плату за виконану ним роботу. Ціна може бути визначена у кошторисі, який є частиною договору під-

ряду з моменту підтвердження його замовником (ст. 844 ЦК України). **Кошторис** на виконання робіт може бути приблизний та твердий. У разі істотного зростання після укладення договору підряду вартості матеріалу, обладнання, які мали бути надані підрядником, а також вартості послуг, підрядник має право вимагати збільшення кошторису та, у разі відмови замовника на збільшення кошторису, має право вимагати розірвання договору.

Згідно зі статтею 857 ЦК України, угодою або законом може бути передбачено, що підрядник надає замовнику **гарантію** якості робіт. Підрядник повинен передати замовнику результат робіт, який відповідає встановленим стандартам якості, протягом усього гарантійного періоду. Гарантія якості робіт поширюється на всі аспекти результату робіт, якщо інше не визначено угодою про підряд.

Ст. 858 ЦК України встановлено, що якщо робота виконана з відступами від умов договору, які погіршили її, або з іншими недоліками, що роблять її непридатною для використання відповідно до угоди, замовник може вимагати від підрядника, на свій вибір:

- безкоштовного усунення недоліків у розумний термін;
- пропорційного зменшення ціни робіт;
- відшкодування своїх витрат на усунення недоліків, якщо відповідне право замовника визначено угодою.

Підрядник також може виправити недоліки робіт безкоштовно з відшкодуванням збитків замовнику, якщо замовник захоче використати цей варіант замість усунення недоліків. У разі істотних недоліків, які не можуть бути усунуті, замовник може відмовитися від угоди та вимагати відшкодування збитків.

При вивченні договору підряду необхідно приділити увагу гарантіям, гарантійним строкам та строкам позовної давності. Гарантійні строки визначають той час, протягом якого підрядник зобов'язаний усувати недоліки. Зазвичай цей період вказується в договорі і може складати кілька місяців чи років після прийняття робіт замовником. Ст. 863 ЦУ України встановлює спеціальні строки позовної давності, що застосовуються до вимог щодо неналежної якості роботи, виконаної підрядником. Так, до вимог щодо неналежної якості роботи, виконаної за договором підряду, застосовується позовна давність в один рік, а щодо будівель і споруд – три роки від дня прийняття роботи замовником.

ЦК України виокремлює наступні **види договору підряду**: договір побутового підряду (ст.ст. (ст.ст. 865–874 ЦК України); договір будівельного підряду (ст.ст. 875–886 ЦК України); договір підряду на проведення проектних та пошукових робіт (ст.ст. 887–891 ЦК України).

За **договором побутового підряду** підрядник, який здійснює підприємницьку діяльність, зобов'язується виконати за завданням фізичної особи (замовника) певну роботу, призначену для задоволення побутових та інших особистих потреб, а замовник зобов'язується прийняти та оплатити виконану роботу (ст. 865 ЦК України).

Відносини з договору побутового підряду, крім ЦК України, також регламентовані законами України «Про захист прав споживачів», «Про відповідальність за шкоду, завдану внаслідок дефекту продукції», окремими правилами та інструкціями у різних сферах побутового обслуговування населення.

За **договором будівельного підряду** підрядник зобов'язується збудувати і здати у встановлений строк об'єкт або виконати інші будівельні роботи відповідно до проектно-кошторисної документації, а замовник зобов'язується надати підрядникові будівельний майданчик (фронт робіт), передати затверджену проектно-кошторисну документацію, якщо цей обов'язок не покладається на підрядника, прийняти об'єкт або закінчені будівельні роботи та оплатити їх (ст. 875 ЦК України).

До основних законодавчих актів у сфері містобудування та архітектури, зокрема, належать закони України «Про інвестиційну діяльність», «Про основи містобудування», «Про архітектурну діяльність», «Про регулювання містобудівної діяльності», «Про будівельні норми», «Про відповідальність за правопорушення у сфері містобудівної діяльності», «Про благоустрій населених пунктів», Постанова КМУ від 13.04.2011 р. № 461 «Питання прийняття в експлуатацію закінчених будівництвом об'єктів» тощо.

За **договором підряду на проведення проектних та пошукових робіт** підрядник зобов'язується розробити за завданням замовника проектну або іншу технічну документацію та (або) виконати пошукові роботи, а замовник зобов'язується прийняти та оплатити їх (ст. 887 ЦК України).

За договором на виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських та технологічних робіт підрядник (виконавець) зобов'язується провести за завданням замовника наукові дослідження, розробити зразок нового виробу та конструкторську документацію на нього, нову технологію тощо, а замовник зобов'язується прийняти виконану роботу та оплатити її. Договір може охоплювати весь цикл проведення наукових досліджень, розроблення та виготовлення зразків або його окремі етапи.

Під час вивчення договорів підряду важливо порівняти цей вид договору із іншими цивільно-правовими договорами для визначення характерних відмінностей. Договір підряду відрізняється від договору купівлі-продажу за предметом, тому що предметом договору підряду є результат певної роботи, а предметом договору купівлі-продажу є безпосередньо майно. Договір підряду відрізняється і від договору про надання послуг, оскільки перший спрямований на виготовлення конкретного результату, який переходить у власність замовника, в той час як договір про надання послуг акцентується на самому процесі надання послуг, і результат може залишитися у виконавця. Також варто визначити і відмінність договору підряду від трудового договору. Договір підряду передбачає надання певних послуг або виготовлення конкретного результату на основі незалежності та самостійності підрядника (виконавця), в той час як трудовий договір здебільшого встановлює трудові відносини, обов'язково включаючи підпорядкованість та контроль з боку роботодавця над працівником.

Питання до практичних занять:

1. Поняття, ознаки та елементи договору підряду.
2. Права та обов'язки сторін за договором підряду.
3. Відповідальність сторін за невиконання чи неналежне виконання договору підряду.
4. Гарантії, гарантійні строки та види позовної давності за договором підряду.
5. Договір побутового підряду.
6. Договір будівельного підряду. Правове регулювання підрядних відносин у будівництві.
7. Договір підряду на проведення проектних та пошукових робіт.

8. Договір на виконання науково-дослідних, дослідно-конструкторських та технологічних робіт. Наслідки неможливості досягнення результату за договором.
9. Відмежування договору підряду від суміжних договорів.

Практичні завдання:

Практичне завдання № 1

Замовник звернувся до підрядника з позовом про стягнення заборгованості 30,000 грн. Позовні вимоги обґрунтовані порушенням підрядником зобов'язань за договором підряду, укладеним у спрощений спосіб шляхом підписання актів здачі-приймання виконаних робіт. Підрядник вважав, що договір неукладений, оскільки письмової форми договору сторони не підписували.

Вирішіть спір з посиланням на норми чинного законодавства.

Практичне завдання № 2

Пані Ковтуненко подала позов до приватного підприємця Петренка. Позивачка зазначила, що 12 листопада 2022 р. вона придбала у відповідача за договором купівлі-продажу комплект деталей і фурнітури, необхідний для монтажу та встановлення дверей. Одночасно з укладенням договору купівлі-продажу в усному порядку між ними була досягнута угода про встановлення відповідачем дверей у помешканні позивачки. Пані Ковтуненко вважала, що, познайомивши її з двома чоловіками для виконання необхідних йому робіт, відповідач взяв на себе зобов'язання не тільки продавця, але і виконавця робіт. У результаті недобросовісного виконання робіт із монтажу та встановлення дверей було пошкоджено дверне полотно і цей недолік вона вважала істотним. Оскільки відповідач відмовився замінити дверне полотно, то позивач просить зобов'язати його в судовому порядку замінити зіпсоване дверне полотно на аналогічне належної якості.

1. Чи правомірні вимоги пані Ковтуненко?
2. Вирішіть спір з посиланням на норми чинного законодавства.

Практичне завдання № 3

У вересні 2020 року сторони уклали договір будівельного підряду. У листопаді цього ж року будівельні роботи були прийняті замовником за актом, підписаним обома сторонами, та оплачені замовником у повному обсязі. У вересні 2022 року Державна аудитор-

ська служба України провела перевірку замовника, за результатами якої дійшла висновку, що вартість робіт, виконаних підрядником та оплачених замовником, необґрунтовано завищена. Зокрема, ціни на будівельні матеріали, використані при виконанні робіт і зазначені в акті приймання, перевищували ціни на будівельні матеріали, передбачені кошторисною документацією. Свій висновок Держаудитслужба обґрунтувала вимогами п. 24 Загальних умов, затверджених Постановою КМУ № 668 від 01.08.2005 р. Зазначений пункт передбачає, що тверда ціна за договором підряду може коригуватися тільки за взаємною згодою сторін. А в разі підвищення підрядником твердої договірної ціни, не передбаченого договором підряду, всі пов'язані з цим витрати несе сам підрядник. Замовник, ґрунтуючись на висновках акта перевірки Держаудитслужби, звернувся до господарського суду з позовом про стягнення з підрядника надмірно сплаченої йому суми.

Вирішіть спір з посиланням на норми чинного законодавства.

Практичне завдання № 4

Між інвестором, замовником та підрядником був укладений договір про фінансування та будівництво об'єкта. При цьому, в договір не були включені умови про відповідальність підрядника за несвоєчасну здачу об'єкта. Підрядник відмовляється підписати додаткові умови про відповідальність. Як бути, якщо обсягу робіт залишилось на два місяці?

1. Визначте істотні умови даного договору.
2. Проаналізуйте правове становище кожного учасника договору. Дослідіть джерела правового регулювання даних відносин.
3. Вирішіть спір з посиланням на норми чинного законодавства.

Практичне завдання № 5

Пані Гнатюк (замовник) звернулася в хутряне ательє (підрядник) з пропозицією укласти договір пошиття шуби з матеріалу замовника. Після того, як шуба була зшита, Гнатюк звернулася в ательє з вимогою повернути залишки матеріалів. Співробітник ательє заявив, що всі матеріали пішли на виготовлення шуби. Гнатюк відмовилася оплатити вартість виконаних за договором підряду робіт в зв'язку з тим, що підрядником не виконані обов'язки:

- надання звіту про використання матеріалів;

- повернення залишку матеріалу замовнику.
- 1. Чи правомірна відмова від оплати роботи?
- 2. Які підстави для відмови замовника від оплати робіт вказані в законі?
- 3. Вирішіть спір з посиланням на норми чинного законодавства.

Практичне завдання № 6

Громадянин Бойко звернувся до юридичної фірми «Правовий консалтинг» з проханням провести юридичну експертизу договору оренди. За результатами експертизи Бойко мав намір отримати від юридичної фірми юридичний висновок на паперовому носії. На думку Бойко, відносини між ним і юридичною фірмою «Правовий консалтинг» повинні оформлятися договором підряду, оскільки відповідно до Цивільного кодексу України договір підряду укладається на виготовлення речі. Такою річчю, як вважав Петров, і є юридичний висновок на паперовому носії. Представники юридичної фірми «Правовий консалтинг» заперечили, пославшись на те, що за своєю природою відносини сторін не можуть бути підрядними.

- 1. Надайте юридичний аналіз ситуації.
- 2. Вирішіть спір з посиланням на норми чинного законодавства.

Завдання для самостійної роботи:

Завдання № 1

Складіть порівняльну характеристику договору підряду і трудового договору.

Завдання № 2

Складіть проект договору підряду на проведення ландшафтних робіт.

Завдання № 3

Проаналізуйте правову природу проектно-кошторисної документації за договором будівельного підряду. Складіть проект кошторису.

Завдання № 4

Що таке приховані роботи та який порядок складання акту огляду прихованих робіт?

Завдання № 5

Проаналізуйте правову природу квитанції, що підтверджує укладення договору побутового підряду.

Завдання № 6

Порівняйте особливості результатів робіт, виконаних за договором на виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських та технологічних робіт та договору підряду на проведення проєктних та пошукових робіт.

Тема 8. Договір надання послуг. Транспортні договори

Методичні вказівки

Договори надання послуг є окремим видом договорів, відмінним від договорів, пов'язаних з переходом права власності на майно, та договорів про виконання робіт.

Згідно з **договором про надання послуг**, одна сторона (виконавець) зобов'язується виконати завдання, передане другою стороною (замовником), надаючи послугу, яка використовується у процесі вчинення конкретних дій чи проведення певної діяльності. Замовник, у свою чергу, зобов'язується оплатити цю послугу виконавцеві, якщо інше не визначено угодою.

Слід звернути увагу, що послуга визначається як нематеріальне благо, яке використовується замовником під час виконання виконавцем певних дій або здійснення певної діяльності. Такі договори мають низку ознак, включаючи нематеріальний характер, тісний зв'язок з особою виконавця та сам процес надання послуг. Це можуть бути різноманітні види, які чітко передбачені законодавством, а також і непоіменовані договори, оскільки усі види договорів про надання послуг неможливо передбачити у цивільному законодавстві.

Тобто необхідно вивчити, що якщо певний договір про надання послуг не має спеціальної правової регламентації у ЦК України, то відповідно до ч. 2 ст. 901 ЦК України, положення глави 63 «Послуги. Загальні положення» можуть застосовуватися до всіх договорів про надання послуг, якщо це не суперечить суті зобов'язання.

Договори про надання послуг можуть належати до так званих **публічних договорів** (ст. 633 ЦК України). Серед договорів про надання послуг до цієї групи належать договори про перевезення транспортом загального користування, договори про надання послуг зв'язку, медичне, готельне, банківське обслуговування тощо.

В літературі договори про надання послуг можуть також бути охарактеризовані як **договори приєднання** (ст. 634 ЦК України), оскільки у таких договорах умови як правило встановлюються виконавцем у стандартних формах, а інша сторона (замовник) може лише приєднатися до запропонованого договору в цілому.

Предметом договору про надання послуг є вчинення виконавцем певних дій (наприклад, надання послуг з перевезення) чи вчинення певної діяльності (наприклад, надання юридичних консультацій), які не мають матеріального результату. Якщо договором передбачено надання послуг за плату, то ціна, також є істотною умовою договору. Строк договору про надання послуг встановлюється за домовленістю сторін, якщо інше не встановлено законом або іншими нормативно-правовими актами (ст. 905 ЦК України).

Транспорт є однією з найважливіших галузей суспільного виробництва та направлений задовольняти потреби населення та підприємництва в перевезеннях. Перевезення пасажирів, вантажів, багажу та пошти, надання інших транспортних послуг, здійснюються залізницями, пароплавствами, суб'єктами господарювання у морських портах, автомобільними, авіаційними, дорожніми підприємствами та організаціями, якщо це передбачено їх статутами.

Особливістю договорів перевезення є те, що вимоги до перевізника та особливості прав та обов'язків сторін за такими договорами зумовлені конкретним видом транспорту. Основними нормативно-правовими актами, що визначають загальні умови перевезення, окрім Цивільного кодексу України, є Закон України «Про транспорт», Закон України «Про залізничний транспорт», Закон України «Про автомобільний транспорт»; Повітряний кодекс України; Кодекс торговельного мореплавства України.

У главі 64 «Перевезення» ЦК України розкриваються види **договорів, що пов'язані з наданням послуг на транспорті**, зокрема:

- **договір перевезення вантажу** – за яким одна сторона (перевізник) зобов'язується доставити довірений їй другою стороною зобов'язується сплатити за перевезення вантажу встановлену плату (ст. 909 ЦК України);
- **договір перевезення пасажирів та багажу** – за яким одна сторона (перевізник) зобов'язується перевезти другу сторону (пасажирів) до пункту призначення, а в разі здавання багажу – також

доставити багаж до пункту призначення та видати його особі, яка має право на одержання багажу, а пасажир зобов'язується сплатити встановлену плату за проїзд, а у разі здавання багажу – також за його провезення (ст. 910 ЦК України);

– **договір чартеру (фрахтування)** – за яким одна сторона (фрахтівник) зобов'язується надати другій стороні (фрахтувальникові) за плату всю або частину місткості в одному чи кількох транспортних засобах на один або кілька рейсів для перевезення вантажу, пасажирів, багажу, пошти або з іншою метою, якщо це не суперечить закону та іншим нормативно-правовим актам (ст. 912 ЦК України).

За **договором перевезення вантажу** одна сторона (перевізник) зобов'язується доставити довірений їй другою стороною (відправником) вантаж до пункту призначення та видати його особі, яка має право на одержання вантажу (одержувачеві), а відправник зобов'язується сплатити за перевезення вантажу встановлену плату (ст. 909 ЦК України).

Перевізник має обов'язки, такі як надання транспортних засобів для завантаження в узгоджений термін, відправлення прийнятих вантажів вчасно, застосування заходів для забезпечення їхнього збереження під час перевезення та доставка вантажу до пункту призначення у визначений термін. Перевізник також має право утримати вантаж для забезпечення оплати провізної плати та інших витрат, якщо це не суперечить закону чи іншим правовим актам. Він також може відмовитися від прийняття вантажу в тарі або упаковці, які не відповідають встановленим вимогам, або у разі неправильного маркування. Вантажовідправник, зі свого боку, повинен пред'явити вантаж у визначений строк у належній тарі та упаковці, а також вчасно оплачувати провізну плату та дотримуватися установлених норм часу на вантажно-розвантажувальні роботи.

За **договором перевезення пасажирів** одна сторона (перевізник) зобов'язується перевезти другу сторону (пасажирів) до пункту призначення, а в разі здавання багажу – також доставити багаж до пункту призначення та видати його особі, яка має право на одержання багажу, а пасажир зобов'язується сплатити встановлену плату за проїзд, а у разі здавання багажу – також за його провезення (ст. 910 ЦК України).

За договором перевезення пасажирів останній має право на отримання місця в транспортному засобі відповідно до придбаного квитка, безоплатне перевезення однієї дитини до шести років без окремого місця, придбання пільгових дитячих квитків для дітей віком від шести до чотирнадцяти років, безоплатне перевезення ручної поклажі в межах встановлених кодексами (статутами), можливість зробити одну зупинку з подовженням терміну чинності проїзних документів та інші, що визначені ЦК України та іншими законами.

Слід звернути увагу на **особливості перевезення пасажирів в залежності від виду транспорту**. Договір перевезення пасажирів автобусом укладається між перевізником та пасажиром з моменту придбання квитка або посадки для осіб з правом пільгового проїзду, визначається моментом реєстрації електронного квитка при використанні автоматизованої системи оплати проїзду. Договір про нерегулярні пасажирські перевезення укладається між замовником послуг та перевізником з моменту підписання. Договір перевезення пасажирів на таксі діє з моменту посадки до висадки в пункті призначення. Договір обслуговування легковим автомобілем на замовлення укладається між перевізником та замовником у письмовій формі та набирає чинності з моменту підписання або домовленості сторін.

Перевезення, залежно від виду транспорту, яким вони здійснюються, поділяються на: залізничні; внутрішніми водними шляхами (річкові); морські; повітряні; автомобільні. Відповідно спеціальні нормативні акти містять додаткові вимоги до прав та обов'язків сторін за договорами перевезення вантажу, пасажирів та багажу.

Окремим спеціальним видом договору перевезення є **договір чартеру (фрахтування)**.

Відповідно до ст. 203 Кодексу торговельного мореплавства України договір фрахтування судна на певний термін передбачає зобов'язання судновласника надати судно фрахтувальнику за плату (фрахт) для перевезення пасажирів, вантажів та інших цілей торговельного мореплавства на конкретний період.

Згідно зі ст. 61 Повітряного кодексу України, фрахтове повітряне перевезення виконується на основі договору фрахтування повітряного судна, за яким фрахтівник зобов'язується за винагороду

надати фрахтувальнику повну місткість одного чи декількох повітряних суден на один або кілька рейсів для перевезення пасажирів, багажу, вантажу, і пошти або з іншою метою, якщо це не порушує чинне законодавство України.

Основними видами чартерів є тайм-чартер, бербоут-чартер, рейсовий чартер та слот-чартер.

Тайм-чартер передбачає оренду судна з екіпажем на певний час, де фрахтувальник оплачує паливо та портові збори, а судовласник – роботу екіпажу та інші витрати. Бербоут-чартер передбачає оренду судна без команди, де фрахтувальник самостійно організовує усі процеси та оплачує витрати. Рейсовий чартер – це оренда судна для перевезення конкретного вантажу за фіксованою чи залежною від кількості оплатою. Слот-чартер використовується в контейнерних перевезеннях, де фрахтувальник орендує місця для контейнерів на довгостроковій основі.

Під час вивчення договорів фрахтування варто враховувати наступні ключові умови договірних відносин між сторонами:

- інформація про судно, включаючи його технічні характеристики (вантажопідйомність, вантажомісткість, швидкість тощо).
- умови проведення навантаження та розвантаження, включаючи оплату демереджу (компенсація за простій судна під час навантаження, який перевищує визначений у чартері термін) та диспатчу (відшкодування за завершення вантажних робіт та раніше визначений час вивільнення судна);
- умови оплати фрахту (плата за користування судном за певний період часу або оплата за завантаження, перевезення та розвантаження вантажів);
- термін подачі судна, включаючи канцелінг (останній термін подачі судна під навантаження, порушення якого дає фрахтувальнику право розірвати договір чартеру).

Для організації та забезпечення перевезень експортних, імпорتنих, транзитних та інших вантажів здійснюється транспортне експедирування.

Транспортно-експедиторська послуга надається за **договором транспортного експедирування**, за яким одна сторона (експедитор) зобов'язується за плату і за рахунок другої сторони (клієнта) виконати або організувати виконання визначених договором послуг, пов'язаних з перевезенням вантажу (ст. 929 ЦК України).

Договір транспортного експедирування може включати обов'язки експедитора з організації перевезення вантажу визначеним транспортом та маршрутом, укладення договору перевезення від свого чи клієнта і забезпечення відправки та отримання вантажу. Також можуть передбачатися додаткові послуги, пов'язані з доставкою, такі як перевірка стану вантажу, його завантаження та вивантаження, сплата мита, зборів і витрат, покладених на клієнта, а також зберігання вантажу до його отримання та виконання митних формальностей. Умови такого договору визначаються за домовленістю сторін, якщо інше не встановлено законом чи іншими нормативно-правовими актами. Правове регулювання цих відносин здійснюється відповідно до положень глави 65 Цивільного кодексу України, статті 316 Господарського кодексу України, а також законів України «Про транспортно-експедиторську діяльність», «Про транспорт», «Про зовнішньоекономічну діяльність» та «Про транзит вантажів».

Слід звернути увагу на суб'єктний склад договору транспортного експедирування. Сторонами є:

– **експедитор** – суб'єкт господарювання, який виконує або організовує виконання транспортно-експедиторських послуг за дорученням та на рахунок клієнта. Транспортні організації, що є перевізниками, також можуть виконувати функції експедитора.

– **клієнт** – споживач послуг експедитора, який за договором транспортного експедирування доручає експедитору виконати або організувати та забезпечити виконання послуг, визначених угодою, та оплачує їх, включаючи плату експедитору.

Учасниками транспортно-експедиторської діяльності можуть бути клієнти, перевізники, експедитори, транспортні агенти, порти, залізничні та автомобільні станції, об'єднання та спеціалізовані підприємства різних видів транспорту, митні брокери та інші особи, які надають послуги або виконують роботи при перевезенні вантажів.

Питання до практичних занять:

1. Договір про надання послуг та його види.
2. Права та обов'язки сторін за договором про надання послуг.
3. Види перевезень та їх правове регулювання.
4. Договір перевезення вантажу.
5. Договір перевезення пасажирів та багажу.
6. Перевезення вантажу автомобільним транспортом.

7. Перевезення вантажу залізничним транспортом.
8. Перевезення вантажу морським транспортом.
9. Договір транспортного експедирування.
10. Договір чартеру (фрахтування).

Практичні завдання:

Практичне завдання № 1

Між ТОВ «Зірка» і Регіональною філією «Львівська залізниця» було укладено договір на перевезення 40 тон помідорів свіжого врожаю овочепереробному заводу. Подано 4 вагони, які були повністю завантажені. На станції призначення при прийнятті вантажу було виявлено повну непридатність помідорів для переробки. В акті експертизи, проведеної на вимогу одержувача, зазначено, що помідори забруднено залишками і випарами мінеральних добрив, і тому продукція не може бути використана через загрозу отруєння і підлягає знищенню. Встановлено, що мінеральні добрива були одержані агрофірмою «Квітка». Після вивантаження вагони зразу ж були подані під завантаження ТОВ «Зірка». Останнє звернулося до залізниці з вимогою про відшкодування збитків.

1. Кому належить право вимагати відшкодування збитків?
2. Хто є суб'єктом відповідальності за збитки, які були завдані ТОВ «Зірка»?
3. Надайте визначення поняттю «придатність рухомого складу в технічному і комерційному відношенні».

Практичне завдання № 2

Студенти Михайло, Олександр та Костянтин їхали на гірськолижну базу автобусом Київ – Буковель. При посадці в автобус з дозволу водія вони помістили у багажне відділення автобуса 3 пари гірських лиж і 3 спортивні сумки. Прибувши у Буковель, студенти не виявили 1 сумку і заявили претензію водію про пропажу гірськолижного спорядження. З їхніх слів спорядження знаходилось у цій сумці, в 3-ій сумці були продукти харчування. Водій відмовився зафіксувати факт пропажі, оскільки вміст сумок був йому невідомий. Студенти звернулися з позовом до компанії-перевізника про відшкодування вартості спорядження (3 пари гірськолижних чобіт, 3 спортивних костюми та інші речі) на загальну суму 12 тисяч гривень та 6 тисяч гривень моральної шкоди.

1. Як відбувається перевезення вантажу в автобусах?
2. Хто несе відповідальність в даній ситуації?

Практичне завдання № 3

Громадянин Нестеренко згідно з проїзним квитком зайняв місце в купе вагону поїзда Одеса-Київ. Роздягнувшись в купе і залишивши свої речі, пасажир пішов у ресторан пообідати. Повернувшись у купе, він не виявив своїх речей. Нестеренко пред'явив претензії провіднику та начальнику поїзда. Останні відмовилися зафіксувати факт пропажі і відхилили будь-які вимоги про відшкодування. Повернувшись до Одеси, Євген пред'явив позов до управління залізниці про відшкодування вартості багажу на суму 25000 грн. і моральної шкоди на 2000 грн. В позовній заяві вказано, що пропажа стала можливою через невиконання провідником покладених на нього обов'язків.

1. Визначте поняття «вантаж-багаж», «багаж», «ручна поклажа» і вкажіть в чому їх різниця.
2. Які особливості їх перевезення та відшкодування шкоди за їх втрату?

Практичне завдання № 4

Громадянин Михайленко 15 лютого 2022 року мав вилетіти рейсом авіакомпанії «Wizzair» Одеса-Будапешт, о 18 год. 15 хв. за київським часом. Втім, даний рейс було затримано більше, ніж на 5 годин внаслідок очікування транзитних пасажирів з Миколаєва. Внаслідок такої затримки рейсу, Михайленко не зміг вчасно потрапити на рейс до Братислави (Словаччина), а відтак йому прийшлося купувати новий квиток на інший рейс у Львові, здійснити витрати на переїзд до Львова потягом, витратити кошти на оплату таксі з аеропорту, оплатити одну ніч в готелі, а також харчуватися в дорозі. За таких обставин,

Михайленко поніс додаткові витрати у загальному розмірі 6 830 грн. Окрім того він вважав, що внаслідок неправомірних дій Авіакомпанії йому було завдано моральної шкоди, яку він оцінив у розмірі 30 000 грн.

1. Які підстави для звільнення перевізника від відповідальності?
2. Чи підлягають задоволенню вимоги пасажирів про компенсацію моральної шкоди?

Практичне завдання № 5

Підприємець Онопенко зафрахтував у морського пароплавства в м. Одесі вантажне судно на один рейс для перевезення з Марокко до України партії апельсинів. За договором перед завантаженням трюми судна повинні були бути чистими та вільними від стороннього вантажу. Однак капітан судна до прийняття вантажу Онопенка в один із трюмів завантажив тону бананів для реалізації їх в Україні. У зв'язку із цим, він не зміг прийняти на борт всі апельсини. Відповідно

Онопенко вимушений був повернути одну тону апельсинів їх продавцю за зниженою ціною і зазнав збитків. З прибуттям в Україну, Онопенко подав до суду позов, в якому вимагав від морського пароплавства відшкодування його збитків через некваліфіковане розміщення вантажу.

Чи зобов'язаний суд задовольнити вимоги фрахтувальника у даній ситуації?

Завдання для самостійної роботи:

Завдання № 1

Розмежуйте «договір чартеру» та «договір оренди транспортного засобу з екіпажем» за предметом, метою договору, сторонами, правами та обов'язками, відповідальністю.

Завдання № 2

Дайте визначення поняттям «послідовне перевезення», «складений квиток», «код-шерінг», «інтерлайн-угода», «рейс з надлишком броні (overbooking)».

Завдання № 3

Схематично зобразіть права, обов'язки та відповідальність вантажовідправника, вантажоодержувача та перевізника.

Завдання № 4

Проаналізуйте правову природу:

- накладної (ст. 6, 23, 24 Статуту залізниць, ст. 67, 69, 74 Статуту внутрішнього водного транспорту);
- вантажної накладної (ст. 60 Повітряного кодексу);
- товарно-транспортної накладної (ст. 47 Статуту автомобільного транспорту, п. 1 Правил перевезень автомобільним транспортом);
- коносаменту, рейсового чартеру (ст. 134–139 КТМ України).

Тема 9. Договір зберігання. Договір страхування

Методичні вказівки

При вивченні договору зберігання слід звернути увагу, перш за все, на підстави його виникнення. **Договір зберігання** відноситься до договорів про надання послуг. Зберігання як особливий вид послуг відомий ще з римського права. В римському праві договір зберігання знайшов собі місце серед реальних договорів, які були направлені на передачу на річ без втрати права власності.

Слід зазначити, що у більшості випадків договір зберігання є реальним, тобто вважається укладеним з моменту передачі речі зберігачу. Законодавець передбачає випадки укладення договору, змістом якого є зобов'язання зберігача прийняти річ на зберігання в майбутньому. Це – консенсуальний договір, тому що права та обов'язки сторін виникають у момент укладення договору. Укладення цього договору передбачено законом тільки для осіб, що здійснюють зберігання як виконання своєї професійної діяльності.

Також важливо відмітити, що договір зберігання може бути як оплатним, так і безоплатним, одностороннім чи двостороннім. Безоплатним він вважається завжди, якщо інше не впливає з договору чи закону. При цьому реальний, безоплатний договір зберігання слід вважати одностороннім. Реальний і оплатний договір зберігання – двосторонній; консенсуальний договір також є двостороннім.

Характеризуючи сторони договору зберігання, слід зазначити, що **сторонами договору зберігання є поклажодавець і зберігач**. Як такі можуть виступати будь-які особи. Поклажодавець може не бути власником майна. На зберігання можуть передаватися чужі речі, для цього не потрібно згода або доручення власника речі. Зберігач повинен бути дієздатною особою.

Говорячи про предмет договору зберігання, слід відмітити наступне. Предметом зберігання можуть бути всякі речі, у тому числі документи, цінні папери, які не виключені з цивільного обігу. Предметом договору зберігання не можуть бути тварини. Гроші можуть бути предметом договору зберігання, якщо вони не знеособлюються.

Особливу увагу варто звернути на **форму договору зберігання**. Для договору зберігання можлива різна форма оформлення право-

чину. Це залежить від його виду і вартості предмета договору, інших обставин. У більшості випадків приймання речей на зберігання оформляється квитанцією, розпискою чи іншим документом, підписаним зберігачем. При цьому письмова форма договору вважається дотриманою. Замість укладення письмового договору зберігач для підтвердження факту укладання договору при прийманні речей на короткострокове зберігання може видавати номерні жетони, інші знаки поклажодавцеві. Такі знаки прирівнюються до письмових доказів.

Окремим видом зберігання є **зберігання на товарному складі**. Товарний склад – це майновий комплекс, призначений для здійснення підприємницької діяльності у вигляді надання послуг із зберігання товарів. З іншого боку, товарним складом є організація, яка здійснює підприємницьку діяльність по зберіганню товарів та надає пов'язані зі зберіганням послуги. Мета створення товарного складу полягає в тому, щоб не тільки забезпечити збереження переданих речей, але і створити умови, за яких під час перебування товарів на складі їх рух в обороті продовжувався б.

Слід звернути увагу на те, що **для договору зберігання на товарному складі характерні наступні ознаки**: 1) особливий предмет, яким служать «товари»; 2) особливий суб'єктний склад. Закон пов'язує можливість участі в договорі в ролі зберігача суб'єкта підприємницької діяльності; 3) відповідні послуги надаються товарним складом за винагороду. Договір складського збереження слід віднести до публічних договорів, оскільки він повинен укладатися з будь-яким, хто цього побажає, та на однакових для всіх умовах.

Окремо слід розглянути питання про **спеціальні види зберігання**, до яких законодавець відносить: збереження речей в ломбарді; збереження цінностей в банку; зберігання речей в камерах збереження транспортних організацій; збереження речей в гардеробах організацій; збереження речей в готелях; збереження речей які є предметом спору (секвестр); зберігання автотранспортних засобів; договір охорони. Треба розкрити кожний з цих видів.

Страхування, як особливий вид фінансової діяльності, має конкретні призначення, які сприяють ефективному цілеспрямованому використуванню страхових послуг як дієвого інструменту в конкретних сегментах ринкової економіки. Основні призначення

страхування – захисне, накопичувальне, інвестиційно-зберігальне, розподільче, стабілізуюче, міжнародне фінансове.

Починаючи вивчення даної теми, варто звернути увагу також на функції страхування, у яких розкривається його зміст. Треба розкрити наступні функції страхування: ризикову, функцію створення й використання страхових резервів, функцію заощадження коштів, превентивну та інвестиційну функцію.

Розглядаючи питання про види страхування, слід зазначити, що договори страхування поділяються на види залежно від предмета страхування, тобто інтересів, які підлягають захисту. **Предметом договору страхування** можуть бути майнові інтереси, які не суперечать закону і пов'язані з: життям, здоров'ям, працездатністю та пенсійним забезпеченням (особисте страхування); володінням, користуванням і розпорядженням майном (майнове страхування); відшкодуванням шкоди, завданої страхувальником (страхування відповідальності).

За **договором особистого страхування** страховик зобов'язаний сплатити одноразово або сплачувати періодично обумовлену договором страхову суму у випадку заподіяння шкоди життю або здоров'ю страхувальника або застрахованої особи, досягнення ним визначеного віку або настання в його житті іншого передбаченого договором випадку.

Майнове страхування – це галузь страхування, в якій об'єктом страхових відносин є майнові інтереси, що не суперечать законодавству України, пов'язані з володінням, користуванням і розпорядженням майном юридичних або фізичних осіб, здійснювані на підставі добровільно укладеного договору між страховиком і страхувальником. До групи майнового страхування відноситься й страхування комерційних ризиків.

До **договорів страхування відповідальності** відноситься страхування цивільно-правової відповідальності усіх власників транспортних засобів від нанесення збитку третій особі. Дані договори підрозділяються на: 1) внутрішні договори, що діють на території України; 2) договори міжнародного страхування, що діють на території країн, зазначених у таких договорах.

Крім того, договори страхування поділяються на **договори добровільного та обов'язкового страхування**. У першому випадку

його укладення залежить від волевиявлення сторін, у другому – обов’язок його укладення впливає із вказівки закону.

Розглядаючи питання про сторони договору страхування, слід відмітити, що страховиком має можливість виступати тільки юридична особа, яка має відповідну ліцензію на здійснення страхування певного виду.

Слід також зазначити, що страхова діяльність в Україні може провадитися за участю страхових посередників. Страховими посередниками можуть бути страхові або перестрахові брокери, страхові агенти.

Страхувальниками визнаються юридичні особи та дієздатні фізичні особи, які уклали із страховиками договори страхування або є страхувальниками відповідно до законодавства України. На стороні страхувальника, окрім нього самого, можуть одночасно виступати треті особи – вигодонабувачі, тобто особи, чий інтерес або в чий інтересах укладається договір страхування.

Окрему увагу слід звернути на поняття **співстрахування та перестрахування**. Отже, співстрахування відбувається тоді, коли за згодою страхувальника предмет договору страхування може бути застрахований за одним договором страхування кількома страховиками з визначенням прав та обов’язків кожного із страховиків. За договором перестрахування страховик, який уклав договір страхування, страхує в іншого страховика ризик виконання частини своїх обов’язків перед страхувальником. Страховик, який уклав договір перестрахування, залишається відповідальним перед страхувальником у повному обсязі відповідно до договору страхування.

Питання до практичних занять:

1. Поняття, цивільно-правова характеристика договору зберігання
2. Зміст зобов’язання з договору зберігання
3. Зберігання на товарному складі
4. Складські документи (складська квитанція, просте складське свідоцтво та подвійне складське свідоцтво)
5. Зберігання у ломбарді, зберігання у банку
6. Зберігання у камерах схову, зберігання багажу, зберігання у готелі
7. Договір охорони об’єктів

8. Поняття страхування та страхового зобов'язання
9. Види страхування.
10. Поняття, цивільно-правова характеристика договору страхування
11. Права та обов'язки страховика
12. Права та обов'язки страхувальника
13. Випадки застосування суброгації та регресу у страхових відносинах
14. Припинення та недійсність договору страхування

Практичні завдання:

Практичне завдання № 1

Між ТОВ «Бест Грейн» (Товарний склад) та ТОВ «Агро Трейд» (Поклажодавець) був укладений договір складського зберігання зерна від 10.02.2022 року строком на 2 роки. На підтвердження прийняття товару Товарний склад видав подвійне складське свідоцтво. 10.02.2023 року Поклажодавець звернувся до Товарного складу з письмовою заявою про повернення зерна. У листі-відповіді Товарний склад відмовився видати зерно.

Проаналізуйте ситуацію, відповівши на наступні запитання:

1. На підставі яких документів товарний склад вправі видати зерно?
2. Які правові наслідки втрати поклажодавцем складського свідоцтва? Яка процедура передбачена законом щодо відновлення прав за втраченим складським свідоцтвом?
3. Чи має право вимагати поклажодавець повернення зерна, якщо строк договору зберігання ще не закінчився?
4. Чи має право Товарний склад на плату та відшкодування збитків у разі відмови поклажодавця від договору складського зберігання?

Практичне завдання № 2

У червні 2022 р. пані Микитенко звернулася в суд із позовом до ПП «Весна» про відшкодування 2 525 грн збитків та 1 000 грн моральної шкоди. Зазначала, що 15 травня 2022 р. під час відвідування спортивно-розважального клубу, що належить відповідачу, вона передала на зберігання особисті речі в камеру схову № 8, сплативши за це 10 грн., і отримала ключ з жетоном. Під час отримання речей виявила їх зникнення з камери схову.

1. Чи підлягають позовні вимоги пані Микитенко задоволенню?
2. Чи змінюється Ваша відповідь, якщо на вході до спортивно-розважального клубу розміщене інформаційне повідомлення про те, що ПП «Весна» не несе відповідальність за збереження речей відвідувачів?

Практичне завдання № 3

У грудні 2022 року пан Микитась звернувся до суду з позовом, просив стягнути з ПП «Фірма «Віктор» в рахунок відшкодування матеріальної шкоди 511 290 грн та витрати на проведення автотоварознавчого дослідження в розмірі 4350 грн. Позов обґрунтовано тим, що позивачу на підставі свідцтва про реєстрацію транспортного засобу належить TOYOTA COROLLA, вказаний автомобіль перебував на зберіганні на автостоянці ПП «Фірма «Віктор» з 10 травня 2022 року. 11 травня 2022 року близько 02–00 години на автостоянці трапилось займання декількох автомобілів, внаслідок пожежі автомобіль TOYOTA COROLLA було фактично знищено. Розмір матеріальної шкоди згідно товарознавчого дослідження склав 511 290 грн.

Вирішіть спір з посиланням на норми чинного законодавства.

Практичне завдання № 4

Громадянин Анатолій застрахував життя і здоров'я доньки Ангеліни та дружини Лілії. 13 січня 2020 року внаслідок дорожньо-транспортної пригоди громадянин Сергій загинув, Анатолій отримав значні тілесні ушкодження. По факту ДТП була порушена кримінальна справа, вироком суду у скоєнні ДТП встановлена вина Анатолія. Страховик відмовив у виплаті страхового відшкодування, оскільки смерть Сергія сталася з вини Анатолій – батька.

1. Надайте правовий аналіз ситуації.
2. Чи матиме страховик право на суброгацію за умови виплати страхового відшкодування?

Практичне завдання № 5

Приватний стоматолог Микола уклав із акціонерною страховою компанією «Укрстрах» договір страхування майнової відповідальності за шкоду заподіяну при виконанні своїх обов'язків на суму 10 тисяч гривень. Пацієнт приватної стоматології Володимир звернувся до суду з вимогою про стягнення із стоматолога Миколи 3 тисячі гривень відшкодування за неякісну санацію і 1500 грн. моральної

шкоди. Рішенням суду зі стоматолога Миколи було стягнуто 2100 грн. відшкодування і 900 грн. моральної шкоди. Стоматолог Микола звернувся до страховика про виплату страхового відшкодування.

1. Чи може бути об'єктом страхування майнова відповідальність за шкоду, заподіяну особою при виконанні своїх службових, трудових чи договірних обов'язків?
2. Чи підлягає виплаті і в якому розмірі страхове відшкодування в даній ситуації?

Практичне завдання № 6

Степаненко уклав договір страхування домашнього майна і поїхав у заплановане відрядження. В готелі у нього вкрали електрощітку, светр, годинник та безпроводні навушники. Потерпілий звернувся до страхової компанії про відшкодування заподіяної шкоди.

1. Що таке страховий випадок?
2. Чи зобов'язана страхова компанія сплатити страхове відшкодування?
3. Як відбувається зберігання речей у готелях?

Завдання для самостійної роботи:

Завдання № 1

Складіть порівняльну таблицю прав та обов'язків сторін за договором зберігання.

Завдання № 2

Проаналізуйте особливості зберігання автотransпортних засобів на стоянках, паркувальних майданчиках та підземних паркінгах.

Завдання № 3

Який порядок отримання страхового відшкодування у разі настання дорожньо-транспортної пригоди?

Завдання № 4

Наведіть приклади договору страхування транспортного засобу з умовною та безумною франшизою.

Тема 10. Договори доручення, комісії, управління майном. Агентський, брокерський договори.

Методичні вказівки

Договір доручення опосередковує відносини представництва, при цьому повірений за договором доручення вчиняє певні юридичні дії від імені та за рахунок довірителя, а тому права та обов'яз-

ки з правочинів, вчинених повіреним, виникають безпосередньо в довірителя. Слід звернути увагу на те, що предметом договору доручення є здійснення саме юридичних дій від імені та за рахунок довірителя, фактичні дії, які можуть виникати при виконанні договору доручення, не становлять його предмет, а лише сприяють його виконанню.

Договір доручення є консенсуальним, взаємним та, за загальним правилом, оплатним, оскільки законом встановлено, що повірений має право на оплату своїх послуг, якщо інше не встановлено договором або законом.

Особливістю договору доручення є те, що його сторонами можуть бути лише повністю дієздатні особи. Специфіка договору доручення проявляється також у тому, що даний договір засновується на особисто-довірчих відносинах між сторонами, тобто має фідучіарний характер. Це означає, що особа повіреного має особливе значення для довірителя, тому, за загальним правилом, повірений має виконувати свої обов'язки за договором особисто, і лише у виняткових випадках може передати свої повноваження замісникові. Також повірений зобов'язаний діяти строго відповідно до змісту наданих йому повноважень, при цьому дії, які має здійснити повірений мають бути правомірними, виконуваними та конкретними, в іншому випадку повірений вправі не виконувати надані йому вказівки.

З фідучіарного характеру договору доручення випливає й інша його важлива ознака, а саме, можливість відмови як довірителя, так і повіреного від даного договору в будь-який час. Крім того, поряд із загальними підставами припинення договору доручення, законодавець передбачає деякі спеціальні підстави, з урахуванням особливо довірчих відносин між сторонами.

Договір комісії, як і договір доручення, передбачає діяльність однієї сторони в інтересах та за рахунок іншої. Проте, на відміну від договору доручення, предметом договору комісії є вчинення не будь-яких юридичних дій, а лише правочинів. Крім того, комісіонер виступає у цивільних відносинах від власного імені, набуваючи прав та обов'язків для себе. Також договір комісії, на відміну від договору доручення, є завжди оплатним. При цьому якщо розмір комісійної винагороди не визначений у договорі, він визначається виходячи зі звичайних цін на послуги такого роду. Таким чином, договір комісії є консенсуальним, взаємним та оплатним.

За загальним правилом, комісіонер має вчиняти правочин відповідно до вказівок комітента, та на найбільш вигідних для комітента умовах. Відступ від вказівок комітента допускається в тих самих випадках, що й при договорі доручення, але для комісіонера законом встановлені несприятливі майнові наслідки недотримання ним вказівок комітента, які визначаються залежно від того, чи був здійснений правочин за ціною, нижчою, ніж погоджена з комітентом, чи то правочин був здійснений за більш високою ціною.

На відміну від повіреного, для комісіонера законом не встановлено обов'язку особисто виконати зобов'язання, тому якщо інше не передбачено договором, комісіонер має право залучати до його виконання третіх осіб, в тому числі шляхом укладення договору субкомісії, за яким комісіонер відносно до субкомісіонера виконує права та обов'язки комітента, відповідаючи перед комітентом за дії субкомісіонера.

Договір комісії може бути припинений в односторонньому порядку. Проте правила щодо відмови від договору комісія є різними для комісіонера та комітента. Так, комітент має право відмовитись від договору комісії у будь-якому за умови попереднього повідомлення комісіонера. Що стосується комісіонера, то він може відмовитись від договору комісії лише у тих випадках, коли договір укладений без зазначення строку його дії.

Договір управління майном є самостійним типом договірної зобов'язання, відмінного від інших договорів з надання послуг. Так, на відміну від договорів доручення і комісії, предмет договору управління майном включає як фактичні, так і юридичні дії (а не лише правочини та інші юридичні дії, як у перших двох випадках). Крім того, управитель майном виступає у майновому обороті від власного імені (на відміну від договору доручення), але з обов'язковим інформуванням третіх осіб про своє особливе становище (на відміну від комісіонера). Нарешті, договір управління майном відрізняється специфічністю своєї мети – ефективне управління майном на користь установника управління або вигодонабувача, тоді як у договорах доручення і комісії, як правило, вирішуються конкретні задачі.

Договір управління майном є реальним, взаємним та оплатним. Він може бути як договором, укладеним на користь його учасни-

ків, так і договором на користь третьої особи. Сторонами договору управління майном є установник управління (кредитор) і управитель майном (боржник). У тих випадках, коли довірче управління майном встановлюється на користь третьої особи, яка не приймає участі в укладенні договору, суб'єктом зобов'язання, що виникає з даного договору стає також ця третя особа (вигодонабувач).

Установником управління може бути власник майна, або інша визначена в законі особа. До управителя майном законом висуваються спеціальні вимоги. Управителем може бути лише суб'єкт підприємницької діяльності, не можуть бути управителями органи державної влади, органи влади Автономної Республіки Крим та місцевого самоврядування. Крім того, управитель майном не може бути одночасно й вигодонабувачем за договором управління майном.

Договір управління майном може посвідчувати виникнення в управителя права довірчої власності на передане в управління майном. При передачі майна довірчому власнику в останнього виникає й особливе право на нього – право довірчої власності. При цьому довірчий власник є єдиним суб'єктом речового права на передане майно, установнику довірчої власності і вигодонабувачеві належать лише зобов'язальні права. Інтереси установника забезпечуються за допомогою обтяження майна, переданого в довірчу власність, низкою обмежень і цільовим призначенням. Специфіка права довірчої власності, як особливого виду права власності, полягає, у першу чергу, у тому, що межі права довірчої власності визначаються не лише законом, але й самим так званим номінальним власником (установником довірчої власності). Крім того, якщо, за загальним правилом, власник здійснює належні йому правомочності на свій розсуд, незалежно від інших осіб, і діє при цьому в своїх власних інтересах, довірчий власник при здійсненні управління переданим йому майном перш за все керується вказаннями власника і діє виключно в його інтересах або в інтересах визначеного ним бенефіціарія.

На відміну від більшості інших договорів, для договору управління майном законом прямо передбачені умови, які є для нього істотними. До їх числа відноситься умова про перелік майна, що передається в управління, а також умова про розмір і форму плати за управління майном. Що стосується самого майна, яке передається

в управління, то воно також має відповідати низці вимог, а саме, це має бути індивідуально-визначене, не споживане майно, яке може бути відокремлено як від майна установника управління, так і від майна управителя.

Основним обов'язком управителя майном є здійснення управління майном на користь установника управління або вказаного ним вигодонабувача, при цьому управитель наділяється щонайширшими повноваженнями з реалізації правоможностей власника (володіння, користування та розпорядження), виступаючи у відносинах з третіми особами як законний володілець переданого в управління майна. З урахуванням вказаного, управитель має право (а, з урахуванням необхідності захисту інтересів установника управління, і зобов'язаний) використовувати будь-які речово-правові засоби захисту прав на це майно.

Поряд із загальними підставами припинення договору управління майном, законодавець передбачає деякі спеціальні підстави, з урахуванням його специфіки. Наприклад, оскільки управління майном потребує, як правило, особистого виконання управителем своїх обов'язків, його смерть, визнання недієздатним, обмежено дієздатним або безвісно відсутнім є безумовними підставами припинення договору. Перелік спеціальних підстав припинення договору управління майном є вичерпним.

Питання до практичних занять:

1. Поняття та елементи договору доручення
2. Права та обов'язки сторін у договорі доручення
4. Поняття та елементи договору комісії
5. Права та обов'язки сторін у договорі комісії
6. Поняття та елементи договору управління майном
7. Права та обов'язки сторін у договорі управління майном.
8. Цивільно-правова характеристика агентського договору.
9. Цивільно-правова характеристика брокерського договору.

Практичні завдання

Практичне завдання № 1

12.03.2022 року громадянин Михайло уклав з громадянкою Юлією договір, за яким зобов'язався придбати для неї техніку для будівництва. Коли було придбано техніку для будівництва, грома-

дянка Юлія відмовилась її прийняти і відшкодувати її вартість громадянину Михайлу, мотивуючи це тим, що матеріали придбано за завищеними цінами. Громадянин Михайло вимагав оплати матеріалів, вказавши, що в довіреності громадянки Юлії, посвідчений нотаріально, не було вказівки щодо ціни, за якою передбачалося придбання техніки для будівництва, а було лише зазначено, що громадянину Михайлу «доручається придбати техніку для будівництва за діючими цінами». Крім того, у зв'язку з затримкою в прийнятті техніки для будівництва, громадянин Михайло поніс додаткові витрати щодо їх зберігання, які він вимагав відшкодувати. Громадянка Юлія в свою чергу проти позову заперечує посилаючись на те, що при укладенні договору вона назвала суму, яку громадянин Михайло не повинен був перевищувати.

1. Надайте правову оцінку діям громадянина Михайла та громадянки Юлії.
2. Що таке довіреність? Які істотні умови для її укладення?
3. Яке рішення повинен прийняти суд? Відповідь обґрунтуйте.

Практичне завдання № 2

Громадяни Едуард та Микита уклали договір доручення. Громадянин Едуард після виконання договору доручення вимагав від Микити виплати винагороди за вчинення правочину по найму жилого приміщення у розмірі 35% від ціни укладеного договору. Громадянин Микита відмовився виплатити винагороду в такому розмірі, оскільки при укладенні договору конкретна сума винагороди названа не була, однак він задоволений умовами укладеного громадянином Едуардом правочину і в змозі виплатити винагороду в розмірі 15% від ціни договору. Громадянин Едуард вважає, що має право самостійно визначати суму винагороди. Крім того, як йому відомо, агенції по найму житла за таку послугу отримують винагороду в розмірі 60% від ціни договору, а він назвав в половину меншу суму.

1. Що таке договір доручення?
2. Яким чином визначається розмір винагороди за договором доручення?
3. На який розмір винагороди може розраховувати громадянин Едуард? Чому?

Практичне завдання № 3

Семко разом із підприємцем Коломієць уклали договір управління житловим будинком строком на 7 років, встановивши плату останньому в розмірі 45% доходу від експлуатації будинку кожного місяця.

Коломієць здав будинок в оренду під побутовий магазин. Згодом, отримавши кредит у банку під іпотеку будинку, він пристроїв у житловому будинку ще 2 поверхи розраховані на 5 квартир які став здавати за договором найму (оренди) житла за певну плату, і цими грошима розраховувався за отриманий кредит. Семко, не задоволений таким станом справ, звернувся з позовом до суду про розірвання договору і стягнення з управителя неотриманих доходів відповідно до умов договору.

1. Як укладається договір управління житловим будинком?
2. Як слід вирішити справу?

Завдання для самостійної роботи:

Завдання № 1

Складіть порівняльну таблицю характерних рис договору доручення та договору комісії.

Завдання № 2

Проаналізуйте можливість використання договору управління майном для досягнення цілей «спадкового трасту».

Завдання № 3

Складіть проєкт довіреності на представництво інтересів юридичної особи у судах.

Тема 11. Розрахунково-кредитні правовідносини.

Способи та форми розрахунків.

Різновиди банківських договорів

Методичні вказівки

В процесі вивчення питань кредитно-розрахункових відносин перш за все слід звернути увагу на правове регулювання розрахункових відносин в Україні, поняття розрахункових правовідносин та їх ознаки.

Розрахунок у цивільному обороті – це певна правова дія особи спрямована на часткове або повне погашення грошового зобов'я-

зання. Оскільки розрахунок має правомірний характер і його метою є досягнення правового результату, він визначається як правочин. Розрахунок це односторонній правочин, дія якого спрямована на часткове або повне погашення грошового зобов'язання.

Розрахунки поділяють на готівкові (платежі готівкою від фізичних та юридичних осіб) та безготівкові (здійснюються банком на підставі розрахункових документів на паперових носіях чи в електронному вигляді).

Розрахунково-кредитні правовідносини включають у себе широкий спектр відносин, пов'язаних з використанням грошових коштів і здійсненням розрахунків. Основні аспекти цих відносин включають розрахункові відносини, кредитування, інші кредитно-фінансові операції.

У розрахункових відносинах важливу роль, яка не зводиться лише до окремих технічних дій, відіграють банківські установи. У свою чергу, банківські операції щодо здійснення розрахунків складають один з основних видів фінансових послуг, що надають банки своїм клієнтам.

Слід звернути увагу на питання про розрахунки з застосуванням платіжних доручень, з'ясувати, у чому полягає суть акредитивної операції, у чому полягають особливості розрахункових правочинів за інкасовими дорученнями, які існують конструктивні особливості розрахункових правовідносин з використанням чеків.

Окремо слід розглянути питання про поняття банківських договорів та їх класифікацію. Отже, під поняттям **«банківський договір»** слід розуміти двосторонній правочин, дія якого обумовлена спеціальною правоздатністю банківської установи, що надає фінансові послуги шляхом здійснення відповідних банківських операцій, та спрямована на досягнення сторонами певного правового результату. Виділення банківських договорів у певну правову категорію можливе за умови зазначення їх економічних та правових ознак. Економічні критерії обумовлені відповідним змістом договору, який у свою чергу реалізується шляхом вчинення певних дій учасниками відносин, направлених на досягнення певного економічного результату, а також особливістю предмету правочину, який, як правило, передбачає виникнення грошового зобов'язання. Правові ознаки банківського договору характеризуються його юридичною само-

стійністю, суб'єктним складом його учасників, специфікою банківської діяльності.

Розкриваючи питання про поняття **договору банківського вкладу**, слід звернути увагу на ознаки, що характеризують договір банківського вкладу як самостійний договір: відплатність; запровадження імперативних норм; складний юридичний режимом грошей – предмету депозитних відносин, що обумовлений речово-правовим та зобов'язальним характером; особливий суб'єктний склад, який полягає в тому, що споживачем відповідної фінансової послуги може бути будь-яка фізична чи юридична особа, проте послугонадавачем може виступати лише банк; застосування правил публічного договору; дотримання письмової форми; можливість дострокового отримання суми вкладу та сплати процентів; спеціальний порядок нарахуванні процентів; спеціальний правовий режим щодо порядку укладення договору банківського вкладу на користь третьої особи та зарахування на рахунок за банківським вкладом грошових коштів, які надійшли до банку на ім'я вкладника від іншої особи; поширення норм публічного права щодо гарантування вкладів фізичних осіб; можливість застосування юридичного документа (ощадної книжки), що підтверджує факт укладення договору банківського вкладу з фізичною особою і внесення грошових коштів на її рахунок за вкладом або цінного паперу (ощадного сертифікату), який, крім інших функцій, може бути самостійним об'єктом цивільного обігу.

Важливо також звернути увагу на специфіку **договору банківського рахунку**. Банківській рахунок слід розглядати як документ, у визначеній законом формі, в якому на підставі розпоряджень клієнта (фізичної чи юридичної особи) та операцій банку здійснюється зарахування, облік, переказ, списання коштів клієнтів, відображаються грошові вимоги та зобов'язання банку стосовно клієнтів та їх контрагентів. Окрему увагу слід звернути на питання про порядок списання коштів з рахунку та на умови дотримання банківської таємниці.

Банківська таємниця та гарантії забезпечення інтересів клієнтів банку є важливими аспектами банківської діяльності, зокрема з погляду захисту конфіденційності і прав клієнтів. **Банківська таємниця** – це зобов'язання банку зберігати конфіденційність інформації.

ції про своїх клієнтів. Це означає, що банк не може розголошувати особисті дані чи фінансову інформацію клієнта третім особам без його згоди або за виняткових обставин, передбачених законом (наприклад, за вимогою суду чи органів влади).

Окрему увагу слід приділити зміні у правовому регулюванні банківських договорів, зумовленій прийняттям Закону України «Про платіжні послуги». Главу 72 ЦК України доповнено параграфом 3, що регулює **договір платіжного рахунку** у взаємовідносинах між користувачем і небанківським надавачем платіжних послуг.

При вивченні цієї теми варто звернути увагу також на **договір рахунка умовного зберігання (ескроу)**, за яким банк зобов'язується приймати та зараховувати на рахунок умовного зберігання (ескроу), відкритий клієнту (володільцю рахунка), грошові кошти, отримані від володільця рахунка та/або від третіх осіб, та перераховувати такі кошти особі (особам), вказаній володільцем рахунка (бенефіціару або бенефіціарам), а в разі надання бенефіціаром письмової вказівки банку – особі (особам), вказаній бенефіціаром, якщо це передбачено відповідним договором, або повернути такі кошти володільцю рахунка за настання підстав, передбачених договором рахунка умовного зберігання (ескроу) (ст. 1076–1 ЦК України).

Цей договір є фідучіарним правочином і набув нормативного регулювання з прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення рівня корпоративного управління в акціонерних товариствах». Особливості правового регулювання встановлені параграфом 2 глави 72 ЦК України.

Під час вивчення теми також необхідно проаналізувати спеціальне законодавство, а саме Закон України «Про платіжні послуги», Закон України «Про банки і банківську діяльність», Закон України «Про фінансові послуги та фінансові компанії», Інструкції Національного Банку України.

Питання до практичних занять:

1. Система розрахунково-кредитних правовідносин.
2. Способи та форми розрахунків.
3. Форми безготівкових розрахунків (платіжне доручення, акредитив, інкасо, чеки).
4. Класифікація банківських договорів.
5. Поняття, елементи та види договору банківського вкладу.

6. Порядок укладення та форма договору банківського вкладу.
7. Підстави припинення договору банківського вкладу. Повернення вкладу та процентів.
8. Поняття і види банківських рахунків.
9. Поняття та елементи договору банківського рахунку.
10. Порядок укладення та форма договору банківського рахунку.
11. Відповідальність за невиконання чи неналежне виконання договору банківського рахунку.
12. Банківська таємниця. Гарантії забезпечення інтересів клієнтів банку.
13. Поняття та особливості договору рахунку умовного зберігання (ескроу).

Практичні завдання:

Практичне завдання № 1

За строковим договором банківського вкладу банк гарантував клієнтам виплату 20% річних. Через 2 місяці банк вже здійснював прийняття вкладів під 15% річних і довів до відома усіх клієнтів, з якими були укладені договори банківського вкладу під 20% річних, про зміну ставки проценту з 20% на 15%.

1. Чи правомірні дії банку?
2. Чи можуть вкладники захистити свої права у судовому порядку?

Практичне завдання № 2

Замовник, виконуючи свої обов'язки за договором, перерахував виконавцю 22 млн грн. Однак банк цю суму на рахунок виконавця не перераховував більше місяця, посилаючись на відсутність коштів на рахунок. Спорю між замовником і виконавцем немає.

1. Які види правовідносин виникли між сторонами спору?
2. Хто і на якій підставі може вплинути на банк?
3. Чи можна притягнути банк до відповідальності?

Практичне завдання № 3

У 2021 році між банком і підприємством «Будматеріали» було укладено договір банківського вкладу строком на 5 років. У 2022 році банк подав позов до підприємства «Будматеріали» про визнання недійсним договору банківського вкладу, мотивуючи тим, що

в статуті підприємства не міститься його повного найменування, а отже установчий документ є недійсним.

1. Що таке банківський вклад?
2. Чи правомірні вимоги банку?
3. Яке рішення повинен прийняти суд?

Практичне завдання № 4

ТОВ «Марка» та АБ «Надія» уклали договір на розрахунково-касове обслуговування. ТОВ «Марка» передавало щомісячно АБ «Надія» платіжні доручення на перерахування грошових сум в розмірі 15–35 тисяч грн., але списання з поточного рахунка проводилося із затримкою в 3–5 календарних днів, таким чином на адресу одержувачів платежів кошти вчасно не перераховувалися, або й взагалі не надходили. На претензії підприємства банк відповіді не надав.

1. Що таке розрахунково-касове обслуговування?
2. Надайте правову оцінку діям банку?
3. Надайте юридичну консультацію ТОВ «Марка».

Завдання для самостійної роботи:

Завдання № 1

На прикладі договору банківського рахунка, розміщеного на офіційному вебсайті АТ «Універсалбанк» проаналізуйте права клієнта, зокрема право на відшкодування шкоди у разі стороннього впливу на діяльність банку (кібератаки).

Завдання № 2

Який порядок розміщення депозиту в банківській установі?

Завдання № 3

Проаналізуйте актуальну судову практику у справах щодо відшкодування шкоди, завданої порушенням банківської таємниці.

Завдання № 4

Уніфіковані правила та звичаї для документарних акредитивів (UCP 600) та їх мета. Які підстави для застосування UCP 600 у розрахунках?

Тема 12. Договір позики. Кредитний договір. Договір факторингу

Методичні вказівки

Починаючи вивчення вказаної теми, перш за все слід звернути увагу на поняття та значення **договору позики**. Слід зазначити, що глава 71 ЦК об'єднує у собі три договірних зобов'язання: позику, кредитний договір та договір банківського вкладу (депозиту). Усі ці зобов'язані об'єднуються за своєю суттю на спрямованість, а саме: передачею однією стороною грошових коштів чи речей, визначених родовими ознаками, у власність іншої сторони для подальшого їх використання з подальшим із поверненням.

Законом не визначається юридико-технічний пріоритет та значення як загальної правової норми того чи іншого договірного зобов'язання, однак виходячи з аналізу положень актів цивільного законодавства, слід визнати, що первісними і такими, що слід використовувати як загальну норму, є положення щодо договору позики. Кредитний та депозитний договори є похідними.

Розглядаючи питання про сторони договору позики, слід звернути увагу на вимоги щодо позикодавця. Загальний характер договору позики передбачає, що і зі сторони позикодавця, і зі сторони позичальника може виступати загальний суб'єкт, тобто будь-яка особа, яка визнається учасником цивільних відносин. Однак слід також визнати, що систематичний виступ у роді позикодавця юридичної особи, яка не є кредитною організацією, є неприпустимою, оскільки залучення у вклади грошових коштів фізичних і юридичних осіб та розміщення зазначених коштів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик визнається банківською діяльністю (ст. 2 Закону України «Про банки і банківську діяльність») і підлягає ліцензуванню. Таку позицію слід застосовувати і у випадку, коли позикодавцем виступає фізична особа – підприємець.

Окрему увагу слід звернути на особливості предмета договору позики, які дозволяють відокремити його від суміжних договорів. **Предметом договору позики** можуть виступати гроші як речі визначені родовими ознаками. Також предметом можуть бути і інші речі, визначені ознаками, властивими усім речам того ж роду, та вимірюються числом, вагою, мірою (ч. 2 ст. 184 ЦК). Цим даний договір

відрізняється від договорів про передачу майна у користування (найму, оренди, позички), предметом яких виступають індивідуально-визначені речі. Крім того, у вказаних договорах наймач, орендар, користувач набувають лише право користуватися річчю, а не набувають права власності на предмет договору. Немоżliвість повернути ті ж грошові знаки чи речі очевидна, так як в протилежному випадку втрачається сенс договірної зобов'язання.

Розкриваючи питання про форму договору позики, слід зазначити, що договір позики, за загальним правилом, укладається у письмовій формі, якщо сума позики перевищує десять розмірів неоподаткованого мінімуму доходів громадян. Таке ж правило застосовується у будь-якому випадку укладення договору позики, якщо позикодавцем виступає юридична особа.

На підтвердження укладення договору позики та його умов може бути представлена **розписка** позичальника або інший документ, який посвідчує передання йому позикодавцем визначеної грошової суми або визначеної кількості речей. Тобто, розписка як форма закріплення волі сторін договору позики хоча і виходить за межі загальних вимог щодо письмової форми правочину (договору), визнається належним документом і дійсним підтвердженням перебування позикодавця та позичальника у зобов'язаннях з договору позики. Недотримання простої письмової форми договору не тягне за собою його недійсність, хоча настають інші несприятливі наслідки, передбачені цивільним законодавством, – труднощі із доказуванням факту укладення такого договору (ч. 1 ст. 218 ЦК).

Окрему увагу також слід звернути на забезпечення виконання договору позики, можливість дострокового виконання договору позики та наслідки невиконання зобов'язання позичальником.

Розглядаючи питання про **кредитний договір**, слід відмітити, що кредитом (лат. *creditum* – позика – від *credo* – вірю, довіряю) є надання грошей або товарів у борг (користування на строк на умовах повернення) і, як правило, зі сплатою відсотка. Він може виступати як банківський і комерційний. Особлива форма кредиту – міжнародний кредит. Слід звернути увагу на особливості комерційного кредитування, особливості банківського та міжнародного кредиту, обов'язкові умови кредитного договору.

Варто також визначити, чим договір банківського кредиту відрізняється від договору позики та в чому особливість отримання в кредит грошових коштів у безготівковій формі.

Наприкінці слід дослідити правову природу договору факторингу. За договором факторингу (фінансування під відступлення права грошової вимоги) одна сторона (фактор) передає або зобов'язується передати грошові кошти в розпорядження другої сторони (клієнта) за плату (у будь-який передбачений договором спосіб), а клієнт відступає або зобов'язується відступити факторові своє право грошової вимоги до третьої особи (боржника) (ст. 1077 ЦК України). Вивчаючи договір факторингу необхідно акцентувати увагу на питаннях захисту прав боржника.

Питання до практичних занять:

1. Поняття та елементи договору позики.
2. Права та обов'язки сторін за договором позики.
3. Форма укладення та підтвердження укладення договору позики.
4. Наслідки порушення договору позики позичальником.
5. Співвідношення договору позики та договору позички.
6. Забезпечення виконання зобов'язання позичальником.
7. Правова природа та поняття кредитного договору.
8. Види кредитних договорів.
9. Права та обов'язки сторін за кредитним договором.
10. Підстави визнання кредитного договору недійсним.
11. Відповідальність боржника за невиконання чи неналежне виконання договору кредиту.
12. Поняття та елементи договору факторингу.

Практичні завдання

Практичне завдання № 1

Бутенко позичив 3,000 доларів США з умовою, що якщо Сошенко не поверне їх через місяць, то за кожний місяць користування йому прийдеться виплатити 10%. Боржник регулярно сплачував 10%. Через 10 місяців боржник заявив, що весь борг виплатив, але про жодні відсотки мови не було. На підтвердження суми боргу Бутенко пред'явив розписку, в якій вказувалося, що Сошенко пови-

нен повернути суму боргу через 1 рік з дня укладення договору. Про сплату 10% в розписці не вказувалося.

1. Яка форма договору була використана в даному випадку?
2. Який порядок використання неустойки для забезпечення договору позики?
3. Чи може Бутенко в суді захистити свої інтереси і отримати суму боргу в розмірі 3,000 доларів США?
4. Які докази будуть вважатися належними для захисту інтересів Бутенко?

Практичне завдання № 2

У місцевий суд з вимогою звернувся Петренко. Він оспорував факт позики грошей у Костіна. Петренко просив суд врахувати ту обставину, що рік тому він допомагав Костіну у будівництві гаража. За виконані роботи Костін не розрахувався. Згодом Петренко звернувся до Костіна з проханням позичити йому 8000 грн. на лікування. Костін позичив гроші з умовою повернення їх через 9 місяців. Петренко посилався на скрутне матеріальне становище і просив суд оспорити договір позики і визнати, що 8000 грн. є фактично не боргом, а платою за раніше виконані роботи.

1. Чи можна оспорити договір позики, враховуючи те, що договір позики є реальним?
2. Які підстави оспорування договору позики?
3. Чи можуть бути задоволені вимоги Петренка?

Практичне завдання № 3

У зв'язку з необхідністю проведення лікування за кордоном Нішин позичив у Олешко 5 тис. доларів США строком на 9 місяців. У розписці було зазначено, що на момент повернення боргу сума може бути повернута у гривнях по курсу Національного банку, а за користування грошима Нішин зобов'язується сплатити 25% річних від суми позики.

1. Надайте правовий аналіз ситуації.
2. В якій формі має бути укладений договір позики?

Практичне завдання № 4

За домовленістю по телефону Привалько (житель м. Житомира) відправив поштовим переказом своєму племіннику Фурко у м. Луцьк 6000 грн., необхідних для оплати навчання. Племінник пообіцяв по телефону повернути позичену суму через 3 місяці. Проте

ні через 3 місяці, ні після неодноразових нагадувань племінник гроші не повернув і почав ухилятися від зустрічей і контактів зі своїм дядьком. Через 7 місяців Привалько звернувся до суду з позовом до Фурко про повернення суми боргу. Як доказ позики у суд був представлений корінець поштового переказу із зазначенням адресата, суми переказу та його підпису про отримання суми (переказ з повідомленням).

1. Чи укладено договір позики?
2. Як слід вирішити спір?

Завдання для самостійної роботи:

Завдання № 1

Складіть порівняльну таблицю договорів позики та кредиту.

Завдання № 2

Складіть проекти договору позики і боргової розписки.

Завдання № 3

Проаналізуйте актуальну судову практику у справах про визнання кредитного договору недійсним.

Завдання № 4

Проаналізуйте актуальну судову практику щодо підстав звільнення боржника від відповідальності за невиконання договору кредиту.

Тема 13. Загальні положення про недоговірні зобов'язання. Зобов'язання з відшкодування шкоди

Методичні вказівки

Одним з елементів суб'єктивного цивільного права є право вимагати не порушувати таке суб'єктивне цивільне право від усіх інших суб'єктів цивільного права. Однак порушення суб'єктивних цивільних прав відбувається на випадок їх порушення повинні бути передбачені адекватні та дієві механізми захисту цих порушених прав та, як наслідок, їх відновлення в процесі якого відбувається виконання компенсаційної функції цивільного права. Такі механізми закладені у зобов'язаннях відшкодування шкоди.

У цьому контексті значення зобов'язань відшкодування шкоди набуває загальносистемного значення у межах цивільного права.

Зобов'язання з відшкодування шкоди існували ще у римському праві і виникали у зв'язку із вчиненням правопорушення – делікту.

Цивільним кодексом України також встановлюється перелік умови за яких ці зобов'язання можуть існувати. До таких умов відносяться наявність шкоди, наявність неправомірного діяння у формі дії чи бездіяльності, причинно наслідковий зв'язок між неправомірним діянням та шкодою та вина особи, яка завдала шкоду.

Водночас, Цивільний кодекс України встановлює випадки виникнення зобов'язань з відшкодування шкоди із правомірних дії, наприклад, внаслідок видання нормативно-правового акту, що обмежує зайняття певним видом підприємницької діяльності.

Поряд із цим, існують випадки відшкодування шкоди особою, яка не є безпосереднім заподіювачем цієї шкоди. До таких випадків відносяться ситуації завдання шкоди працівником підприємства під час виконання ним своїх обов'язків, завдання шкоди малолітньою особою, завдання шкоди посадовою або службовою особою органу державної влади, органу місцевого самоврядування та інше.

Цивільний кодекс України у статті 509 визначає зобов'язання як правовідношення в якому одна сторона (боржник) зобов'язана вчинити на користь другої сторони (кредитора) певну дію (передати майно, виконати роботу, надати послугу, сплатити гроші тощо) або утриматися від певної дії, а кредитор має право вимагати від боржника виконання його обов'язку.

Оскільки відшкодування шкоди є зобов'язаннями, то вони є правовідношенням, якому властиві усі його елементи.

До таких елементів відносяться суб'єкти цих зобов'язань, об'єкт правовідношення та права і обов'язки суб'єктів у цих зобов'язаннях. Конкретні відносини, які виникають між суб'єктами з приводу заподіяної шкоди і її відшкодування, повинні регулюватися конкретною нормою матеріального права. Однак визначення цієї норми матеріального права доволі часто неможливо провести однозначно виходячи із складності ситуації, що виникає у житті. Прикладами складних ситуацій може бути факт заподіяння шкоди особою, яка не усвідомлювала значення своїх дій у дорожньо-транспортній пригоді посадовою особою органу місцевого самоврядування під час виконання ним службових обов'язків в момент управління транспортним засобом. До даних правовідносин можуть

бути застосовані різні норми матеріального права як то стаття 1174 Цивільного кодексу України, що регламентує порядок відшкодування шкоди, завданої посадовою особою органу місцевого самоврядування, стаття 1186 Цивільного кодексу України визначає відшкодування шкоди, завданої особою, яка не усвідомлювала значення своїх дій та (або) не могла керувати ними, стаття 1187 Цивільного кодексу України регламентує відшкодування шкоди, завданої джерелом підвищеної небезпеки (транспортним засобом).

До таких відносин дуже важко застосувати якусь одну конкретну норму, водночас застосування декількох норм викликає ряд питань. Наприклад, чи буде відшкодовуватися така шкода виходячи з диспозиції статті 1186 Цивільного кодексу України, хто саме буде її відшкодовувати виходячи з статей 1186 та 1187 Цивільного кодексу України.

Визначення **підстав виникнення зобов'язання відшкодування шкоди** пов'язано безпосередньо з юридичними фактами як джерелом виникнення цивільних прав та обов'язків. Статтею 11 Цивільного кодексу України визначено, що завдання майнової (матеріальної) та моральної шкоди іншій особі є юридичним фактом, що є підставою виникнення зобов'язань з відшкодування шкоди.

Як і будь-які інші зобов'язання з відшкодування шкоди припиняються і підстави їх припинення визначенні у главі 50 Цивільного кодексу України. Водночас необхідно враховувати специфіку зобов'язань з відшкодування шкоди в контексті наявності особистого характеру зобов'язань з відшкодування шкоди. Окремої уваги заслуговують питання можливості чи неможливості застосування заміни кредитора та/або боржника у зобов'язаннях з відшкодування шкоди.

Доцільним є врахування специфіки зобов'язань з відшкодування шкоди у випадку застосування таких способів припинення зобов'язань як прощення боргу, новація, зарахування і т.і.

За загальним правилом зобов'язання припиняються виконанням, проведеним належним чином. З огляду на варіативність зобов'язань з відшкодування шкоди та способів відшкодування шкоди важливим є визначення належного чи неналежного виконання зобов'язання, а також наслідків неналежного виконання зобов'язань з відшкодування шкоди. Слід звернути увагу на неоднозначні пози-

ції науковців з приводу визначення належного виконання зобов'язання з відшкодування шкоди та наслідків його невиконання.

Відповідно до статті 611 Цивільного кодексу України у разі порушення зобов'язання настають правові наслідки, встановлені договором або законом, зокрема: 1) припинення зобов'язання внаслідок односторонньої відмови від зобов'язання, якщо це встановлено договором або законом, або розірвання договору; 2) зміна умов зобов'язання; 3) сплата неустойки; 4) відшкодування збитків та моральної шкоди.

З огляду на позицію законодавця відшкодування збитків та моральної шкоди слід також сприймати як форму цивільної відповідальності. Однак необхідно мати на увазі, що в даному випадку зобов'язання з відшкодування шкоди виникають у зв'язку з наявністю факту порушення іншого зобов'язання, що існувало незалежно від зобов'язання з відшкодування шкоди. Тому відшкодування шкоди як форма цивільної відповідальності є похідним зобов'язанням на відміну від, наприклад, зобов'язання з відшкодування шкоди завданої джерелом підвищеної небезпеки чи особою у разі здійснення нею права на самозахист.

Відшкодуванню шкоди як формі цивільної відповідальності притаманні і інші особливості. У правовідносинах з відшкодування шкоди потерпілий має суб'єктивне право вимагати відповідного відшкодування, і зазначеному праву потерпілого відповідає обов'язок особи, яка завдала шкоду, або особи, вказаної у законі, відшкодувати завдану шкоду. При цьому відшкодування шкоди відбувається за рахунок боржника, що надає його обов'язку певною мірою штрафного характеру. У зв'язку з цим з'ясування сутності зазначеного обов'язку виявляється пов'язаним з дослідженням категорії цивільно-правової недоговірної, або ж, як часто її називають, – **«деліктної», відповідальності**. Слід зазначити, що ці поняття знаходяться у діалектичній єдності, внаслідок чого цивільно-правова недоговірна відповідальність може розглядатися як вид компенсаційних відносин, а відшкодування шкоди, у свою чергу, – як форма цивільно-правової відповідальності.

Відшкодуванню шкоди присвячена гл. 82 ЦК, а також галузеві акти законодавства – зокрема Закони України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянинові незаконними діями органів

дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду», «Про цивільну відповідальність за ядерну шкоду та її фінансове забезпечення», гл. IX Кодексу законів про працю України тощо. Тлумачення окремих норм стосовно відшкодування шкоди міститься і в актах судової влади – зокрема, в постановах Пленуму Верховного Суду України від 27 березня 1992 р. № 6 «Про практику розгляду судами цивільних справ за позовами про відшкодування шкоди», від 29 грудня 1992 р. № 14 «Про судову практику в справах про відшкодування шкоди, заподіяної підприємствам, установам, організаціям їх працівниками», від 31 березня 1995 р. № 4 «Про судову практику в справах про відшкодування моральної (не май нової) шкоди», а також в роз'ясненнях Президії Вищого арбітражного суду України від 1 квітня 1994 р. № 02–5/215 «Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних з відшкодуванням шкоди», від 29 лютого 1996 р. № 02–5/95 «Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних з відшкодуванням моральної шкоди» та інших.

Згідно п. 1 ст. 22 Цивільного кодексу України, особа, якій нанесені збитки (майнова шкода) в результаті порушення її цивільного права, має право на їх відшкодування. **Майновими збитками** вважаються:

- втрати, які особа зазнала у зв'язку із знищенням або ушкодженням майна, а також витрати, які особа зробила або мусить зробити для відновлення свого порушеного права (реальні збитки);
- доходи, які особа могла б реально отримати при звичайних обставинах, якби її право не було порушене (упущена вигода).

Відповідно до ст. 23 ЦК **моральна шкода** може полягати:

- у фізичному болю та стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я;
- у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з протиправною поведінкою щодо неї самої, членів її сім'ї чи близьких родичів;
- у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку зі знищенням чи пошкодженням її майна;
- у приниженні честі та гідності фізичної особи, а також ділової репутації фізичної або юридичної особи.

Немайновою шкодою, заподіяною юридичній особі, можуть бути втрати немайнового характеру, що настали у зв'язку з прини-

женням її ділової репутації, посяганням на фірмове найменування, товарний знак, виробничу марку, розголошенням комерційної таємниці, а також вчиненням дій, спрямованих на зниження престижу чи підлив довіри до її діяльності (див.п. 3 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди»).

Відповідно до статті 1192 Цивільного кодексу України з урахуванням обставин справи, за вибором потерпілого може зобов'язати особу, яка завдала шкоди майну, відшкодувати її в натурі (передати річ того ж роду і такої ж якості, полатодити пошкоджену річ тощо) або відшкодувати завдані збитки у повному обсязі. Розмір збитків, що підлягають відшкодуванню потерпілому, визначається відповідно до реальної вартості втраченого майна на момент розгляду справи або виконання робіт, необхідних для відновлення пошкодженої речі. Водночас, законодавець встановлює, що під час визначення обсягу відшкодування, що належить потерпілій особі необхідно враховувати ступінь вини самої потерпілої особи і матеріального становища особи, яка завдала шкоди. Так, шкода завдана потерпілому внаслідок його умислу, не відшкодовується.

Відповідно до п. 9 Постанови Пленуму Верховного суду України № 6 від 27.03.1992 року відшкодування шкоди шляхом покладення на відповідальну за неї особу обов'язку надати річ того ж роду і якості, виправити пошкоджену річ, іншим шляхом відновити попереднє становище в натурі, застосовується, якщо за обставинами справи цей спосіб відшкодування шкоди можливий. Коли відшкодування шкоди в натурі неможливе, потерпілому відшкодовуються в повному обсязі збитки відповідно до реальної вартості на час розгляду справи втраченого майна, робіт, які необхідно провести, щоб виправити пошкоджену річ, усунути інші негативні наслідки неправомірних дій заподіювача шкоди. Як при відшкодуванні в натурі, так і при відшкодуванні заподіяних збитків грішми потерпілому на його вимогу відшкодовуються неодоержані доходи у зв'язку з заподіянням шкоди майну.

Зобов'язання з відшкодування шкоди можуть виникати і за участю осіб які мають лише опосередковане відношення до завданої шкоди у зв'язку з відсутністю у них вини. Такі зобов'язання виникають щодо шкоди завданої, наприклад, малолітньою особою.

Так відповідно до статті 1178 Цивільного кодексу України шкода, завдана малолітньою особою (яка не досягла чотирнадцяти років), відшкодовується її батьками (усиновлювачами) або опікуном чи іншою фізичною особою, яка на правових підставах здійснює виховання малолітньої особи, – якщо вони не доведуть, що шкода не є наслідком несумлінного здійснення або ухилення ними від здійснення виховання та нагляду за малолітньою особою. Даною статтею встановлюється перелік осіб відповідальних за завдану малолітньою шкоду. Якщо малолітня особа завдала шкоди під час перебування під наглядом навчального закладу, закладу охорони здоров'я чи іншого закладу, що зобов'язаний здійснювати нагляд за нею, а також під наглядом особи, яка здійснює нагляд за малолітньою особою на підставі договору, ці заклади та особа зобов'язані відшкодувати шкоду, якщо вони не доведуть, що шкоди було завдано не з їхньої вини. Якщо малолітня особа перебувала в закладі, який за законом здійснює щодо неї функції опікуна, цей заклад зобов'язаний відшкодувати шкоду, завдану нею, якщо не доведе, що шкоди було завдано не з його вини. Якщо малолітня особа завдала шкоди як з вини батьків (усиновлювачів) або опікуна, так і з вини закладів або особи, що зобов'язані здійснювати нагляд за нею, батьки (усиновлювачі), опікун, такі заклади та особа зобов'язані відшкодувати шкоду у частці, яка визначена за домовленістю між ними або за рішенням суду.

Питання до практичних занять:

1. Публічна обіцянка винагороди без оголошення конкурсу.
2. Публічна обіцянка нагороди за результатами конкурсу.
3. Вчинення дій в майнових інтересах іншої особи без її доручення.
4. Рятуння здоров'я та життя фізичної особи, майна фізичної та юридичної особи.
5. Створення загрози життю, здоров'ю майну фізичної особи або майну юридичної особи.
6. Набуття, збереження майна без достатньої правової підстави.
1. Поняття, значення, елементи зобов'язань із відшкодування шкоди
2. Підстави та умови виникнення зобов'язань з відшкодування шкоди.

3. Способи відшкодування шкоди, завданої майну потерпілого.
4. Відшкодування шкоди, завданої при здійсненні особою права на самозахист та у стані крайньої необхідності.
5. Відшкодування шкоди, завданої органами публічної влади, їх службовими чи посадовими особами.
6. Відшкодування шкоди, завданої малолітньою, неповнолітньою, недієздатною, обмежено дієздатною особою.
7. Відшкодування шкоди, завданої джерелом підвищеної небезпеки та взаємодією кількох джерел підвищеної небезпеки.
8. Відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я, смертю потерпілого.
9. Зобов'язання із відшкодування шкоди, завданої внаслідок недоліків товарів, робіт чи послуг.
10. Особливості відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок лікарської помилки.
11. Особливості відшкодування моральної шкоди.

Практичні завдання:

Практичне завдання № 1

Мерешко О. працює на посаді менеджера з питань зовнішньоекономічної діяльності ТОВ «Євробуд». Протягом останніх 2-х років у ТОВ «Євробуд» виникли певні фінансові проблеми по сплаті податків та комунальних платежів. З метою недопущення небезпеки настання невігідних для ТОВ «Євробуд» майнових наслідків у вигляді подальших грошових стягнень, пені, штрафів Мерешко О. за особисті кошти, без доручення керівництва ТОВ «Євробуд», 10 березня 2023 року вчинив в майнових інтересах ТОВ «Євробуд» дії зі сплати боргу. 10 травня 2023 року, використовуючи першу нагоду, Мерешко О. вручив керівнику ТОВ «Євробуд» письмове повідомлення про вчинення ним дій в майнових інтересах юридичної особи ТОВ «Євробуд», надавши можливість ознайомитися з оригіналами документів, що підтверджують його дії, та пред'явив вимогу про відшкодування витрат та виплати винагороди. Кошти повернуті не були, за таких обставин Мерешко О. звернувся до суду з позовом про відшкодування витрат у зв'язку із вчиненням дій в майнових інтересах іншої особи без її доручення в сумі 80 000 грн та 5 000 грн винагороди за вчинення ним вищезазначених дій.

1. Визначте порядок відшкодування витрат, понесених особою у зв'язку із вчиненням нею дій в майнових інтересах іншої особи без її доручення.
2. Проаналізуйте правовідносини, що виникли між сторонами.
3. Чи існують правові підстави для задоволення вимог Мерешко О.?
4. Чи вплине на Ваше рішення той факт, що Мерешко О. за першої нагоди не повідомив керівництво ТОВ «Свробуд» про вчинені ним дії?

Практичне завдання № 2

Солдат строкової служби у відпустці Веселинов до приїзду працівників ДСНС врятував дитину Танченко із її будинку, який горів внаслідок потрапляння бойового снаряду. Він одержав опіки II, III ступеня.

1. Надайте правову кваліфікацію відносин, які виникли.
2. Чи має право Веселинов на відшкодування шкоди? Якщо так, хто має відшкодовувати завдану йому шкоду?

Практичне завдання № 3

Польова попросила сусідку Жолудь приглянути за будинком, поки вона буде місяць гостювати у сина. Через тиждень стався буревій, внаслідок чого були пошкоджені будинки Польової і Жолудь. Ремонтуючи свій будинок, Жолудь відремонтувала будинок Польової, у якому було пошкоджено дах та вікна.

Коли Польова повернулась Жолудь повідомила її про ремонтні роботи, надала розрахункові документи щодо їх проведення. Польова відмовилась повернути кошти, мотивуючи тим, що вона не просила Жолудь про ремонт, який міг би зробити її син. При цьому, Польова бачила повідомлення від Жолудь про необхідність здійснення ремонту її будинку.

Жолудь звернулася до суду.

1. Надайте правову кваліфікацію відносин, які виникли.
2. Вирішіть спір з посиланням на норми чинного законодавства.

Практичне завдання № 4

У ніч на 15 жовтня 2022 року було затоплено квартиру на 2 поверсі за адресою вул. Академічна, 13, внаслідок чого пошкоджено меблевий гарнітур, палац, картини, диван, електричну техніку. На ремонт стін було витрачено 15000 грн., а інші майнові збитки

становлять 50 000 грн. Як виявилось, наймач Сірко, яка проживає вище, залишила відкритим водопровідний кран, що стало причиною аварії. Наймачка Сірко вважає, що вона не затоплювала квартири, оскільки вода була подана раніше, ніж це прийнято за графіком.

1. Чи є в даному випадку вина громадянки Сірко?

2. Чи буде суб'єкт нести відповідальність та відшкодовувати шкоду? Якщо так, то чому?

3. Вирішіть спір. Відповідь обґрунтуйте.

Практичне завдання № 5

Громадянин Мішко прогулювався парком. Собака бійцівської породи, що належала громадянину Ніколаєву, напала на Мішко, порвавши на ньому джинсові брюки та покусавши ногу. Одяг ремонту не підлягав, а від одержаних укусів громадянин Мішко проходив курс лікування. Власник собаки відмовився відшкодовувати шкоду у розмірі 5000 грн та моральну шкоду в розмірі 3000 грн. мотивуючи тим, що собака була на повідку й несподівано вирвалася. Громадянин Мішко наполягає на відшкодуванні.

1. Що є джерелом підвищеної небезпеки?

2. Чи буде власник собаки нести відповідальність? Чому?

3. Вирішіть спір. Відповідь обґрунтуйте.

Практичне завдання № 6

16 січня 2023 року адвокат Бутко В.В., який діє від імені позивача, звернувся до суду з позовною заявою про стягнення з ПАТ «Ромком» моральної шкоди, завданої смертю її батька на виробництві у розмірі 192 100,00 грн.

Свої позовні вимоги обґрунтовує тим, що о 16 годині 30 хвилин на підприємстві відповідача – дільниці № 16 шахти «Ювілейна», під час виконання трудових обов'язків був смертельно травмований батько позивача.

Внаслідок нещасного випадку смертю батька позивачу завдано моральну шкоду. Втрата батька має незворотні негативні зміни, які відбулись у її особистому житті.

15 лютого 2023 року відповідач надав суду відзив на позовну заяву, у якому просив суд ухвалити рішення про відмову позивачу в задоволенні позову. В обґрунтування зазначив, що позивачем не доведено факту саме завдання її моральної шкоди та її розмір.

1. Що є моральною шкодою?

2. В яких випадках здійснюється відшкодування моральної шкоди?
3. Яке рішення повинен прийняти суд? Відповідь обґрунтуйте.

Практичне завдання № 7

Громадянин Журенко, працюючи на присадибній ділянці на дачній території біля свого будинку, несподівано почув за своєю спиною людський крик. Озирнувшись, він побачив свого сусіда громадянина Бевзюка з травмованою ступнею. Як виявилось пізніше, Бевзюк поцікавився, що робить у такий пізній час його сусід і підійшов до нього ззаду. Журенко лопатою, якою копав грядки, вдарив Бевзюка по нозі. Внаслідок цього громадянин Бевзюк зазнав перелом ступні та 20 днів знаходився на лікарняному, про що свідчить лист про непрацездатність.

1. Чи винен у даному випадку громадянин Журенко?
2. Чи має місце в даному випадку відповідальність? Якщо так, то яка саме?
3. Проаналізуйте ситуацію. Вирішіть спір.

Завдання для самостійної роботи:

Завдання № 1

Порівняйте кондикційні зобов'язання із зобов'язаннями вчинення дій в майнових інтересах іншої особи без її доручення, зобов'язаннями із відшкодування шкоди.

Завдання № 2

Визначте особливості відшкодування шкоди, заподіяної в стані «необхідної оборони» та «крайньої необхідності» за нормами цивільного та кримінального права?

ТЕСТОВІ ПИТАННЯ

1. Зобов'язання, метою яких є забезпечення виконання головного зобов'язання, називаються:
 - а) охоронними;
 - б) акцесорними;
 - в) регулятивними;
 - г) факультативними.

2. У який строк боржник повинен виконати свій обов'язок, визначений моментом пред'явлення вимоги?
 - а) негайно;
 - б) у розумний строк від дня пред'явлення вимоги;
 - в) у семиденний строк від дня пред'явлення вимоги, якщо обов'язок негайного виконання не впливає із договору або актів цивільного законодавства;
 - г) у десятиденний строк від дня пред'явлення вимоги, якщо обов'язок негайного виконання не впливає із договору або актів цивільного законодавства.

3. Зміна кредитора у зобов'язанні здійснюється:
 - а) без згоди боржника;
 - б) без згоди боржника, якщо інше не встановлено договором або законом;
 - в) лише за згодою боржника;
 - г) за згодою боржника, якщо інше не встановлено договором або законом.

4. Кав'ярня «Простір» відкриває мережу закладів в місті Києві. Кожен заклад бере на себе обов'язок здійснювати продаж напоїв та продуктів харчування кожному, хто до нього звернеться. Який договір укладатиметься зі споживачами?
 - 1) Договір на користь третьої особи
 - 2) Попередній договір
 - 3) Договір приєднання
 - 4) Публічний договір

5. Зміст договору це:

- а) всі істотні умови договору;
- б) умови про предмет договору;
- в) права та обов'язки сторін;
- г) всі умови договору.

6. Приватне підприємство «Квітка» передало 16 березня 2022 року в оренду приміщення ТОВ «Акваліта», однак письмовий договір був укладений тільки 16 травня 2022 року. ТОВ «Акваліта» відмовилося сплачувати на цій підставі орендну плату за 2 місяці, які передували даті укладення письмового договору. В якій формі мав бути укладений договір оренди приміщення?

- 1) В усній формі;
- 2) В письмовій формі;
- 3) В усній формі, за умови досягнення згоди щодо всіх істотних умов;
- 4) В електронній формі.

7. Календарний строк використання продукції за призначенням, починаючи від дня введення в обіг чи після ремонту, протягом якого виробник (виконавець) гарантує її безпеку та несе відповідальність за істотні недоліки, що виникли з його вини є:

- а) строком виявлення недоліків;
- б) строком придатності;
- в) гарантійним строком;
- г) строком служби.

8. До вимог у зв'язку з недоліками проданого товару застосовується позовна давність:

- а) 1 рік;
- б) 5 років;
- в) 3 роки;
- г) півроку.

9. Предметом договору дарування є:

- а) рухоме та нерухоме майно;
- б) майнові права, рухоме та нерухоме майно;
- в) «особисті» права вимоги;

10. Якщо договором ренти встановлено, що одержувач ренти передає майно у власність платника ренти безоплатно, до відносин сторін щодо передання майна застосовуються загальні положення про договір:

- а) дарування;
- б) міни;
- в) купівлі-продажу;
- г) позички.

11. Предметом договору лізингу може бути:

- а) неспоживна річ, визначена індивідуальними та родовими ознаками;
- б) споживна річ, визначена родовими ознаками;
- в) неспоживна річ, визначена індивідуальними ознаками та віднесена відповідно до законодавства до основних фондів;
- г) річ, визначена індивідуальними та родовими ознаками та віднесена відповідно до законодавства до основних фондів.

12. На кого покладено обов'язок проведення поточного та капітального ремонту транспортного засобу, зданого в найм з екіпажем?

- а) на наймача та наймодавця солідарно;
- б) на наймача, за рахунок наймодавця;
- в) на наймодавця;
- г) на наймача.

13. Коли строк договору найму будівлі або іншої капітальної споруди не встановлений сторонами, вважається, що договір укладений на:

- а) три роки;
- б) один рік;
- в) невизначений строк;
- г) п'ять років.

14. Істотними умовами договору найму житла є:

- а) предмет;
- б) предмет та строк;
- в) предмет та ціна.

15. Комерційна юридична особа, не може передавати речі у безоплатне користування:

- а) особі, яка є її засновником, учасником, керівником, членом її органу управління або контролю;
- б) іншій юридичній особі;
- в) юридичній особі та членам її органу або контролю.

16. Якщо позичкодавець не виконує обов'язку передати річ у користування, друга сторона має право вимагати:

- а) розірвання договору та відшкодування завданих збитків;
- б) передачу речі;
- в) сплати неустойки за неналежне виконання договору.

17. Договір підряду є договором:

- 1) реальним, взаємним, відплатним;
- 2) консенсуальним, взаємним, відплатним;
- 3) публічним, взаємним, відплатним;
- 4) приєднання, одностороннім, відплатним;
- 5) реальним, безоплатним.

18. Яка сторона за договором підряду несе відповідальність за несхоронність майна, переданого замовником підряднику?

- 1) підрядник, якщо його відповідальність передбачена договором;
- 2) підрядник, в силу закону;
- 3) замовник як власник матеріалу;
- 4) замовник і підрядник солідарно;
- 5) сторона, яка передбачена договором.

19. При виконанні роботи за договором підряду з матеріалу замовника залишки матеріалу:

- 1) залишаються у підрядника;

- 2) залишаються у підрядника в якості розрахунку за виконану роботу;
- 3) повертаються замовнику;
- 4) знищуються, якщо інше не передбачено договором;
- 5) реалізуються підрядником на правах комісіонера.

20. У разі перевищення твердого кошторису усі пов'язані з цим витрати несе:

- 1) підрядник, якщо інше не передбачено договором;
- 2) підрядник, якщо інше не встановлено законом;
- 3) замовник, якщо інше не встановлено у договорі;
- 4) замовник, якщо інше не встановлено законом;
- 5) сторона, що надала матеріал для роботи.

21. Якщо підрядник виконує роботу за договором підяду настільки повільно, що закінчення її у строк стає явно неможливим, замовник має право вимагати від підрядника:

- 1) прискорення виконання роботи;
- 2) сплати неустойки;
- 3) відшкодування збитків та відмовитися від договору підяду;
- 4) повернення попередньої оплати та відшкодування збитків;
- 5) усі відповіді правильні.

22. У разі виникнення між замовником і підрядником спору з приводу недоліків виконаної роботи або їх причин, на вимогу будь-кого з них призначається експертиза, витрати на проведення якої, як правило, несе:

- 1) сторона, яка вимагала її призначення;
- 2) замовник і підрядник солідарно;
- 3) замовник;
- 4) підрядник;
- 5) за домовленістю сторін.

23. У разі виявлення недоліків за договором побутового замовлення споживач має право:

- 1) безоплатного усунення недоліків;
- 2) зменшення ціни виконаної роботи;

- 3) відшкодування збитків з усуненням недоліків своїми силами;
- 4) відшкодування збитків з усуненням недоліків із залученням третьої особи;
- 5) достроково розірвати договір з відшкодуванням збитків.

24. Виконавець роботи за договором побутового замовлення повинен:

- 1) бути суб'єктом підприємництва;
- 2) мати обов'язково торговий патент;
- 3) мати дозвіл органів виконавчої влади на виконання робіт;
- 4) мати ліцензію на право заняття певною діяльністю;
- 5) мати дозвіл замовника.

25. Чи має право виконавець використати одержаний результат науково-дослідних, дослідно-конструкторських та технологічних робіт для власних потреб?

- 1) має право, але повинен отримати згоду замовника;
- 2) має право, якщо інше не встановлено договором;
- 3) не має права.

26. Якщо в ході виконання дослідно-конструкторських і технологічних робіт виявляється неможливість досягнення результату внаслідок обставин, що виникли не з вини виконавця, замовник зобов'язаний:

- 1) оплатити вартість виконаної частини робіт;
- 2) відшкодувати витрати виконавця;
- 3) не повинен оплачувати роботи.

27. Власником об'єкта будівництва або результату інших будівельних робіт до їх здачі є:

- 1) замовник;
- 2) підрядник;
- 3) субпідрядник;
- 4) замовник і підрядник – на праві спільної сумісної власності;
- 5) сторона, зазначена у договорі.

28. ТОВ «Промбуд» звернулося до суду з позовом до професійно-технічного училища про відшкодування 205 000,00 грн. вартості будівельно-монтажних робіт. Відповідач надав акт огляду об'єкта, згідно з яким роботи були виконані із суттєвими недоліками, які досі не були усунені. Який об'єкт цивільних правовідносин названо у завданні?

- 1) будівельно-монтажні роботи;
- 2) вартість будівельно-монтажних робіт, відшкодування якої вимагає позивач;
- 3) відносини підряду;
- 4) професійно-технічне училище.

29. Договір перевезення транспортом загального користування є договором:

- 1) організаційним;
- 2) одностороннім;
- 3) фідучіарним;
- 4) публічним.

30. Коносамент – це документ, що містить умови договору перевезення вантажу на:

- 1) морському транспорту;
- 2) автомобільному транспорту;
- 3) залізничному транспорту;
- 4) повітряному транспорту.

31. Перевезення в прямому змішаному сполученні – це:

- 1) перевезення одним транспортним підприємством;
- 2) перевезення одним транспортним підприємством з використанням одного виду транспорту;
- 3) перевезення кількома видами транспорту за єдиним транспортним документом.

32. Укладення договору перевезення вантажу підтверджується:

- 1) розпискою;
- 2) квитанцією;
- 3) транспортним ордером;
- 4) транспортною накладною.

33. Предметом договору транспортного експедирування є:

- 1) здійснення фінансової діяльності;
- 2) здійснення будь-якої діяльності;
- 3) дії юридичного та фактичного характеру;
- 4) послуги, пов'язані з перевезенням вантажу.

34. Клієнт повинен видати експедиторові для виконання його обов'язків:

- 1) копію договору;
- 2) квитанцію;
- 3) рекомендаційний лист;
- 4) довіреність.

35. Форма договору зберігання:

- 1) усна;
- 2) проста письмова;
- 3) нотаріально посвідчена;
- 4) за загальними нормами ЦК про правочини.

36. Який порядок користування річчю, що передана на зберігання:

- 1) можна користуватися без згоди поклажодавця;
- 2) користуватися не можна;
- 3) можна користуватися лише за згодою поклажодавця;
- 4) користуватися можуть треті особи.

37. Визначення якого поняття наводиться: «Договір, за яким товарний склад зобов'язується за плату зберігати товар, переданий йому поклажодавцем, і повернути цей товар у схоронності»:

- 1) договір охорони;
- 2) договір зберігання;
- 3) договір складського зберігання;
- 4) договір міні;

38. Обов'язкова форма договору страхування:

- 1) усна;
- 2) нотаріально засвідчена;

- 3) за згодою сторін;
- 4) письмова.

39. Як слід оцінити договір, якщо страхова сума, зазначена в договорі, перевищує страхову вартість:

- 1) договір вважається нікчемним в частині, що перевищує страхову вартість;
- 2) не має ніякого юридичного значення;
- 3) договір визнається недійсним у повному обсязі;
- 4) договір має бути розірваний.

40. До якого поняття відноситься наступне визначення «плата за страхування, яку страхувальник зобов'язаний сплатити страховику у порядку та строки, визначені договором страхування»:

- 1) страхова премія;
- 2) страховий внесок;
- 3) ціна страховки;
- 4) податок.

41. Початок дії договору страхування визначається з моменту:

- 1) підписання договору;
- 2) настання події;
- 3) сплати першого внеску страхової премії, якщо договором не передбачено інше;
- 4) повної виплати страхової суми.

42. Як називаються сторони за договором доручення:

- 1) позивач і відповідач;
- 2) довіритель та виконавець;
- 3) дебітор і кредитор;
- 4) довіритель та повірений.

43. На кого покладаються витрати за договором комісії:

- 1) на комісіонера;
- 2) на комітента;
- 3) на виконавця;
- 4) розподіляються порівну.

44. Як розподіляється додаткова вигода, якщо комісіонер уклав правочин на більш вигідних умовах, ніж це обумовлено в договорі:

- 1) порівню, якщо інше не передбачено договором;
- 2) тільки порівню;
- 3) все належить комісіонеру;
- 4) все належить комітенту.

45. За договором доручення повірений може бути зобов'язаний вчинити від імені та за рахунок довірителя такі дії:

- 1) вступити в шлюб;
- 2) провести переговори щодо укладення в майбутньому договору поставки;
- 3) укласти попередній договір;
- 4) відібрати від особи, з якою довіритель попередньо уклав договір оренди, не повернуте в строк орендоване майно;
- 5) розбити вітрове скло автомобіля, внаслідок чого в довірителя виникнуть права та обов'язки по відшкодуванню шкоди.

46. За договором комісії комісіонер може бути зобов'язаний за дорученням комітента вчинити від свого імені такі дії:

- 1) провести переговори та домовитись про орієнтовну ціну майбутнього договору купівлі-продажу цінних паперів;
- 2) укласти договір купівлі-продажу цінних паперів;
- 3) здійснити маркетингові дослідження ринку та провести переговори;
- 4) подати заявку на видачу патенту на винахід;
- 5) подати до суду позовну заяву.

47. Договір управління нерухомим майном укладається:

- 1) в письмовій формі;
- 2) в письмовій формі і підлягає нотаріальному посвідченню;
- 3) в письмовій формі, підлягає державній реєстрації;
- 4) в письмовій формі, підлягає нотаріальному посвідченню і державній реєстрації;
- 5) в письмовій формі і на вимогу установника підлягає нотаріальному посвідченню.

48. Управитель може відчужувати майно, передане в управління, лише за згодою:

- 1) установника управління;
- 2) довірителя;
- 3) суду;
- 4) комітента;
- 5) вигодонабувача

49. Гулько доручив своєму приятелю Івану отримати в Центрі надання адміністративних послуг документи, видані за результатами розгляду його звернення, та видав відповідну довіреність. Жодних оплат за договором не передбачено. Який договір уклав Гулько з Іваном?

1. Договір на управління майном
- 2) Агентський договір
- 3) Договір комісії
- 4) Договір доручення

50. Договір банківського вкладу – це:

- 1) кожна із сторін зобов'язується передати другій стороні у власність один товар в обмін на інший товар;
- 2) договір, за яким банк або інша фінансова установа (кредитодавець) зобов'язується надати грошові кошти (кредит) позичальникові у розмірі та на умовах, встановлених договором, а позичальник зобов'язується повернути кредит і сплатити відсотки;
- 3) договір, за яким одна сторона (банк), що прийняла від другої сторони (вкладника) або для неї грошову суму (вклад), що надійшла, зобов'язується виплачувати вкладникові таку суму та відсотки на неї або дохід в іншій формі на умовах та в порядку, встановлених договором;
- 4) договір, за яким одна сторона (дарувальник) передає або зобов'язується передати в майбутньому другій стороні (обдаровуваному) безоплатно майно (дарунок) у власність;
- 5) договір, за яким одна сторона (продавець) передає або зобов'язується передати майно (товар) у власність другій стороні (покупцеві), а покупець приймає або зобов'язується

прийняти майно (товар) і сплатити за нього певну грошову суму.

51. Договір банківського рахунка – це:

- 1) договір, за яким одна сторона (одержувач ренти) передає другій стороні (платникові ренти) у власність майно, а платник ренти взамін цього зобов'язується періодично виплачувати одержувачеві ренту у формі певної грошової суми або в іншій формі;
- 2) договір, за яким одна сторона (відчужувач) передає другій стороні (набувачеві) у власність житловий будинок, квартиру або їх частину, інше нерухоме майно або рухоме майно, яке має значну цінність, взамін чого набувач зобов'язується забезпечувати відчужувача утриманням та (або) доглядом довічно;
- 3) договір, за яким одна сторона (банк), що прийняла від другої сторони (вкладника) або для неї грошову суму (вклад), що надійшла, зобов'язується виплачувати вкладникові таку суму та відсотки на неї або дохід в іншій формі на умовах та в порядку, встановлених договором;
- 4) договір, за яким банк зобов'язується приймати і зараховувати на рахунок, відкритий клієнтові (володільцеві рахунка), грошові кошти, що йому надходять, виконувати розпорядження клієнта про перерахування і видачу відповідних сум з рахунка та проведення інших операцій за рахунком;
- 5) договір, за яким одна сторона (продавець) передає або зобов'язується передати майно (товар) у власність другій стороні (покупцеві), а покупець приймає або зобов'язується прийняти майно (товар) і сплатити за нього певну грошову суму.

52. Документом, що підтверджує письмову форму договору банківського вкладу, може бути:

- 1) ощадна книжка;
- 2) паспорт громадянина України;
- 3) податкова декларація;
- 4) лише належним чином оформлений договір;
- 5) письмове розпорядження, підписане представником банку

53. Права та обов'язки сторін договору банківського рахунка виникають з моменту:

- 1) досягнення згоди по всіх істотних умовах;
- 2) підписання;
- 3) нотаріального посвідчення;
- 4) внесення коштів на банківський рахунок;
- 5) немає правильної відповіді.

54. Якщо банк пропонує клієнту укласти договір банківського рахунка лише шляхом приєднання до договору на умовах, встановлених банком у формулярах, і при цьому клієнт не може запропонувати свої умови, такий договір розглядається як:

- 1) публічний договір;
- 2) договір приєднання;
- 3) договір на користь третьої особи;
- 4) нечинний;
- 5) неукладений.

55. Предметом договору банківського рахунка є:

- 1) речі, визначені родовими ознаками;
- 2) грошові кошти: національна валюта України або іноземна валюта, що є на рахунку клієнта;
- 3) будь-які грошові кошти;
- 4) гроші, що належать банку.

56. Публічна обіцянка винагороди є публічною, якщо:

- а) в ній визначені строк та місце виконання необхідних дій;
- б) вона сповіщена у засобах масової інформації або іншим чином невизначеному колу осіб;
- в) вона стосується державних інтересів;
- г) усі відповіді вірні.

57. Публічна обіцянка винагороди без оголошення конкурсу є:

- а) двостороннім правочином;
- б) одностороннім договором;
- в) одностороннім правочином;
- г) багатостороннім договором.

58. У яких зобов'язаннях шкода може бути відшкодована незалежно від вини особи, яка її завдала?

- а) з відшкодування шкоди, завданої неповнолітньою особою;
- б) з відшкодування шкоди, завданої малолітньою особою;
- в) з відшкодування шкоди, завданої джерелом підвищеної небезпеки;
- г) з відшкодування шкоди, завданої недієздатною особою.

59. Чи мають батьки (усиновлювачі) право регресу до своїх дітей у разі відшкодування завданої ними шкоди по досягненню повноліття?

- а) ні;
- б) так;
- в) так, якщо у дітей є власний заробіток;
- г) ні, окрім випадків, коли батьки стали непрацездатними.

60. Моральна шкода відшкодовується незалежно від вини фізичної або юридичної особи, яка її завдала:

- а) якщо шкоду завдано у стані крайньої необхідності;
- б) якщо шкоду завдано працівником юридичної особи;
- в) якщо шкоду завдано каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю фізичної особи внаслідок дії джерела підвищеної небезпеки;
- г) якщо шкоду завдано особою в разі здійснення нею права на самозахист.

ТЕМИ ДЛЯ ПРЕЗЕНТАЦІЙ ТА ПОВІДОМЛЕНЬ

1. Розвиток зобов'язального права: історичний аспект.
2. Цесія як спосіб заміни кредитора: правовий аналіз, дослідження юридичної практики.
3. Правове регулювання грошових зобов'язань у законодавстві.
4. Юридична природа регресних зобов'язань: правовий аналіз, дослідження юридичної практики.
5. Вплив зміни обставин на виконання зобов'язань.
6. Одностороння відмова від зобов'язання: законодавчі норми та практика реалізації права.
7. Розмежування понять збитків та майнової шкоди. Визначення розміру збитків, майнової шкоди.
8. Розмежування понять та порядок розрахунків інфляційних нарахувань, процентів річних, неустойки, процентів за користування чужими грошовими коштами.
9. Порівняльний аналіз гарантії та поруки.
10. Здійснення стягнення предмету іпотеки: аналіз судової практики і практики позасудового врегулювання.
11. Іпотека майнових прав пов'язаних з нерухомістю.
12. Договірне право: історія розвитку.
13. Електронний договір: практика застосування.
14. Наслідки порушення умов договору: аналіз юридичної практики.
15. Визнання договору недійсним: аналіз судової практики.
16. Розірвання договору: аналіз судової практики.
17. Свобода договору та її межі у цивільному праві
18. Попередній договір за цивільним законодавством
19. Публічний договір: цивільно-правовий аспект
20. Договір приєднання в цивільному праві України
21. Особливості поставки продукції для задоволення пріоритетних державних потреб.

22. Права покупця у разі продажу йому товару неналежної якості за договором роздрібної купівлі-продажу.
23. Цивільно-правове регулювання оренди державного та комунального майна.
24. Договір прокату як публічний договір та договір приєднання.
25. Цивільно-правове регулювання благодійної діяльності.
26. Загальна характеристика договору довічного утримання (догляду) за законодавством України та зарубіжних країн.
27. Порядок укладення, зміни та припинення договору довічного утримання.
28. Договір аутсорсингу та аутстафінгу: порівняльна характеристика
29. Правове регулювання субпідрядних відносин у будівництві.
30. Ризик підрядника, за договором підряду. Ризик випадкового знищення або випадкового пошкодження матеріалу.
31. Значення строків для виконання договору будівельного підряду.
32. Медичні послуги: правове регулювання та особливості надання.
33. Підстави і межі відповідальності перевізника.
34. Претензії і позови в транспортних зобов'язаннях.
35. Послуга транспортного експедирування: цивільно-правова характеристика.
36. Види договорів чартеру (фрахтування) в цивільному праві.
37. Правове регулювання страхування цивільно-правової відповідальності власників транспортних засобів.
38. Застосування суброгації та регресу у страхових відносинах.
39. Особливості зберігання речей у ломбардах, камерах схову, гардеробах, готелях.
40. Зберігання на товарному складі. Складські документи: види та значення.
41. Акредитив як форма розрахунку.
42. Правове регулювання розрахунків векселями.
43. Платіжні карти: правове регулювання та проблемні питання.
44. Договір рахунка умовного зберігання (ескроу).
45. Зобов'язання з односторонніх дій: поняття та види.

- 46. Загальна характеристика зобов'язань, що виникають із безпідставного збагачення.
- 47. Співвідношення реституції та зобов'язань з набуття, збереження майна без достатньої правової підстави
- 48. Відшкодування юридичною чи фізичною особою шкоди, завданої їхнім працівником.
- 49. Відшкодування шкоди завданої недієздатними особами
- 50. Моральна шкоди як спосіб захисту порушених прав у соціальних мережах

ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ І ВМІНЬ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ

1. Поняття та система зобов'язального права.
2. Поняття, види та елементи зобов'язань.
3. Заміна боржника та кредитора в зобов'язанні.
4. Суть і значення регресних зобов'язань.
5. Поняття та загальні правила виконання зобов'язань.
6. Поняття, підстави та види припинення зобов'язань.
7. Правові наслідки порушення зобов'язання. Способи захисту сторін зобов'язання.
8. Відшкодування збитків, завданих порушенням зобов'язання. Відшкодування моральної шкоди.
9. Особливості виконання та відповідальності за порушення грошових зобов'язань.
10. Підстави звільнення від цивільно-правової відповідальності.
11. Засоби забезпечення виконання зобов'язань: ознаки, види та умови.
12. Неустойка як спосіб забезпечення виконання зобов'язання. Форми та види неустойки.
13. Порука. Форма, зміст, строки, підстави припинення договору поруки.
14. Гарантія як спосіб забезпечення виконання зобов'язань.
15. Поняття завдатку та його відмінність від авансу.
16. Застава як спосіб забезпечення виконання зобов'язання, форма, зміст, види та правове регулювання.
17. Правове регулювання іпотеки. Порядок звернення стягнення на предмет іпотеки.
18. Поняття, значення та функції договору в цивільному праві. Свобода договору та її межі.
19. Консенсуальні і реальні договори. Односторонні і двосторонні договори. Відплатні та безвідплатні договори.
20. Переддоговірні правочини. Попередній договір. Змішаний договір.
21. Публічний договір. Договір приєднання.
22. Зміст договору. Істотні та типові умови договору.

23. Порядок укладення договорів: оферта, акцепт. Публічна оферта.
24. Зміна і розірвання договору: підстави, порядок та правові наслідки.
25. Поняття та ознаки договору купівлі-продажу, сфера застосування та джерела правового регулювання.
26. Сторони в договорі купівлі-продажу. Зміст та форма договору купівлі-продажу.
27. Права та обов'язки продавця за договором купівлі-продажу. Правові наслідки продажу товару неналежної якості.
28. Гарантії якості товару в договорі купівлі-продажу. Гарантійний строк і строк придатності.
29. Права та обов'язки покупця за договором купівлі-продажу. Правові наслідки порушення покупцем своїх зобов'язань.
30. Договір роздрібною купівлі-продажу.
31. Захист прав споживачів: основні поняття, засади та правила.
32. Договір поставки.
33. Зовнішньоекономічний договір купівлі-продажу: ознаки, джерела правового регулювання, порядок укладання.
34. Договір постачання енергетичними та іншими ресурсами через приєднану мережу.
35. Договір міни (бартеру).
36. Договір дарування: поняття, предмет, ознаки, сфера застосування. Сторони в договорі.
37. Види та форма договору дарування.
38. Поняття, зміст, форма та сторони договору ренти.
39. Поняття, зміст, форма та сторони договору довічного утримання (догляду).
40. Договір найму (оренди): поняття, ознаки, сфера застосування та джерела правового регулювання. Сторони в договорі. Форма договору найму (оренди).
41. Предмет договору найму (оренди). Плата за користування майном. Строк договору найму (оренди).
42. Права і обов'язки сторін за договором найму (оренди). Ремонт орендованої речі. Правові наслідки поліпшень орендованого майна.
43. Припинення договору найму (оренди).
44. Договір оренди земельної ділянки.
45. Договір найму (оренди) будівлі або іншої капітальної споруди.
46. Договір найму (оренди) транспортного засобу та договір прокату.

47. Договір лізингу: поняття, джерела правового регулювання, сфера застосування. Види договору лізингу.
48. Договір оренди державного та комунального майна: ознаки, джерела правового регулювання, порядок укладання.
49. Договір найму житла: поняття, ознаки, джерела правового регулювання.
50. Права та обов'язки сторін у договорі найму житла за ЦК України. Особи, які постійно проживають з наймачем. Тимчасові мешканці.
51. Договір позички.
52. Договір підряду: поняття, ознаки, сфера застосування, джерела правового регулювання.
53. Сторони в договорі підряду. Система генерального підряду.
54. Предмет договору підряду. Ціна в договорі підряду. Кошторис.
55. Права та обов'язки сторін за договором підряду. Ризики підрядника. Правові наслідки порушення зобов'язань за договором підряду.
56. Договір побутового підряду.
57. Договір будівельного підряду: поняття, сфера застосування, джерела правового регулювання. Сторони у договорі. Укладення договору будівельного підряду.
58. Зміст договору будівельного підряду. Права і обов'язки сторін. Порядок передання та прийняття виконаних робіт. Відповідальність сторін за договором.
59. Договір підряду на проведення проектних та пошукових робіт.
60. Договір на виконання науково-дослідних, дослідно-конструкторських та технологічних робіт. Наслідки неможливості досягнення результату за договором.
61. Договір про надання послуг та його види. Права та обов'язки сторін за договором про надання послуг.
62. Поняття та види перевезень, джерела їх правового регулювання.
63. Договір перевезення вантажу.
64. Договір перевезення пасажирів та багажу.
65. Перевезення вантажу автомобільним транспортом.
66. Перевезення вантажу залізничним транспортом.
67. Перевезення вантажу морським транспортом.
68. Договір транспортного експедирування: поняття, ознаки, сфера застосування, джерела правового регулювання.
69. Договір чартеру (фрахтування): поняття, ознаки, сфера застосування, джерела правового регулювання.

70. Договір зберігання: поняття, ознаки, сфера застосування, джерела правового регулювання.
71. Зміст договору зберігання. Права та обов'язки сторін, порядок їх виконання. Професійний зберігач.
72. Відповідальність зберігача за втрату (нестачу) чи пошкодження речі. Особливості відповідальності професійного зберігача.
73. Договір зберігання на товарному складі.
74. Зберігання речей в камерах схову. Зберігання речей в гардеробі. Зберігання речей у готелі.
75. Договір охорони об'єктів.
76. Страхування як цивільно-правовий інститут. Поняття страхування та джерела його правового регулювання. Види і форми страхування.
77. Страховик, страхувальник, застрахована особа, вигодонабувач у відносинах страхування.
78. Договір страхування: поняття, ознаки. Укладення договору страхування. Форма договору.
79. Права і обов'язки сторін за договором страхування. Відмова від здійснення страхової виплати.
80. Випадки застосування суброгації та регресу у страхових відносинах.
81. Припинення договору страхування. Недійсність договору страхування.
82. Договір доручення: поняття, ознаки, сфера застосування. Права та обов'язки сторін, їх зміст та порядок виконання.
83. Договір комісії: поняття, ознаки, сфера застосування. Права та обов'язки сторін, їх зміст та порядок виконання.
84. Поняття та ознаки договору управління майном. Права та обов'язки сторін, їх зміст та порядок виконання.
85. Форма та істотні умови договору управління майном. Припинення договору управління майном. Відповідальність сторін.
86. Цивільно-правова характеристика агентського та брокерського договорів.
87. Система розрахунково-кредитних правовідносин. Способи та форми розрахунків.
88. Форми безготівкових розрахунків (платіжне доручення, акредитив, інкасо, чеки).
89. Договір банківського вкладу: поняття, ознаки, джерела правового регулювання. Види вкладів.

90. Порядок укладення та форма договору банківського вкладу.
91. Підстави припинення договору банківського вкладу. Повернення вкладу та процентів.
92. Поняття і види банківських рахунків.
93. Договір банківського рахунку: поняття, ознаки, джерела правового регулювання.
94. Права та обов'язки сторін за договором банківського рахунку. Овердрафт. Підстави і черговість списання коштів з рахунка.
95. Відповідальність за невиконання чи неналежне виконання договору банківського рахунку.
96. Банківська таємниця. Гарантії забезпечення інтересів клієнтів банку.
97. Поняття та особливості договору рахунку умовного зберігання (ескроу).
98. Договір позики: поняття, ознаки, джерела правового регулювання. Сторони в договорі.
99. Зміст договору позики. Форма укладення та підтвердження укладення договору позики.
100. Правові наслідки порушення договору позики позичальником.
101. Кредитний договір: поняття, ознаки, джерела правового регулювання. Сторони в кредитному договорі.
102. Відповідальність сторін за невиконання чи неналежне виконання договору кредиту.
103. Договір споживчого кредиту: поняття, ознаки, джерела правового регулювання. Сторони в договорі.
104. Договір факторингу: поняття, ознаки, джерела правового регулювання. Сторони в договорі.
105. Зобов'язання із публічної обіцянки винагороди.
106. Зобов'язання із вчинення дій в майнових інтересах іншої особи без її доручення.
107. Зобов'язання із рятування здоров'я та життя фізичної особи, майна фізичної або юридичної особи.
108. Поняття, значення, елементи зобов'язань із відшкодування шкоди
109. Підстави та умови виникнення зобов'язань з відшкодування шкоди.
110. Способи відшкодування шкоди, завданої майну потерпілого. Ураховання вини потерпілого та матеріального становища фізичної особи, яка завдала шкоду при вирішенні питання про відшкодування шкоди.

111. Відшкодування шкоди, завданої при здійсненні особою права на самозахист та у стані крайньої необхідності.
112. Відшкодування шкоди, завданої працівником.
113. Відшкодування шкоди, завданої органами публічної влади, їх службовими чи посадовими особами.
114. Особливості відшкодування шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури чи суду.
115. Відшкодування шкоди, завданої малолітньою, неповнолітньою, недієздатною, обмежено дієздатною особою.
116. Відшкодування шкоди, завданої джерелом підвищеної небезпеки та взаємодією кількох джерел підвищеної небезпеки.
117. Відшкодування шкоди, завданої каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я, смертю потерпілого. Розмір і порядок відшкодування такої шкоди.
118. Зобов'язання із відшкодування шкоди, завданої внаслідок недоліків товарів, робіт чи послуг.
119. Особливості відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок лікарської помилки.
120. Особливості відшкодування моральної шкоди.
121. Зобов'язання із набуття чи збереження майна без достатньої правової підстави.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ

Нормативно-правові акти:

1. Господарський Кодекс України: Закон від 16.01.2003 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>
2. Житловий кодекс України: Закон УРСР від 30 червня 1983 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5464-10#Text>
3. Земельний кодекс України: Закон України від 25 жовтня 2001 р. № 2768-III // Офіційний вісник України.– 2001.– № 46. – Ст. 2038.
4. Кодекс торговельного мореплавства України від 23.05.1995 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/176/95-%D0%B2%D1%80#Text>
5. Конвенція ООН про договори міжнародної купівлі-продажу товарів від 11.04.1980. Законодавство України / Верховна Рада України. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_003.
6. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: Міжнародний документ від 04.11.1950 р. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua>
7. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – Офіц. вид.– 1996.– № 30. – Ст. 141.
8. Повітряний кодекс України від 19.05.2011 № 3393-IV. Законодавство України / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3393-17#Text>
9. Порядок оренди житла з викупом: затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 25.03.2009 № 274. Законодавство України / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/274-2009-%D0%BF#Text>
10. Правила торгівлі у розстрочку фізичним особам: затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 30.03.2011 № 383. Законодавство України / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/383-2011-%D0%BF#Text>
11. Принципи міжнародних комерційних договорів (принципи УНІДРУА) від 01.01.1994. Законодавство України / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_920.
12. Про автомобільний транспорт: Закон України від 05.04.2001 № 2344-III. *Законодавство України*/ Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2344-14>

13. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 № 2121-III. *Законодавство України* / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>
14. Про валюту і валютні операції: Закон України від 21.06.2018 № 2473-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2473-19#Text>
15. Про відповідальність за несвоєчасне виконання грошових зобов'язань: Закон України від 22.11.1996 № 543/96-ВР. *Законодавство України* / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/543/96-%D0%B2%D1%80#Text>
16. Про відповідальність за шкоду, завдану внаслідок дефекту в продукції: Закон України від 19.05.2011 № 3390-VI. *Законодавство України* / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3390-17>.
17. Про державну реєстрацію актів цивільного стану: Закон України від 01.07.2010 № 2398-VI. *Законодавство України* / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2398-17#Text>
18. Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень: Закон України від 01.07.2004 № 1952-IV. *Законодавство України* / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1952-15#Text>
19. Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та Порядок реалізації арештованого майна: затв. Наказом Міністерства юстиції України від 29.09.2016 № 2831/5. *Законодавство України* / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1301-16#Text>.
20. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань: Закон України від 15.05.2003 № 755-IV. *Законодавство України* / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15#Text>
21. Про електронні довірчі послуги: Закон України від 05.10.2017 № 2155-VIII. *Законодавство України* / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19>.
22. Про електронну комерцію: Закон України від 03.09.2015 № 675-VIII. *Законодавство України* / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-19>.
23. Про забезпечення вимог кредиторів та реєстрацію обтяжень: Закон України від 18.11.2003 № 1255-IV *Законодавство України* / Верховна Рада України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1255-15>

24. Про залізничний транспорт: Закон України від 04.07.1996 № 273/96-ВР. *Законодавство України* / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/273/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
25. Про заставу: Закон України від 02.10.1992 № 2654-XII. *Законодавство України* / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2654-12#Text>
26. Про затвердження Інструкції про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України: Наказ Міністерства Юстиції України від 22.02.2012 р.
27. Про захист прав споживачів: Закон України від 12.05.1991 № 1023-XII. *Законодавство України* / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12>
28. Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18.09.1991 № 1560-XII. *Законодавство України* / Верховна Рада України
29. Про іпотеку: Закон України від 05.06.2003 № 898-IV. *Законодавство України* / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-15>
30. Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів: Закон України від 01.07.2004 № 1961-IV. *Законодавство України* / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1961-15>
31. Про оренду державного та комунального майна: Закон України від 03.10.2019 № 157-IX. *Законодавство України* / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-20>
32. Про оренду землі: Закон України від 06.10.1998 № 161-XI. *Законодавство України* / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/161-14>
33. Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів: Закон України від 23.12.1997 № 771/97-ВР. *Законодавство України* / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/771/97-%D0%B2%D1%80#Text>
34. Про платіжні послуги: Закон України від 30.06.2021 № 1591-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1591-20#Text>
35. Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину неправопосередніми діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду: Закон України від 01.12.1994 № 266/94-ВР. *Законодавство України* / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266/94-%D0%B2%D1%80#Text>

36. Про практику розгляду судами цивільних справ за позовами про відшкодування шкоди: постанова Пленуму Верховного Суду України від 27.03.1992 № 6. *Законодавство України* / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0006700-92#Text>.
37. Про публічні закупівлі від 25.12.2015 № 922-VIII. *Законодавство України* / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19#Text>
38. Про ринки капіталу та організовані товарні ринки: Закон України від 23.02.2006 № 3480-IV. *Законодавство України* / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15#Text>
39. Про стандартизацію: Закон України від 05.06.2014 № 1315-VII. *Законодавство України* / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1315-18>.
40. Про стимулювання розвитку цифрової економіки: Закон України від 15.07.2021 № 1667-IX. *Законодавство України* / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1667-20#Text>.
41. Про страхування: Закон України від 07.06.1996 № 86/96-ВР. *Законодавство України* / Верховна Рада України. URL:
42. Про судову практику в справах про відшкодування моральної (не-майнової) шкоди: постанова Пленуму Верховного Суду України від 31.03.1995 № 4. *Законодавство України* / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0004700-95#Text>.
43. Про технічні регламенти та оцінку відповідності: Закон України від 15.01.2015 № 124-VIII. *Законодавство України* / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/124-19>.
44. Про торгово-промислові палати в Україні: Закон України від 02.12.1997 № 671/97-ВР. *Законодавство України* / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/671/97-%D0%B2%D1%80#Text>
45. Про фінансовий лізинг: Закон України від 04.02.2021 № 1201-IX. *Законодавство України* / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1201-20>
46. Про фінансові послуги та фінансові компанії: Закон України від 14.12.2021 № 1953-IX. *Законодавство України* / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1953-20#Text>
47. Уніфіковані правила для гарантій на першу вимогу 1992 р. (в ред. від 01.07.2010 діють під назвою «Уніфіковані правила для гарантій

- на вимогу»): публікація МТП № 758, включаючи типові форми (Uniform Rules for Demand Guarantees, including Model Forms).
48. Уніфіковані правила міжнародної торговельної палати для договірних гарантій 1978 р.: публікація МТП № 325. URL: https://docs.dtki.ua/doc/988_005.
49. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>

Основна література:

1. Відповідальність у приватному праві: монографія за заг. ред. І. Безклубого. Київ: Грамота, 2014. 416 с.
2. Діяльність в інтересах іншої особи в умовах війни: цивілістичні аспекти: кол. монографія за ред. проф. Є. О. Харитонова, проф. І. В. Давидової. – Одеса: Фенікс, 2022.– 180 с.
3. Договірне право України. Особлива частина: навч. посіб. / Т. В. Боднар, О. В. Дзера, Н. С. Кузнецова та ін.; за ред. О. В. Дзери. Київ: Юрінком Інтер, 2018. С. 166–192.
4. Зміст зобов'язальних відносин: проблеми теорії та практики: монографія / А. Р. Чанишева; Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». – Одеса: Юрид. літ., 2017.– 471 с.
5. Зобов'язальне право України (елементарний курс): навч. посіб. / [Голубєва Н. Ю. та ін.]; за ред. канд. юрид. наук, доц., нач. каф. цив. права та процесу ОДУВС В. С. Резніченка; Одес. держ. ун-т внутр. справ. О.: [ОДУВС], 2010. 324 с.
6. Зобов'язання у цивільному праві України: методологічні засади правового регулювання: монографія / Н. Ю. Голубєва; Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». О.: Фенікс, 2013. 639 с.
7. Карнаух Б. П. Вина як умова цивільно-правової відповідальності: монографія. Харків: Право, 2014. 224 с.
8. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: у 2 томах / За заг. ред. Дзери О. В., Луць В. В., Кузнецової Н. С. – Юрінком Інтер, 2019.– 1800 с.
9. Оновлення (кодифікація та рекодифікація) цивільного законодавства України: досвід, проблеми та перспективи: монографія / Є. О. Харитонов, О. І. Харитонова. -Одеса: Фенікс, 2020.– 462 с.
10. Оновлення договірного регулювання приватноправових відносин в Україні: монографія / за заг. ред. А. Б. Гриняка, О. О. Кота, М. Д. Пленюк. Київ: НДІ приват. права і підприємництва ім. акад. Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2020. 488 с.

11. Оновлення Цивільного кодексу України: формування підходів: колективна монографія / О. І. Виговський, Н. Ю. Голубєва, С. Д. Гринько та ін.; за ред. проф. Довгерта А. С. і проф. Харитонова Є. О. – Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2020.– 674 с.
12. Права приватної особи в умовах пандемії COVID-19: проблеми здійснення і захисту: монографія / За ред. Харитонова Є. О., Харитонової О. І., Некіт К. Г. – Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2020.– 404 с.
13. Приватне право як концепт. Том III. Концепт приватного права і рекодифікації цивільного законодавства в Україні: рефлексії фронтиру: монографія / О. І. Харитонова Є. О. Харитонов. – Одеса: Фенікс, 2019.– 752 с.
14. Проблеми здійснення та захисту цивільних прав в умовах воєнного стану: монографія [Електронне видання] / за ред.: Є. О. Харитонова, О. І. Харитонової, К. Г. Некіт; упор. – укл. Ю. С. Маршук; НУ «Одеська юридична академія». – Одеса: Фенікс, 2023.– 336 с. – Режим доступу: <https://doi.org/10.32837/11300.23423>
15. Проблеми цивільного права у постпандемічну добу: матеріали круг. столу (м. Одеса, 26 травня 2023 р.) / укл.: І. В. Давидова, О. В. Шамота; за ред.: Є. О. Харитонова, І. В. Давидової; Нац. ун-т «Одес. юрид. академія». – Одеса, 2023.– 210 с. – Режим доступу: <https://doi.org/10.32837/11300.26011>
16. Проблеми цивільного та сімейного права: навчально-методичний посібник (для здобувачів вищої освіти денної форми навчання) [Електронний ресурс] / Є. О. Харитонов, О. М. Калітенко, Д. О. Колодін та ін. – Одеса: Фенікс, 2020.– 129 с. – URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/12592>
17. Рекодифікація цивільного законодавства України в умовах євроінтеграційних процесів: монографія / кол. авт.: Є. О. Харитонов, О. І. Харитонова, Н. Ю. Голубєва та ін. – Київ: Норма права, 2020.– 348 с.
18. Реформування цивільного права в умовах євроінтеграції: навч. посіб. / К. Р. Резворович, О. С. Юнін, О. О. Круглова та ін. – Дніпро: Видавець Біла К. О., 2019.– 180 с.
19. Спасова К. І. Відшкодування моральної шкоди при порушенні немайнових прав у соціальних мережах: дис... канд. юрид. наук: 12.00.03. Одеса, 2021. 227 с.

20. Трохи про приватне право в судовій практиці (за матеріалами публікацій в телеграм-каналі «Трохи про приватне право» за 2022 рік) / Автор та редактор В. І. Крат. – Київ, 2022. 444 с.
21. Харитонов Є.О., Харитонova О.І. Приватне право як концепт. Том II. Пошук парадигми (до історії питання): монографія / О. І. Харитонova Є. О. Харитонов. – Одеса: Фенікс, 2019.– 614 с.
22. Цивільне право (особлива частина). Курс лекцій. За ред. проф. Спасибо-Фатєєвої І.В. ЕКУС, 2022. 640 с.
23. Цивільне право: навч. практикум / кол. авт.: К. Р. Резворович (заг. ред.), М. П. Юніна, А. С. Ділігул та ін. – Дніпро: ДДУВС, 2022.– 220 с.
24. Цивільне право та процес: підготовка до іспиту: навч. посіб. / кол. авт.: К. Р. Резворович (кер.), О. С. Юнін, О. О. Круглова та ін. – Дніпро: Видавець Біла К. О., 2020. – Ч. 1.– 295 с.
25. Цивільне право України: навч. посіб. у 2 т. / Ю. Ф. Іванов, О. В. Куриліна, М. В. Іванова – 2-ге вид. доповн. і переробл. – Том 2. – К.: Алерта, 2019–346 с.
26. Цивільне право України: посібник для підготовки до зовнішнього незалежного оцінювання / кол. авт.; за ред. проф. Є. О. Харитонova, І. В. Давидової. – Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2021. 388 с.
27. Цивільне право. Практикум: навч. посіб. 3-тє вид., перероб. і доп. / За ред. Р. А. Майданика (кер. авт. кол.), Н. С. Кузнєцової, Є. О. Рябоконя. К.: Алерта, 2019. 622 с.
28. Цивільний кодекс України. Станом на 01 січня 2023 р.: наук.-практ. коментар / за заг. ред. докт. юрид. наук, проф. Харитонova Є. О., канд. юрид. наук, доц. Калітенко О. М. – Київ: Норма права, 2023. 1424 с.
29. Цивільний кодекс України: науково-практичний коментар. Т. 7: Загальні положення про зобов'язання та договір / за ред. І. В. Спасибо-Фатєєвої. Харків: ФО-П Лисяк Л. С., 2012. 736 с. (Серія «Коментарі та аналітика»).
30. Цивільно-правове регулювання забудови: навчально-методичний посібник [Електронний ресурс] / Є. О. Харитонов, Н. С. Адаховська, Д. О. Колодін та ін. – Одеса: Фенікс, 2020.– 120 с.

Допоміжна література:

1. Goncharenko, V., Spasova, E., & Kalitenko, O. (2019). Protection of civil rights and legal interests in Ukraine. *Amazonia Investiga*. № 8(22). P. 135–140. URL: <https://hdl.handle.net/11300/17901>

2. Iryna Davydova, Olena Bernaz-Lukavetska, Vira Tokareva, Iryna Andriienko, Olena Tserkovna (2021). Freedom of contract in the digital age and its implementation in modern technologies: theory and practice. *IJCSNS International Journal of Computer Science and Network Security*. Vol. 21 No. 12. P. 544–548. URL: <https://hdl.handle.net/11300/17879>
3. Kharytonov, E., Kostruba, A., & Davydova, I. (2022). Sistema monetario digital y relaciones sociales: realidades jurídicas y perspectivas del mecanismo de implementación. *Revista De La Universidad Del Zulia*, 13(38), 3–7. URL: <https://doi.org/10.46925//rdluz.38.01>
4. Koštiantyn Hromovenko, Raisa Minchenko, Ganna Sarybaieva, Yurii Batan, Daria Minchenko (2021). Legal responsibility for vaccination against COVID-19 in Ukraine and other countries. *Amazonia Investiga*, Volume 10, Issue 43, P. 264–271. URL: <https://doi.org/10.34069/AI/2021.43.07.26>
5. Бабич І. Г. Гарантії забезпечення виконання зобов'язань. *Актуальні проблеми держави і права*. 2012. Вип. 66. С. 24–30. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdp_2012_66_4
6. Бабич І. Г. Принципи та забезпечення виконання зобов'язань. *Молодий вчений*. 2018. № 1(1). С. 78–81. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2018_1\(1\)_21](http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2018_1(1)_21)
7. Балюк В. М. Особливості цивільно-правового механізму регулювання рентних відносин. *Право і Безпека*. 2014. № 3. С. 190–195.
8. Банасевич І. І. Договір побутового підряду як вид споживчого договору. Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України. 2013. Вип. 33. С. 61–69. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apvchzu_2013_33_10
9. Берназ-Лукавецька О. М. Особливості цивільно-правової відповідальності за неналежне надання послуг пластичної хірургії. *Часопис цивілістики*. 2019. № 35. С. 19–23.
10. Берназ-Лукавецька О. М. Проблемні питання припинення поруки як одного із засобів забезпечення виконання зобов'язань. *Часопис цивілістики*. 2015. Вип. 19. С. 52–55. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chas_2015_19_13
11. Берназ-Лукавецька О. М. До питання про підтримку малого та середнього бізнесу в боротьбі з пандемією COVID-19. *Юридичний вісник*. 2021. № 4. С. 143–149.

12. Берназ-Лукавецька О. М. Правочини щодо відчуження майна: міжнародний досвід. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 9. URL: http://lsej.org.ua/9_2022/27.pdf
13. Берназ-Лукавецька О. М. Проблемні питання виконання окремих видів договорів в умовах воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022 № 7. URL: http://www.lsej.org.ua/7_2022/128.pdf
14. Галянтич М. К. Договори щодо користування житлом за законодавством України. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2017. Вип. 43. С. 20–29. URL: <https://journals.pnu.edu.ua/index.php/apiclu/article/download/1028/1175/>
15. Голубева Н. Ю. Правове регулювання інституту публічної обіцянки винагороди без оголошення конкурсу. *Актуальні проблеми держави і права*. 2004. Вип. 22. С. 564–571. http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdp_2004_22_106
16. Голубева Н. Ю. Умови виплати винагороди, що обіцяється в межах публічної обіцянки винагороди без оголошення конкурсу. *Актуальні проблеми держави і права*. 2006. Вип. 28. С. 184–189. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdp_2006_28_41
17. Гончаренко В. О. Виконання договірних зобов'язань в іноземній валюті. *Часопис цивілістики*. 2015. Вип. 18. С. 99–104. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chas_2015_18_24
18. Гончаренко В. О. Договір дарування у цивільному праві України. *Молодий вчений*. 2016. № 6. С. 233–237. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2016_6_60
19. Гринько Р. В. Щодо питання про виконання цивільно-правового зобов'язання. *Часопис цивілістики*. 2016. Вип. 21. С. 37–42. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chas_2016_21_10
20. Гриняк А. Б., Пленюк М. Д. Компенсація моральної шкоди за порушення приватноправових зобов'язань. *Вісник Національної академії правових наук України: наук. юрид. журн.* Харків: Право, 2019. Т. 26. № 4. С. 58–61.
21. Гриняк А. Елементи належного виконання договорів підряду. *Юридична Україна*. 2013. № 6. С. 48–53. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/urykr_2013_6_9
22. Гриценко Г. Передумови виникнення множинності осіб у цивільно-правовому зобов'язанні. *Юридична Україна*. 2016. № 3–4. С. 65–71. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/urykr_2016_3-4_12

23. Жила О. В. Місце регресних зобов'язань у системі зобов'язального права. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2015. Вип. 14(2). С. 9–11. [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2015_14\(2\)_4](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2015_14(2)_4)
24. Завальнюк С. В. Окремі питання відшкодування шкоди, завданої через неналежне виконання договору послуг в контексті надання послуг з управління багатоквартирним будинком. *Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття» (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права): у 2 т.: матеріали Міжнар.наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 червня 2022 р.) / за загальною редакцією С. В. Ківалова. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2022. Т. 2. С. 635–638.*
25. Завальнюк С. Проблемні питання розписки, виданої за позиковими зобов'язаннями, які виникли з договору, що укладений в усній формі. *Юридичний вісник*. 2016. № 1. С. 103–106. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/urid_2016_1_18
26. Калітенко О. М. До питання про правову природу виконавчого напису нотаріусу. *Наука та суспільне життя України в епоху глобальних викликів людства у цифрову еру (з нагоди 30-річчя проголошення незалежності України та 25-річчя прийняття Конституції України): у 2 т.: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м Одеса, 21 трав. 2021 р.) за загальною редакцією С. В. Ківалова. Одеса: Гельветика, 2021. С. 419–422.*
27. Калітенко О. М., Станкевич А. В. Особливості укладення договорів про публічні закупівлі та можливі негативні наслідки у разі порушення певних умов закону. *Правова держава*. № 48. 2022. С. 39–48.
28. Карабань Я. А. Строк (термін) виконання грошового зобов'язання. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Юриспруденція*. 2013. Вип. 5. С. 157–161. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2013_5_38
29. Кізлова О. С. Використання дефініції «договірні зобов'язання» у сучасному законодавстві. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Юриспруденція*. 2013. Вип. 6–1(2). С. 30–33. [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2013_6-1\(2\)_10](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2013_6-1(2)_10)
30. Ковтун-Горбачова Т. А., Галич Є. Г. Основні проблеми і типові помилки у договорах підряду. *Вісник Придніпровської державної*

- академії будівництва та архітектури. 2019. № 6. С. 40–46. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vpabia_2019_6_7
31. Кот О. Перехід прав кредитора до третіх осіб: поняття та співвідношення з деякими суміжними інститутами цивільного права. *Юридичний журнал*. 2008. № 5. С. 56–58.
 32. Крат В. І. Загальна характеристика строку (терміну) виконання зобов'язання. *Мала енциклопедія нотаріуса*. 2013. № 5 (71). С. 133–138.
 33. Крат В. І. Підтвердження виконання зобов'язання. *Юридичний журнал*. 2012. № 2 (116). С. 22–25.
 34. Крат В. І. Специфіка виконання обов'язку боржника іншою особою. *Мала енциклопедія нотаріуса*. 2012. № 3 (63). С. 84–89.
 35. Кривенко Ю. В. Банківські договори в системі цивільно-правових договорів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*, 2022. Вип. 73: Ч. 1. С. 81–85.
 36. Кривенко Ю. В. Окремі питання щодо цифровізації послуг таксі. *Часопис цивілістики*. 2022. № 47 С. 34–37 URL: <https://doi.org/10.32782/chc.v047.2022.5>
 37. Кривенко Ю. В., Адаховська Н. С., Спасова К. І. Щодо юридичної природи розрахунків банківськими картами. *International scientific and practical conference «Legal sciences: research and European innovations»: conference proceedings, April 23–24, 2021. Czeřochowa: «Baltija Publishing», 2021. P. 69–72. URL: <http://www.baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/book/127>*
 38. Кривенко Ю.В., Адаховська Н. С. Окремі питання щодо регулювання відносин з використанням банківських карт. *Науковий потенціал та перспективи розвитку юридичної науки: тези доповідей міжнародної наукової конференції (м. Запоріжжя, 26–27 березня 2021 року)*. Запоріжжя: ЗНУ, 2021. С. 60–63.
 39. Кривенко Ю.В., Адаховська Н. С. Щодо видів безготівкових розрахунків. *Наука та суспільне життя України в епоху глобальних викликів людства у цифрову еру (з нагоди 30-річчя проголошення незалежності України та 25-річчя прийняття Конституції України): у 2 т.: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м Одеса, 21 трав. 2021 р.) / за загальною редакцією С. В. Ківалова. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2021. С. 443–445.*
 40. Кривенко Ю.В., Спасова К. І. Укладання та реалізація договору підряду. *Часопис Цивілістики*. № 43. 2021. С. 41–45. URL: <http://clj.puoua.od.ua/archive/43/8.pdf>

41. Кузьмич О. Я. Участь третіх осіб у договірних зобов'язаннях. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2016. Вип. 42. С. 102–110. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apvchzu_2016_42_12
42. Милетич О. Договір відступлення права вимоги (цесія). Деякі особливості. URL: <https://blog.liga.net/user/omiletich/article/10554>.
43. Мінченко Д., Петровський В. Відшкодування шкоди, спричиненої внаслідок збройної агресії. *Юридична практика*. 02.06.2022. URL: <https://pravo.ua/vidshkoduvannia-shkody-sprychynenoi-vnaslidok-zbroinoi-ahresii/?fbclid=IwAR1BtmVttNVqsRwALqg2WPJTIt-efsekhFFQOff3rJqPa5QgbLGXmANpU3o>
44. Мінченко Д. А. До питання про відшкодування шкоди в умовах перехідного правосуддя. *Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів ХХІ століття: синергія наукових, освітніх та технологічних рішень*: у 2 т.: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 19 травня 2023 р.) за заг.ред. С. В. Ківалова. Одеса: Видавництво «Юридика», 2023. Т. 2. 828 с. С. 525–529.
45. Некіт К. Г. Довірча власність як спосіб забезпечення виконання зобов'язань: аналіз вітчизняного та зарубіжного законодавства. *Часопис цивілістики*. 2016. Вип. 21. С. 78–81. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chac_2016_21_18
46. Некіт К. Г. Кондикційні зобов'язання за цивільним законодавством України та проектом загальної довідкової системи (DCFR): порівняльно-правовий аналіз. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2016. № 8. С. 60–67.
47. Некіт К. Г. Особливості повернення безпідставно набутого або збереженого в рамках зобов'язань з безпідставного збагачення за цивільним законодавством України та DCFR. *Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку держави та права в умовах євроінтеграції*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (20 травня 2016 р., м. Одеса): у 2 т. Т. 2. відп. ред. М. В. Афанасьєва. Одеса: Юридична література, 2016. С. 525–527.
48. Некіт К. Г. Проблеми забезпечення інформаційної безпеки та відшкодування шкоди, заподіяної пристроями, підключеними до інтернету речей. *Часопис цивілістики*. 2017. Вип. 27. С. 107–111. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chac_2017_27_22

49. Некіт К. Г. Щодо визначення суб'єктів цивільно-правової відповідальності за недостовірну інформацію, розміщену на веб-сайті. *Від римського приватного права до права Європи*: матер. 15-ої міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 15 трав., 2017 р.) / за заг. ред.. Є. О. Харитонов. Одеса: Фенікс, 2017. С. 71–73.
50. Некіт К. Г. Щодо права колишніх членів сім'ї власника житла на користування цим житлом. *Цивільне судочинство у світлі судової реформи в Україні*: матер. міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. ім. Ю. С. Червоного (Одеса, 9 груд. 2016 р.) за заг. ред. Н. Ю. Голубевої. Одеса: Фенікс, 2016. С. 63–67.
51. Омельчук О. С., Бондар П. В. Правова природа договірних відносин перевезення з використанням транспортних агрегаторів. *Часопис цивілістики*. 2021. № 43. С. 21–26
52. Орзіх Ю. Г. Виникнення зобов'язань за брокерським договором. *Актуальні проблеми держави і права*. 2010. Вип. 56. С. 266–271. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdp_2010_56_42
53. Плавич І. В. Проблеми правового регулювання форми договору позики в цивільному законодавстві України. *Альманах права*. 2021. Вип. 12. С. 306–311. http://nbuv.gov.ua/UJRN/ap_2021_12_53
54. Плавич І. В. Щодо матеріального об'єкта зобов'язання, що виникає на підставі договору позики, за цивільним законодавством України. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2021. Вип. 90. С. 78–90. http://nbuv.gov.ua/UJRN/dip_2021_90_9
55. Подцерковний О. П. Проблеми відповідальності фінансової установи за договором банківського рахунку (на прикладі обігу банківських металів). *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2014. Т. 14. С. 97–105. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nponyua_2014_14_11
56. Пушай В. І. До питання про способи заміни осіб у зобов'язаннях. *Часопис Київського університету права*. 2013. № 3. С. 180–183. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chkup_2013_3_45
57. Розгон О. В. Теоретичні та практичні аспекти виконання договору довічного утримання. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2016. № 2. С. 39–42.
58. Самбір О. Є. Суброгація та цесія: до питання про співвідношення понять. *Університетські наукові записки*. 2018. № 8 (47). С. 197–208.
59. Сафончик О. Актуальні питання цивільно-правової відповідальності за невиконання чи неналежне виконання договірних зо-

- бов'язань в Україні. *Юридичний вісник*. 2022. № 6. С. 31–38. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/urid_2022_6_6
60. Ситнік О. Нормативно-правове регулювання відносин за договором побутового підряду. *Юридична Україна*. 2014. № 11. С. 74–79. http://nbuv.gov.ua/UJRN/urykr_2014_11_14
61. Слома В. М. Треті особи як суб'єкти цивільно-правових зобов'язань. *Право і суспільство*. 2019. № 6. С. 105–110.
62. Спасова К. І. Загальна характеристика компенсації моральної шкоди як способу захисту порушених прав у соціальних мережах. *Юридичний вісник*. 2018. № 2. С. 116–120.
63. Тімуш І. С. Цивільно-правове регулювання ризикових (алеаторних) договорів: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2004. 196 с.
64. Токарева В. О. Договір страхування предметів мистецтва та культурних цінностей. *Актуальні проблеми держави і права*. 2010. Вип. 53. С. 315–321. http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdp_2010_53_50
65. Харитонов Є. О., Харитонova О. І. COVID-19 і делікти створення небезпеки. *Часопис цивілістики*. 2020. № 38. С. 5–11.
66. Харитонов Є. О., Харитонova О. І. Недоговірні зобов'язання, що виникають із дій, вчинених для запобігання шкоді в умовах Ковід-19. *Часопис цивілістики*. 2020. № 39. С. 5–11.
67. Цопіна Н. Договір довічного утримання (догляду): питання правової характеристики. *Юридична Україна*. 2017. № 4. С. 34–40.
68. Чанишева А. Р. Зобов'язання гарантії. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2015. Вип. 3. С. 90–94. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Rjuv_2015_3_19
69. Швидка В. Г. Істотні умови договору найму (оренди) житла. *Часопис цивілістики*. 2017. Вип. 24. С. 47–51. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chac_2017_24_12
70. Швидка В. Г. Особливості цивільно-правової відповідальності в межах приватного найму житла. *Часопис цивілістики*. 2017. Вип. 27. С. 53–57. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chac_2017_27_12
71. Швидка В. Г. Права та обов'язки сторін договору найму (оренди) житла. *Часопис цивілістики*. 2016. Вип. 20. С. 116–120. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chac_2016_20_26
72. Швидка В. Г. Суб'єктний склад договору найму (оренди) житла. *Часопис цивілістики*. 2015. Вип. 18. С. 153–156. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chac_2015_18_35
73. Шишка О. Р. Застава у цивільному праві України. *Міжнародний юридичний вісник: збірник наукових праць Національного уні-*

- верситету державної податкової служби України*. 2014. Вип. 1. С. 225–232. http://nbuv.gov.ua/UJRN/muvnudp_2014_1_38
74. Яворська О. С. Розірвання договору довічного утримання (догляду). *Університетські наукові записки: часопис Хмельн. ун-ту управління та права*. 2014. № 2 (50). С. 130–136.
75. Янишен В. П. До питання розмежування договорів підряду та договорів про надання послуг. *Теорія і практика правознавства*. 2013. Вип. 2. http://nbuv.gov.ua/UJRN/tipp_2013_2_15
76. Яновицька Г. Б. Споживчий характер підрядних договорів. *Правові новели*. 2018. № 4. С. 122–128. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/prno_2018_4_20

Зміст

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ОБСЯГ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ	4
ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ	12
НАВЧАЛЬНИЙ КОНТЕНТ	18
Тема 1. Зобов'язальне право: загальні положення. Виникнення, виконання та припинення зобов'язань	18
Тема 2. Наслідки порушення зобов'язань. Засоби забезпечення виконання зобов'язань	29
Тема 3. Договірне право. Поняття та види договорів. Укладення, зміна та припинення договору	39
Тема 4. Договір купівлі-продажу та його різновиди. Захист прав споживачів.	44
Тема 5. Договір дарування. Договір ренти. Договір довічного утримання (догляду)	52
Тема 6. Договір найму (оренди) та його різновиди (прокат, лізинг, оренда житла, оренда транспортного засобу). Договір позички	59
Тема 7. Договір підряду та його різновиди	67
Тема 8. Договір надання послуг. Транспортні договори	75
Тема 9. Договір зберігання. Договір страхування	84
Тема 10. Договори доручення, комісії, управління майном. Агентський, брокерський договори	90
Тема 11. Розрахунково-кредитні правовідносини. Способи та форми розрахунків. Різновиди банківських договорів	96
Тема 12. Договір позики. Кредитний договір. Договір факторингу. .	102
Тема 13. Загальні положення про недоговірні зобов'язання. Зобов'язання з відшкодування шкоди	106
ТЕСТОВІ ПИТАННЯ	117
ТЕМИ ДЛЯ ПРЕЗЕНТАЦІЙ ТА ПОВІДОМЛЕНЬ	131
ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ І ВМІНЬ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ.	134
СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ	140

Навчальне видання

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО

Частина III

Практикум

для здобувачів вищої освіти освітнього ступеня «бакалавр»
за спеціальністю 081 «Право»
факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

Електронне видання

Головний редактор – Є. О. Харитонов
Відповідальні редактори-упорядники:
Д. А. Мінченко, К. Г. Некіт

Ум-друк. арк. 7,44.
Зам. № 2401–15.

Видавець ПП «Фенікс»
(Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1044 від 17.09.02).
Україна, м. Одеса, 65009, вул. Зоопаркова, 25.
e-mail: fenix-izd@ukr.net